

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**PROMĚNY RYTÍŘSKÉ KLIENTELY SLAVATŮ
V PRVNÍ POLOVINĚ 17. STOLETÍ**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Hrdlička, Ph.D.

Autor práce: Bc. Daniel Babka

Studijní obor: Učitelství pro střední školy se specializacemi: Český jazyk a literatura –
Dějepis

Ročník: 3.

2024

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 23. dubna 2024.

.....

Chtěl bych především poděkovat doc. PhDr. Josefu Hrdličkovi, Ph.D. za všechny jeho cenné rady, komentáře a připomínky, které mi byly velkou pomocí při psaní této diplomové práce. Velký dík také patří pracovníkům Státního oblastního archivu Třeboň, a to konkrétně panu řediteli PhDr. Pavlu Holubovi, Ph.D. a pracovnícím z oddělení v Jindřichově Hradci, za ochotu a vstřícnost při zpřístupňování archivních materiálů. V neposlední řadě bych rád poděkoval své rodině a přátelům za jejich podporu během celého mého studia.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zabývá proměnou rytířské klientely v polovině 17. století, a to konkrétně na příkladu rytířstva usazeného v okolí jindřichohradeckého dominia, které se rozkládalo na jihovýchodě Království českého a jihu západě Markrabství moravského. Úvodní kapitoly pojednávají o vývoji klientských vztahů v Čechách a jejich projevech v každodenním životě. Rovněž je zde pojednáno o osobě patrona a o vývoji jindřichohradeckého dominia. Patrony byli do roku 1604 páni z Hradce a následně Slavatové z Chlumu a Košumberka. Hlavní část práce se na základě odborné literatury a vydaných i nevydaných pramenů snaží rekonstruovat životní osudy a majetkové poměry rytířských klientů, a to konkrétně Babků z Meziříčka, Čabelických ze Soutic, Hodějovských z Hodějova, Lipoveckých z Lipovice, Malovců z Malovic, Růtů z Dírného, Vencelíků z Vrchovišť, Vratislavů z Mitrovic a Zahrádeckých ze Zahrádek. Práce se také snaží zachytit slavatovskou klientelu jako strukturu, která se proměňovala pod vlivem událostí třicetileté války, pobělohorských konfiskací a protireformace.

Klíčová slova: klientské vztahy, klientelismus, klient, nižší šlechta, rytíř, Slavatové

Annotation

The master's thesis is focused on the change of the knightly clientele in the middle of 17th century. The main example is based on knights in the area of Jindřichův Hradec, which was situated in the south-east of the Kingdom of Bohemia and in the south-west of the Moravian Margraviate. The first chapters deal with the change of client relations and their everyday lifestyle. It discusses the personality of the patrons and the change of the dominion of Jindřichův Hradec. Until 1604, the patrons were lords of Hradec and then the Slavata of Chlum and Košumberk. The main part of the thesis, based on scientific literature, published and unpublished sources tries to imitate the lives and property conditions of the knightly clients, namely, Babkové of Meziříčko, Čabeličtí of Soutice, Hodějovští of Hodějov, Lipovští of Lipovice, Malovcové of Malovic, Růtové of Dírná, Vencelíkové of Vrchoviště, Vratislavové of Mitrovice, Zahrádečtí of Zahrádky. The work also attempts to capture the Slavatov clientele as a structure that changed under the influence of the events of the Thirty Years' War, post-White-Mountain confiscations and the Counter-Reformation.

Keywords: client relations, clientelism, client, lower nobility, knight, house of Slavata

Obsah

1. Úvod	7
2. Majitelé jindřichohradeckého panství	28
2.1 Páni z Hradce.....	28
2.1.1 Jindřich IV. z Hradce.....	30
2.1.2 Adam I. z Hradce.....	31
2.1.3 Jáchym z Hradce	32
2.1.4 Adam II. z Hradce	35
2.1.5 Jáchym Oldřich z Hradce	39
2.2 Slavatové	41
2.2.1 Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka	44
2.2.2 Adam Pavel Slavata z Chlumu a Košumberka.....	49
2.2.3 Jáchym Oldřich Slavata z Chlumu a Košumberka.....	50
2.2.4 Poslední generace Slavatů.....	51
3. Klientské vztahy	55
3.1 Patronova komunikační síť	55
3.2 Vývoj klientských vztahů	60
4. Jindřichohradecká klientská síť za Slavatů	78
4.1 Vliv politických událostí na vývoj klientské sítě.....	81
4.2 Vliv rekatolizace na vývoj klientské sítě	86
4.3 Saský vpád do Čech	94
4.4 Vztah patrona s krajským hejtmanem.....	102
4.5 Klienti jako slavatovští úředníci	104
4.6 Sociální mobilita klientů	105
4.7 Klientská síť Adama Pavla Slavaty	114
5. Závěr	117
6. Seznam pramenů a literatury	121
7. Seznam příloh.....	139
8. Přílohy.....	140

1. Úvod

Diplomová práce si klade za cíl zkoumat proměnu jindřichohradecké rytířské klientely v době, kdy dominium vlastnil rod Slavatů z Chlumu a Košumberka v první polovině 17. století. Zmíněná klientská síť byla již dobře prostudována v diplomové práci Lukáše Faktora pro předbělohorské období spojené s vládou pánů z Hradce.¹ Na ni se snaží předkládaná diplomová práce navázat a probádat strukturu jindřichohradecké klientely v turbulentním období mezi lety 1600 až 1650, kdy došlo roku 1604 k vymření předchozího rodu pánů z Hradce. Velký vliv na klientelu také mělo české stavovské povstání z let 1618 až 1620. Dalším milníkem pro klientskou síť byl roku 1625 odchod Viléma Slavaty ze zemských úřadů k císařskému dvoru. Toto období bylo rovněž z velké části poznamenáno útrapami třicetileté války. Práce sleduje vliv stavovského povstání, pobělohorských konfiskací a rekatolizačního úsilí císaře a patrona na vývoj jindřichohradecké patronátně-klientelní sítě a na vybrané rytířské rody, které byly součástí sítě již za pánů z Hradce. Konkrétně šlo o rody Babků z Meziříčka, Čabelických ze Soutic, Hodějovských z Hodějova, Lipoveckých z Lipovice, Malovců z Malovic, Růtů z Dírného, Vencelíků z Vrchovišť, Vratislavů z Mitrovic a Zahrádeckých ze Zahrádek.

Před samotným výzkumem jindřichohradecké klientské sítě je nutné vymezit si význam pojmů klientské či patronátně-klientelní vztahy. Jedná se o moderní historický konstrukt, který si historikové vypůjčili ze sociálněvědních disciplín.² Tyto perspektivy pomohly sledovat celé vztahové struktury, které byly dosavadnímu bádání skryty, a osvětlit její základní mechanismy.³

Na přesné definici klientského vztahu se historikové neshodli. Lze ho definovat jako neformální vertikální vztah dvou nerovnocenných osob, tedy pouto mezi klientem a patronem. Klientelismus je možné podle prostředí, v němž probíhal, rozdělit na několik úrovní. Za tu nejvyšší bývají považovány vztahy na úrovni panovnického dvora, kdy patrona představoval panovník. Tato práce se oproti tomu zaměřuje na regionální prostředí. Zde ve většině případů osobu patrona ztělesňoval urozenec z panského stavu s patřičnou ctí, majetkem a mocenským vlivem. Patronova moc nevycházela pouze z jeho moci a práv, ale také ze způsobu chování, plnění závazků a povinností. Klienta zase k

---

¹ Lukáš FAKTOR, *Modely chování a jednání nižší šlechty na dvoře posledních pánů z Hradce a Slavatů (1570–1650)*, České Budějovice 2003 (diplomová práce).

² Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640–1740*, Praha 2013, s. 378.

³ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie*, Praha 2004, s. 657.

velmoži nepoutala poddanská, úřední ani jiná závislost.⁴ Tento reciproční vztah byl výhodný pro obě strany a měl dlouhodobý charakter. Klientovi přinášel především ochranu, podporu a přístup ke zdrojům, jimiž disponoval patron (např. informace), a další odměny za služby, zejména ve formě sociálního vzestupu. Patron mohl na oplátku vyžadovat od svého klienta loajalitu, prokazování cti a protislužby, jejichž prostřednictvím udržoval či rozvíjel svoji moc.⁵ Naplňování klientského vztahu mělo daleko větší význam pro klienta, který mohl získat lepší společenské či mocenské postavení. Patron mohl využít prospěšných stránek vztahu většinou až v důsledku nějaké krize či konstelace vhodných podmínek.⁶ Patronátně-klientelní vazby byly zcela osobního charakteru a nikdy nedošlo k jejich ukotvení právními předpisy. Proto lze jejich stav vysledovat především prostřednictvím pramenů osobní povahy, hlavně korespondence a deníků.⁷

Jak již bylo výše sděleno, pojmy patron a klient jsou konstruktem druhé poloviny 20. století. Ačkoli se latinské označení *patronus*, *protector* a *klient*⁸ v dobové terminologii vyskytovalo, nejčastěji se sama klientela označovala pojmy jako *přátelé*⁹ či *sousedí*. Samotný termín patron se více prosadil až ve druhé polovině 17. století.¹⁰ Slovo *soused* nejlépe vystihovalo jednu ze základních rovin utváření klientského vztahu. Jednalo se o usedlého rytíře či zemana vlastního drobný statek v blízkosti magnátova dominia, na němž byl závislý.¹¹ Oslovení, které nejlépe vystihovalo nerovnost osob účastnících se klientských vztahů, byl výraz *služebník*, přestože takto označená osoba nebyla nijak vázána služebním vztahem k patronovi.

---

⁴ Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997, s. 67.

⁵ Srovnej J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 378; P. MAŤA, *Svět*, s. 657; Anna NOVÁKOVÁ, *K odměnám a výhodám pro šlechtické klienty a agenty. Guillermo Verdugo ve službách Františka z Ditrichštejna*, *Theatrum historiae* 26, 2020, s. 93–110, zde s. 97.

⁶ Jan KELLER, *Úvod do sociologie*, Praha 1999, s. 68.

⁷ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 378.

⁸ Rovněž se lze setkat s pojmem „*creatura*“.

⁹ O dobovém významu slova přítel Václav BŮŽEK, „*Dobré přátelství*“ v listech Pětipeských z Chýš na sklonku předbělohorské doby, *Porta Bohemica* 1, 2001, s. 27–42; TÝŽ, „*Páni a přátelé*“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, *Český časopis historický* 100, 2002, s. 229–264. P. MAŤA, *Svět*, s. 641–656.

¹⁰ K tomu více J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 379.

¹¹ P. MAŤA, *Svět*, s. 533, 660.

Místem nejvíce reflektujícím dobové vnímání klientských vztahů je bezesporu dochovaná korespondence.¹² Ve zdvořilostních listech po nezbytném vzkázání „*služby své*“ obvykle následovala plejáda oslovení patrona, která reflektovala náklonnost klienta k pánovi¹³ nebo zdánlivě označovala jiné typy pout, nejčastěji příbuzenské¹⁴ a přátelské vazby, popřípadě kmotrovství.¹⁵ Užití těchto zdvořilostních formulí nemuselo vždy dokládat samotnou existenci patronátně-klientelní vazby, neboť byla málokdy výsledovatelná v čiré podobě a velice často se překrývala s výše zmíněnými pouty.¹⁶ Naopak existenci těchto klientských vztahů mohl v korespondenci značit výskyt slov *dobré služby, milost a přízeň*,¹⁷ které maskovaly různé formy odměn za odvedení služeb patronovi.

Takovým druhem odměny mohl být i sociální a mocenský vzestup formou jmenování klienta do nějakého úřadu na základě patronovy přímluvy. V předbělohorské době byli klienti z řad nižší šlechty nejčastěji dosazováni do úřadu krajského hejtmána. Úspěšnější se dostali i do nižších pozic stavovských a královských úřadů.¹⁸ Politický vzestup klienta byl výhodný pro obě strany, neboť mohl přinést další možnosti podpory

---

¹² Pro pány z Hradce je uložena v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Rodinný archiv pánů z Hradce (dále jen RA pánů z Hradce), inv. č. 368, sign. II C 3, kart. 7–14; inv. č. 399, sign. II L 3, kart. 26–27; Rodinný archiv Slavatů z Chlumu a Košumberka (dále jen RA Slavatů), inv. č. 111, sign. III A 2b, kart. 15–16; inv. č. 131, sign. III C 2b, kart. 25–27.

¹³ „*Pane ke mně milostivě/laskavě příznivý, pane zvláště milej a laskavě příznivej, můj milostivej pane*“; tamtéž, RA pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II C 3, kart. 9. Dopisy Oldřicha Malovce z Malovic a Ctibora Vrchatického z Loutkova Jáchymovi z Hradce ze dne 2. května 1553 a 14. října 1554.

¹⁴ „*Můj milý pane švagře, pane ujče můj zvláště milej*“; dopisy Jiřího Čelouda z Pálovic a Jana Tunkla z Brníčka Jáchymovi z Hradce ze 23. června 1549 a 1. října 1555; tamtéž.

¹⁵ „*Pane a kmotře, pane švagře a kmotře*“; dopis Jiřího Čelouda z Pálovic Jáchymovi z Hradce ze dne 30. října 1553; tamtéž; „*panu kmotru a sousedu na mně [!] zvláště důvěrně laskavému*“ dopis Jindřicha Vencelíka z Vrchovišť Adamovi II. z Hradce ze dne 29. září 1584; tamtéž, inv. č. 399, sign. II L 3, kart. 26.

¹⁶ P. MAŤA, *Svět*, s. 569.

¹⁷ Sharon KETTERING, *Gift-Giving and Patronage In Early Modern France*, French History 2, 1988, č. 2, s. 131–151, zde 137.

¹⁸ Úřadem krajského hejtmána se zabýval Václav BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996, s. 63–88; Petr MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v Čechách za vlády Ferdinanda I. a soupis krajských hejtmánů z let 1537/1538–1560/1561 podle register české královské kanceláře*, *Paginae historiae* 19, 2011, s. 7–95; TÝŽ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, Praha 2009; Bohuš RIEGER, *Zřízení krajské v Čechách I–II*, Praha 1883–1884; Helena SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmánové v Čechách (1623) 1641–1849. Personální obsazení*, Praha 2021.

patronova vlivu. Tato vztahová rovina se plně rozvinula až během byrokratizace státní správy za Ferdinanda I. Habsburského.¹⁹

Ačkoli se v dnešní době jeví patronátně-klientelní vztahy jako nepatřičné a jsou zakrývány, v předbělohorském i z velké části pobělohorském období byly brány za zcela legitimní a nezbytnou součást života šlechty.²⁰ Habsburská monarchie patřila mezi ty státní útvary, kde nebyla jasně vymezena hranice mezi veřejnou a soukromou sférou. Tato skutečnost nahrávala rozvoji a vývoji klientských vazeb, jež byly naprosto nezbytné pro fungování všech významných organizačních forem tehdejší společnosti (např. úřadů).²¹

Z hlediska historického bádání patří téma patronátně-klientelních vztahů k teprve nedávno objeveným. Do evropské historiografie začaly pronikat od konce šedesátých let 20. století antropologické přístupy z oblasti sociologie.²² Za přelomovou práci bývá označována analytická studie Wolfganga Reinharda, která zkoumala znaky sociálních skupin v různých sociálních prostředích raně novověké Evropy.²³ Ve studii uplatnil přelomový model sítě sociálních vztahů (soziale Verflechtung). Dle něj v této síti probíhala neformální komunikace na základě příbuzenství, přátelství, regionální spřízněnosti a patronace.

Následovaly další přínosné studie polských historiků Jerzyho Topolského a Antoniho Maczaka,²⁴ který přišel s teorií proměny klientských vztahů v souvislosti se změnami mocenských struktur. Patronátně-klientelní vazby vznikaly podle něho tam,

---

¹⁹ A. NOVÁKOVÁ, *K odměnám*, s. 101.

²⁰ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 378.

²¹ P. MAŤA, *Svět*, s. 658.

²² Za stěžejní přínos bývá označen analytický model „sítě sociálních vztahů“ (social network) sociologa Norberta Eliase; Norbert ELIAS, *O procesu civilizace. Sociogenetické a psychogenetické studie I-II*, Praha 2006–2007.

²³ Wolfgang REINHARD, *Freunde und Kreaturen. „Verflechtung“ als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen Römische Oligarchie um 1600*, München 1979; srov. TÝŽ (ed.), *Power Elites and State Building*, Oxford 1996, TÝŽ, *Freunde und Kreaturen, Historische Anthropologie von Patronage – Klientel – Beziehungen*, Freiburger Universitätsblätter 139, 1998, s. 127–141.

²⁴ Antoni MACZAK (ed.), *Klientelsysteme im Europa der Frühen Neuzeit*, München 1988; TÝŽ, *Patronage im Herzen frühneuzeitlichen Europa*, Schriften des Historischen Kollegs 9, 1988, s. 83–90. Posmrtně jeho studie zabývající se klientelismem vydal Krzysztof ZAJAS – Jarosław FAZAN (edd.), *Antoni Maczak, Unequal Friendship. The Patron-Client Relationship in Historical Perspective*, Frankfurt am Main-New York 2017 (= Polish Studies – Transdisciplinary Perspectives 20); Jerzy TOPOLSKI, *Patronage und Klientel. Methodologische Erwägungen*, in: Hans Heinrich Nolte (ed.), *Patronage und Klientel. Ergebnisse einer polnisch-deutschen Konferenz*, Köln 1989, s. 18–25.

kde docházelo k distribuci moci, prestiže, prostředků a informací.²⁵ V osmdesátých a devadesátých letech minulého století vzniklo mnoho analytických prací zaměřených na výzkum šlechtických klientských vztahů v oblasti německy mluvících a severských zemí,²⁶ Nizozemí,²⁷ Francii,²⁸ a Středomoří.²⁹ Těmito publikacemi se mohli čeští badatelé inspirovat pouze z metodologického hlediska, neboť podoba klientelismu byla v každém novověkém státě odlišná. Jinakost v Čechách, potažmo v celé habsburské monarchii, byla dána nízkým rozvinutím středověkých lenních vztahů,³⁰ jež by mohly být nahrazovány klientskými svazky.³¹

Výzkumy těchto autorů viděly ve vztahových sítích nejen komunikační kanály, nýbrž především mocenské konfigurace, které na jedné straně umožňovaly určité formy chování, a na straně druhé tomuto chování kladly hranice. Z prací rovněž vyplynulo, že společenská prestiž a uplatnění urozence nezáležely pouze na šlechticových osobních kvalitách, ale také na jeho vztahovém zázemí a kontaktech. Teprve upevnění šlechtického jedince v souřadnicích společenských vztahů mu umožnilo aktivně utvářet životní dráhu, přičemž právě stupeň sociální interakce zvyšoval šance na udržení či zvýšení společenského statutu.

---

²⁵ Na spojitost mezi mocí a věděním upozornil již Max WEBER, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen 1972, s. 541 (kapitola sociologie panství); Marek LOUŽEK, *Max Weber. Život a dílo Weberovské interpretace*, Praha 2005; dále Brendan DOOLEY – Sabrina A. BARO (edd.), *The politics of Information in Early Modern Europe*, Routledge 2001.

²⁶ Heiko DROSTE, *Die Erziehung eines Klienten*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln–Weimar–Wien 2005, s. 23–44; TÝŽ, *Patronage in der Frühen Neuzeit. Institution und Kulturform*, Zeitschrift für historische Forschung 30, 2003, s. 555–590; H. H. NOLTE (ed.), *Patronage und Klientel*; Ulrich PFISTER, *Politischer Klientelismus in der frühneuzeitlichen Schweiz*, Schweizerische Zeitschrift für Geschichte 42, 1992, s. 28–68; Volker PRESS, *Patronat und Klientel im Heiligen Römischen Reich*, Schriften des Historischen Kollegs 9, 1988, s. 19–46.

²⁷ Nicolette MOUT, *Adliges Leben in den Niederlanden im 16. und zu Beginn des 17. Jahrhunderts*, Opera historica 3, 1993, s. 61–71.

²⁸ Sharon KETTERING, *Patrons, Brokers and Clients in Seventeenth-Century France*, New York–Oxford 1986; TÁŽ, *Gift-Giving*, s. 131–151.

²⁹ Ernest GELLNER – John WATERBURY (edd.), *Patrons and Clients in Mediterranean Societies*, London 1977.

³⁰ K lenním vztahům František KAFKA, *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, Český časopis historický 88, 1990, s. 225–251; Jan ZELEŇKA, *Beneficium et feudum. Podoba a proměny lenního institutu*, Praha 2016.

³¹ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 379.

Studium klientských vztahů do českých zemí proniklo teprve v devadesátých letech 20. století. Průkopníkem byl bezesporu Václav Bůžek, který ve svých pracích rozvinul Reinhardovu teorii sítě sociálních vztahů a uzpůsobil ji podmínkám raně novověkých Čech, kde neformální rovina komunikace spočívala především v kategoriích „dobrého přátelství“ a „pánů a přátel“.³² Díky svým výzkumům upozornil například na spolupráci založenou na principech klientelismu pánů a rytířů v krajských úřadech.³³

Z českých historiků se v devadesátých letech studiu klientů také okrajově věnoval Jiří Jánský,³⁴ který se ve své práci zabýval rytířským klientelismem na přelomu 15. a 16. století. Sledoval přechod klientů od válečnické kariéry ke dráze úředníka či úvěrového podnikatele. Počátky patronátně-klientelních vztahů na Moravě se zabývali Tomáš Baletka a Jan Urban.³⁵ Rytířským klientelismem se rovněž zabýval Jaroslav Pánek, jenž konkrétně zkoumal možnosti politické kariéry klientů v předbělohorských Čechách.³⁶

Na ně pak navazovaly práce historiků z počátku třetího tisíciletí Roberta Šimůnka a Roberta Novotného, které se věnovaly rožmberské klientské síti v 15. století.³⁷ Šimůnkova práce *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418–1472* přinesla nové poznatky o vývoji klientských vztahů

---

³² K významu pojmů „dobré přátelství“ a „páni a přátelé“ blíže podkapitola 3.1 Patronova komunikační síť; Václav BŮŽEK, „Dobré přátelství“; TÝŽ, *Klientela Pernštejnů a Rožmberků ve druhé polovině 16. století*, in: Petr Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách*, Pardubice 1995, s. 213–225; TÝŽ, *Mezi dvorem, rezidenčním městem a rytířskou tvrzí. Domácnosti rytířů, měšťanů a církevních hodnostářů v rožmberských službách*, *Opera historica* 3, 1993, s. 287–313; TÝŽ, „Páni a přátelé“; TÝŽ – J. HRDLIČKA a kol., *Dvory*.

³³ V. BŮŽEK, *Nižší šlechta*, s. 65–66.

³⁴ Jiří JÁNSKÝ, *Protiměstské opovědnické družiny v jižních a jihozápadních Čechách v letech 1514–1534*, *Táborský archiv* 5, 1993, s. 63–135.

³⁵ Tomáš BALETKA, *Klientela moravských panských rodů v protestních listech do Kostnice v roce 1415 (se zvláštním zřetelem k pánům z Kravař, z Lipé a ze Šternberka na Lukově)*, in: Petr Elbel – Libor Jan – Jiří Jurok (edd.), *Z počátků husitské revoluce. K výročí svěcení husitských kněží na Lipnici v roce 1417*, Brno 2019, s. 106–114; TÝŽ, *Nižší šlechta z moravského severovýchodu ve stížných listech proti upálení mistra Jana Husa*, *Táborský archiv* 9, 1999, s. 15–48; Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 114–116, 213, 245, 260, 280, 311.

³⁶ Jaroslav PÁNEK, *Politický systém předbělohorského českého státu (1526–1620)*, *Folia Historica Bohemica* 11, 1987, s. 41–101; také se zabýval rožmberskou klientelou v 16. století TÝŽ, *Aristokratie – Klientel – Untertanen im 16. Jahrhundert. Institutionelle und soziale Beziehungen auf dem südböhmischen Dominium der letzten Herren von Rosenberg*, in: Jan Peters (ed.), *Gustsherrschaftsgesellschaften im europäischen Vergleich*, Berlin 1997, s. 177–184.

³⁷ Robert NOVOTNÝ, *Rožmberská klientela v 15. století*, Praha 2000 (diplomová práce); Robert ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418–1472*, Praha 2005.

v období pozdního středověku. Klientele pánů z Hradce se z části věnoval Josef Hrdlička.³⁸ V této době rovněž vznikly práce s komplexním pohledem na šlechtu – na jejich veřejné postavení ve funkcích, majetkovou základnu, způsob prezentace, ale i na jejich zapojení do sociální sítě vztahů.³⁹

V posledních letech se o studium patronátně-klientelních vztahů zajímala dvojice historiků Tomáš Černušák a Pavel Marek,⁴⁰ kteří se ve svých pracích snažili ukázat fungování klientského vztahu na úrovni císařského dvora Rudolfa II. Na základě studia pravidelně zasílaných kvitančí vykreslili fungování papežských a španělských diplomatů na pražském dvoře. Mimo jiné zde poukázali na dvojí roli diplomatů, kteří vystupovali jako klienti svého panovníka/papeže, ale zároveň plnili funkci tzv. brokera, neboť propojovali sociálně nebo prostorově vzdálené klienty.⁴¹ Jiří Hrbek se snažil ve svém díle *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640–1740* na základě studia dochované německojazyčné korespondence ukázat fungování patronátně-klientelních vztahů jako nedílné součásti komunikační sítě vyššího šlechtice na příkladu rodu Valdštejnů.⁴² Klientskými vztahy v církevním prostředí a fungováním agentů v raném novověku se na příkladu komunikační sítě kardinála Františka z Ditrichštejna zabýval Tomáš Parma.⁴³ V církevním prostředí setrvala i Soňa Chmelíková, která se snažila rozklíčovat síť klientů a agentů biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu na základě dochované

---

³⁸ Josef HRDLIČKA, *Herrschaftliche Amtsträger als Klienten und Patrone im frühneuzeitlichen Böhmen? Kommunikation im Dominium der Herren von Neuhaus, Slawata und Tschernin (1550–1730)*, in: S. Brakensiek – H. Wunder (edd.), *Ergebene Diener*, s. 145–164; klientelou pánů z Hradce se také zabýval L. FAKTOR, *Modely*.

³⁹ Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002; P. MAŤA, *Svět*.

⁴⁰ Tomáš ČERNUŠÁK, *Služba papeži versus služba vlastní rodině. Příklad pražského nuncia Antonia Caetaniho*, *Folia Historica Bohemica* 32, 2017, č. 1–2, s. 137–149; TÝŽ, *Všední život papežských nunciů u rudolfinského dvora*, Praha 2017; TÝŽ – Pavel MAREK, *Gesandte und Klienten. Päpstliche und spanische Diplomaten im Umfeld von Kaiser Rudolf II.*, Berlin – Boston 2020; TITÍŽ, *Vztahové sítě španělských a papežských diplomatů u císařského dvora na pozadí krize z let 1608–1609*, *Český časopis historický* 115, 2017, s. 1075–1097; Pavel MAREK, *Die Rolle der spanischen Klienten aus den Reihen des böhmischen und mährischen Adels bei der Lösung des Bruderzwistes*, *Opera historica* 14, 2010, s. 179–209; TÝŽ, *Patronagepolitik der spanischen Könige Philips II. und Philips III. am Prager Kaiserhof*, in: David Schriffl – Niklas Perzi (edd.), *Schlaglichter auf die Geschichte der böhmischen Länder vom 16. bis 20. Jahrhundert*, Berlin – Münster – Wien 2011, s. 37–44.

⁴¹ K pojmu broker podrobněji kapitola 3.2 Vývoj klientských vztahů.

⁴² J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*.

⁴³ Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011.

korespondence.⁴⁴ Drobnými statěmi o jednotlivých klientech přispěli k dalšímu poznání Jan Hruboš a Anna Nováková.⁴⁵

Kromě nastínění pojmu klientský vztah je nutné také objasnit vznik a vývoj nižší šlechty, tedy rytířského stavu, jelikož rytíři z velké části utvářeli jindřichohradeckou klientskou síť. První zmínky o privilegované vrstvě, tzv. velmožské aristokracii, pocházejí již z 9. a 10. století. Pod tímto označením se skrývala drobná vrstva obyvatelstva, která se nad ostatní vyvyšovala velkým množstvím majetku a vojenské moci. Své výlučné postavení si například bránila tím, že se příslušníci velmožské aristokracie mohli ženit a vdávat pouze mezi sebou.⁴⁶

Dle názoru mnoha historiků nedošlo k transformaci velmožské aristokracie ve středověkou šlechtu. Její počátky byly spjaty s ozbrojenci v blízkosti panovníka, kteří měli za úkol ho chránit a prosazovat jeho vůli silou. Služba ve vladařově družině byla prestižní a leckdy i dědičnou záležitostí. Bojovníci obdrželi za své věrné vojenské služby podíly ze zemských daní, důchodů a kořisti z válečných výprav. Na konci 11. století a v průběhu 12. století byly příslušníkům této družinické aristokracie udělovány také výnosné dvorské a hradské úřady. Kromě toho jim také byly svěřeny pozemky, které měli pouze propůjčeny do osobního užívání.⁴⁷

V této době se ještě nobilita nevyvyšovala urozeným původem, ale především držbou majetku a moci. Družiníci začali na svých panstvích budovat opevněné hrady a po vzoru panovníka se obklopili vlastní družinou, která jim měla dopomoci k prosazení jejich majetkových a mocenských zájmů v okolí. Zde lze spatřit vznik středověké šlechty. Z původních vladařových družiníků s velkým pozemkovým majetkem se stala vyšší šlechta. Nižší šlechtici vznikli z příslušníků původních družin vyšší šlechty.⁴⁸

Ke změně situace došlo ve 14. století, kdy se pojem „šlechta“ poprvé objevil a měnilo se pojetí šlechtice, který by kromě držby moci, půdy a majetku měl prokázat svůj

---

⁴⁴ Soňa CHMELÍKOVÁ – Kryštof KOUŘIL – Zuzana ORÁLKOVÁ – Věra SLAVÍKOVÁ, *Komunikační síť biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu na základě rozboru jeho korespondence*, in: Ondřej Jakubec (ed.), *Karel z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695). Olomoucký biskup a kníže střední Evropy*, Olomouc 2019, s. 59–72.

⁴⁵ Jan HRUBOŠ, *Životní osudy „soldáta“ Jana Němčického z Němčic. Ke klientelským vztahům a karierním strategiím nižší šlechty v předbělohorském období*, Těšinsko 59, 2016, č. 1, s. 1–30; č. 2, s. 1–20; A. NOVÁKOVÁ, *K odměnám*, s. 93–110.

⁴⁶ Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 79.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010, s. 87.

urozený původ do třetí generace předků. Přesto hranice mezi vyšší a nižší šlechtou nebyla až do druhé poloviny 15. století přesně vymezena a byla poměrně lehce prostupná. V období vrcholného středověku neexistovala ani ustálená titulatura. Pro vyšší šlechtu se užívala označení „*barones*“, „*nobiles*“, či „*pán*“. Nižší šlechta pak byla oslovoována jako „*milites*“, „*rytíř*“, „*vladyka*“ nebo „*zeman*“. Od začátku 15. století příslušelo vyšším šlechticům oslovení „*urozený pán*“ a od poloviny téhož století se vyšší urozenec oslovoval „*Vaše Milosti*“. Původní označení „*pán*“ se totiž začalo hojně užívat mezi rytířstvem.⁴⁹

Proces vnitřní diferenciací šlechtického stavu urychlilo vypuknutí husitských válek. V době interregna se potvrdilo, že největší politický vliv v zemi měla vyšší šlechta, které se podařilo zmocnit velké části církevních a královských majetků. Nižší šlechtici našli uplatnění ve vojenské profesi. Účast na husitských válkách přinesla mnohým nižším urozeným rovněž možnost zisku většího pozemkového vlastnictví.⁵⁰ Právě tyto majetkové změny sehrály roli v politické situaci druhé poloviny 15. století, kdy se tito méně urození šlechtici hlásili o svá politická práva. Snaha nižších šlechticů obsadit místa na obnoveném zemském soudu vyvolala spor o zasedání v lavicích. Během této rozepře došlo k uzavření obou šlechtických stavů. Ve Vladislavském zřízení zemském vydaném roku 1500 byly již pevně právně vymezeny oba šlechtické stavy a stejně jako podmínky přijímání nových šlechticů.⁵¹

Mezi vyšší šlechtice se v té době mohlo počítat na sedmačtyřicet rodů. Těmto rodům byly rovněž vyhrazeny nejvyšší zemské úřady.⁵² Po nově příchozích se vyžadovalo prokázání jejich urozeného původu až do čtvrtého kolene v mužské linii. Pokud tomuto požadavku šlechtic vyhověl a získal polepšení erbu od panovníka, pořád neměl jisté, že se dostane do řad vyšší šlechty. O přijetí nových členů hlasovali sami páni na zemském sněmu. I když byl dotyčný šlechtic přijat, musel žádat o zápis svého majetku do desek zemských. Plnoprávným pánem se tak stal až vnuk přijatého. Podobné požadavky na přijetí do nižšího šlechtického stavu vyžadovali i rytíři, kteří se bránili přílivu neurozených, ale bohatých měšťanů zejména královských měst. Pokud se takový

---

⁴⁹ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 42.

⁵⁰ V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Člověk*, s. 82–83.

⁵¹ Tamtéž, s. 84–85; k Vladislavskému zřízení zemskému blíže Petr KREUZ – Ivan MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny. Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích*, Praha 2007.

⁵² V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 46.

měšťan dočkal udělení erbu a predikátu od panovníka, stal se pouhým erbovníkem. Jestliže se chtěl stát regulérním nižším šlechticem, musel opět o přijetí do stavu žádat rytíře, kteří ho buď přijali, nebo odmítli hlasováním na zemském sněmu.⁵³

Na počátku 16. století byl nižší šlechtický stav stále pestrou vrstvou obyvatelstva. Nalezli bychom zde panoše, zemany, many a nápravníky, které, ačkoli byli svobodní, vázala služební povinnost ke králi, vyšší šlechtě, klášteru atd. V průběhu první poloviny 16. století tyto chudé skupiny zmizely ze společenského povědomí, a tak nižší šlechtický stav reprezentovali především vladykové, kteří byli mnohem urozenější a zámožnější. Leckdy i oni měli problém přizpůsobit se podmínkám nastupujícího novověku, protože s jejich dosavadním způsobem obživy, tedy příjmem za poskytování vojenských služeb, se již nedalo počítat, neboť 16. století nepřichystalo pro české země žádný velký válečný konflikt. Pokud jejich majetek zahrnoval pozemky malé rozlohy, nemohl rytíř počítat s tím, že by ho hospodářství uživilo, i kdyby se rozkládalo v úrodném kraji. Proto často docházelo k zániku těchto drobných rytířských dvorů ve prospěch velkých šlechtických dominií, kterým tyto malé statky nemohly konkurovat.⁵⁴

Nejčastěji se zchudlí rytíři stěhovali do okolních měst, kde se usadili, věnovali se řemeslu i obchodu a dříve nebo později splynuli s městským obyvatelstvem. Část urozenců vstupovala do služeb velmožů, na jejichž dvorech působili jako písaři, úředníci, velitelé vojenské posádky či správci panství. V nejhorším případě zchudlý rytíř založil lapkovskou bandu, s níž přepadával pocestné. Pokud rytíř pokračoval v hospodaření na svém statku, chtěl si zachovat určitou životní úroveň a popřípadě se angažovat na politickém poli, velmi často vstupoval do výše popsaného klientského vztahu s některým z okolních velmožů.⁵⁵

---

⁵³ V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Člověk*, s. 84–85, 87; František KOREŠ, *Proměna nižší šlechty Království českého v pobělohorské době*, České Budějovice 2023. V době vzniku diplomové práce dílo ještě nebylo publikováno, proto práce čerpá z autorovy disertační práce TÝŽ, *Proměna nižší šlechty Království českého v pobělohorské době*, České Budějovice 2020 (disertační práce), s. 37–38. Podrobněji k přijímání šlechticů do rytířského stavu Vladimír KLECANDA, *Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku. Příspěvek k dějinám nižší šlechty*, Časopis Archivní školy 6, 1928, s. 1–125.

⁵⁴ Tamtéž, s. 88.

⁵⁵ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 49–50.

Na počátku 17. století žilo v Království českém kolem 14 000 šlechticů, z nichž pouhých tisíc osob náleželo k vyšší šlechtě. Tato situace zůstala nezměněna do bitvy na Bílé hoře, kdy se postavení rytířů dramaticky proměnilo.⁵⁶

V české historiografii je téma šlechty poměrně reflektované, pokud se jedná o vyšší šlechtu. Nižšímu šlechtickému stavu se vždy dostávalo mnohem méně pozornosti. Když už ji získal, tak se studie zpravidla zaměřovaly pouze na nejmocnější a nejvýznamnější rytířské rody či jedince,⁵⁷ a nikoliv na stav jako celek.⁵⁸ K tomu dochází především z toho důvodu, že velice malé množství drobných šlechticů po sobě zanechalo nějaké informace či písemnosti, které by byly uspořádány do rodinných archivů.⁵⁹ Proto jsou informace o rytířských rodech zpravidla roztroušeny po fondech centrálních institucí⁶⁰ nebo v genealogických a heraldických sbírkách, které byly utvářeny od 18. století.⁶¹ V neposlední řadě se písemnosti týkající se dějin nižší šlechty mohou

---

⁵⁶ Podrobněji k vývoji nižší šlechty V. BŮŽEK, *Nižší šlechta*; k vývoji nižší šlechty po potlačení stavovského povstání blíže podkapitola 3.2 Vývoj klientských vztahů.

⁵⁷ Vladimír BŘEZINA, *Rytířský stav v Čechách a na Moravě v raném novověku. Rod Bukůvků z Bukůvky od středověku do 20. století*. České Budějovice 2008; Jakub Jiří JUKL, *Jan Smiřický ze Smiřic. Vzestup a pád zakladatele slavného rodu*, České Budějovice 2012; Petr MAREŠ – Michaela HRUBÁ, *Karel Častovec Myška ze Žlunic. Život předbělohorského rytíře ve světle rodinné korespondence*. Ústí nad Labem 2000; Jaroslav POLÁCH, *Jan Smil z Křemže. Život tábořského hejtmana a loupeživého rytíře*. České Budějovice 2011.

⁵⁸ Výběrově z prací, které se věnovaly nižší šlechtě jako celku V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*; Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Der Adel in den böhmischen Ländern 1526-1740. Stand und Tendenzen der Forschung*, Anzeiger der Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse 137, 2002, č. 1, s. 55–98; P. MAŤA, *Svět*.

⁵⁹ Rodinné archivy vytvořily pouze ty rody, které se v pozdějších dobách dočkaly povýšení např. mezi svobodné pány či hrabata; Zemský archiv v Opavě, Rodinný archiv Borků z Roztropic; SOA Plzeň, Rodinný archiv Lažanských – Manětín; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Rodinný archiv Krajířů z Krajku; tamtéž, Rodinný archiv Vratislavů z Mítovic.

⁶⁰ Národní archiv Praha, Desky zemské větší; tamtéž, desky zemské menší; Tamtéž, Stará manipulace.

⁶¹ Tamtéž, Sbirka genealogická Dobřenského; Tamtéž, Sbirka genealogicko-heraldická Wunschwitzova; tamtéž, Sbirka genealogická Deymů ze Stříteže; tamtéž, Sbirka genealogická Des Fours-Walderodů; tamtéž, Sbirka genealogická Horů z Ocelovic; tamtéž, Sbirka genealogická Jakubičkova; tamtéž, Sbirka genealogicko-heraldická Krále z Dobré Vody; tamtéž, Sbirka genealogická Leonova; tamtéž, Sbirka genealogická Schumannova; tamtéž, Sbirka genealogická Ubelliho; tamtéž, Sbirka genealogická Vašákova; tamtéž, Sbirka genealogická Procházkova; Archiv Národního muzea, Bukovský Antonín – Genealogická sbírka; tamtéž, Macháček Josef – Heraldická sbírka; pro oblast jižních Čech konkrétně sbírky v SOA Třeboň, Historica Třeboň; tamtéž, oddělení Jindřichův Hradec, Historica Jindřichův Hradec.

nacházet v rodinných archivech vyšší šlechty. Zde se zpravidla zachovala část jejich korespondence, pokud rytíři se členy panských rodů udržovali pravidelný písemný styk.

Počátky moderního bádání o dějinách nižší šlechty lze datovat do 19. století k „otci národa“ Františku Palackému a jeho *Dějínám národa českého*. Již Palacký si všiml toho, že nižší šlechtický stav nebyl homogenní vrstvou, nýbrž se skládal z rytířů, zemanů, vladyků, nápravníků a panošů. Rozdíl mezi jednotlivými příslušníky spíše chápal v rovině majetkového vlastnictví a zmíněné termíny vnímal jako synonyma.⁶²

V téže době se nižší šlechtě ve svých pracích podrobně věnoval Vincenc Brandl, který si uvědomoval nejasnost členění stavu, proto se snažil objasnit termíny rytíř, vladyka, zeman a panoš na základě dobových pramenů metodou historické sémantiky.⁶³ Nutno podotknout, že jeho práce vznikaly v době, kdy probíhal spor o pravost Rukopisu zelenohorského, v němž se Brandl postavil na stranu jeho obhájců a hojně z něj čerpal.

V následujících letech mnoho historiků rezignovalo na hlubší zkoumání vnitřní struktury nižšího šlechtického stavu a spokojili se s konstatováním, že se šlechta již od dávných dob dělila na „*bohatší vyšší šlechtu čili stav panský, a v drobnou šlechtu čili stav rytířský neboli vladycký*“.⁶⁴ Dobové práce se spíše soustředily na shromažďování genealogicko-topografických faktů o jednotlivých rodech.⁶⁵ Tyto tendence vyvrcholily v díle Augusta Sedláčka *Hrady, zámky a tvrze Království českého*.⁶⁶ Ačkoli toto dílo nebylo po stránce faktografické dosud překonáno, jeho velkým nedostatkem je zanedbatelný a mnohdy nevěrohodný poznámkový aparát sloužící k ověření pramenných zdrojů.

Pozitivističtí historici konce 19. století a první poloviny 20. století obrátili svůj zájem k dějinám každodennosti rytířského stavu. Za tímto účelem byly často prameny pouze převyprávěny do soudobého jazyka. Tehdejší studie editované archiválie většinou

---

⁶² František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II. Od roku 1253 až do roku 1403*, Praha 1939, s. 189.

⁶³ Vincenc BRANDL, *Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes*, Brno 1876, s. 219–222, 305–307, 365–366, 385; TÝŽ, *Stav panský a rytířský*, Časopis Matice moravské 1, 1869, s. 145–184.

⁶⁴ Josef KALOUSEK, *České státní právo*, Praha 1892, s. 304.

⁶⁵ Viz František VLASÁK, *Staročeská šlechta a její potomstvo po třicetileté válce. Příspěvky rodopisné*, Památky archeologické a místopisné 4, 1856, s. 49–58, 97–117; 5, 1857, s. 280.

⁶⁶ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého I–XV*, Praha 1882–1927; dále TÝŽ, *Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův*, Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko – historicko – filologická 1914, 1915, č. 3, s. 1–113.

nijak dále neinterpretovaly.⁶⁷ Za účelem studia každodennosti se v této době rozvíjela ediční činnost, při níž docházelo k zpřístupnění memoárů či rodinných pamětí rytířských rodů.⁶⁸ Nejvýznamnější prací tohoto období se zdají být *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618* od Tomáše Václava Bílka,⁶⁹ který jako první nabídl souhrnný pohled na rytířský stav po roce 1620 optikou majetkových změn provedených v důsledku konfiskačních rozsudků.

Po nástupu komunistické ideologie byla šlechta označena nálepkou sobecké vrstvy, která utlačovala poddaný lid na venkově.⁷⁰ Přesto se i nadále marxistická historiografie věnovala historickému výzkumu i za cenu menších či větších ústupků vládnoucí vrstvě. Pozornost byla především soustředěna na interpretaci a zpřístupňování pramenů evidenční povahy, jako například na berní rulu a berní rejstříky.⁷¹ Z jejich studia vyplynul obraz rozvrstvení nižší šlechty po Bílé hoře, který byl velice odlišný od předbělohorského stavu. To obnovilo zájem o pobělohorské konfiskace,⁷² postavení rytířů ve společnosti po vydání Obnoveného zřízení zemského a dopady restrikcí dvacátých let 17. století na nižší šlechtu jako třídu.⁷³ Rovněž byl v této době silně budován

---

⁶⁷ Viz F. KOREŠ, *Proměna*, s. 12–13.

⁶⁸ Václav ERTL (ed.), *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*, Praha 1906; Jan Pavel HILLE (ed.), *Paměť Stanislava Bořka Dohalského z Dohalic o vlastním rodu z r. 1681. Ze starého listáře*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 11, 1903, s. 128–133; Ferdinand MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a z Bezdržic od roku 1624 do roku 1648*, Praha 1897; Antonín REZEK (ed.), *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova I-II*, Praha 1878–1880.

⁶⁹ Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 I-II*, Praha 1882–1883.

⁷⁰ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 19

⁷¹ Václav BŮŽEK (ed.), *Majetkové rozvrstvení stavů Bechyňského kraje v letech 1523–1557 (Edice berního rejstříku Bechyňska z roku 1523)*, Hospodářské dějiny 13, 1985, s. 65–87; Karel DOSKOČIL (ed.), *Berní rula 2. Popis Čech r. 1654. Souhrnný index obcí, osad a samot k berní ruli I-II*, Praha 1953–1954; Marie DOSKOČILOVÁ (ed.), *Berní rula 23. Kraj Plzeňský I-II*, Praha 1952; Marie HAASOVÁ (ed.), *Berní rula 19. Kraj Kouřimský I-II*, Praha 1952; Josef KOLLMANN (ed.), *Berní rejstříky a berně z roku 1567*, Sborník archivních prací 13, 1963, s. 169–246; Otto PLACHT (ed.), *Odhad majetku stavů Království českého z roku 1557*, Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická 1947, Praha 1950, s. 1–155; Václav PEŠÁK (ed.), *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, Praha 1953.

⁷² Petr ČORNEJ, *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1, Studia historica 14, 1976, s. 165–194; Josef POLIŠENSKÝ – Frederik SNIDER, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, Československý časopis historický 20, 1972, s. 515–526.

⁷³ V důsledku politických a válečných změn docházelo k zániku drobných rytířských držav; Eliška ANTOŠOVÁ-ČÁŇOVÁ, *Zanikání drobných statků na Hradecku. Příspěvek k hospodářským a sociálním dějinám XVI. a počátku XVII. století*, Acta Musei Reginaehradecensis, Scientiae sociales 2, 1959, s. 115–149; Jiří ZÁLOHA, *Statky Chlum, Chlumeček a Koroseky za*

konstrukt 17. století jako celoevropské krize horních společenských vrstev.⁷⁴ Nelze opomenout Rudolfa Anděla, který ve svých pracích o rytířském stavu inovativně propojoval témata z oblasti dějin hospodářství a každodennosti.⁷⁵ V tomto období se ke slovu přihlásil i Josef Macek, který na základě metod historické sémantiky provedl analýzu termínů pán, šlechta a rytíř. Jelikož v tomto období nesměl publikovat, byly jeho práce uveřejněny pod jmény lingvistek Aleny Fidlerové a Věry Chládkové.⁷⁶

V osmdesátých letech se badání o nižší šlechtě nejvíce věnovali Jaroslav Pánek, Václav Ledvinka a Václav Bůžek. Pánek se primárně soustředil na studium vyšší šlechty. Na základě výzkumu komunikační sítě velmožů se zabýval také nižším šlechtickým stavem.⁷⁷ Podobný přístup lze zaznamenat i u Ledvinky, který se především zaobíral hospodářskou a ekonomickou stránkou fungování předbělohorského panského velkostatku. Během studia hospodářských účtů narazil na velké množství dluhopisů a kvitancí od drobných rytířů.⁷⁸ Téma nižší šlechty dostalo naplno svůj prostor až v Bůžkových pracích. Autor svoji pozornost upnul především k rytířům v předbělohorském období a k jejich úloze ve stavovském politickém systému. Rovněž zkoumal úvěrové podnikání rytířů a jeho vliv na jejich majetkové, hospodářské, sociální, kulturní či politické zázemí.⁷⁹

Častolarů z Dlouhé Vsi, Jihočeský sborník historický 58, 1989, s. 1–9. Téma exulantství rytířů do Saských zemí se svého zájmu dočkalo teprve na počátku 21. století.

⁷⁴ Miroslav HROCH – Josef PETRÁŇ, *17. století – krize feudální společnosti?*, Praha 1976. Předpoklady k obdobným úvahám však položili již J. POLIŠENSKÝ – F. SNIDER, *Změny*, s. 515–526.

⁷⁵ Rudolf ANDĚL, *Hospodářská situace drobných šlechtických statků na česko-lužickém pomezí v XVII. století*, Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem, řada historická, 1971, s. 61–134; TÝŽ, *Příspěvek k problematice životní a kulturní úrovně drobné šlechty na Frýdlantsku v 17. století*, *Z minulosti Děčína a Českolipska* 3, 1977, s. 101–119.

⁷⁶ Alena FIDLEROVÁ a kol., *Ze staročeské terminologie sociálních vztahů (pán)*, *Slovo a slovesnost* 38, 1977, č. 1, s. 53–64; Věra CHLÁDKOVÁ a kol., *Ze staročeské terminologie sociálních vztahů (rytíř)*, *Slovo a slovesnost* 41, 1980, č. 1, s. 62–71; TÁŽ, *Ze staročeské terminologie sociálních vztahů (šlechta, šlechtic)*, *Slovo a slovesnost* 38, 1977, č. 3, s. 229–237.

⁷⁷ J. PÁNEK, *Politický systém*; TÝŽ, *Stavovství v předbělohorské době*, *Folia historica bohemia* 6, 1984, s. 163–219.

⁷⁸ Václav LEDVINKA, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách*, Praha 1985.

⁷⁹ Václav BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989; TÝŽ, *Nižší šlechta*; Václav Bůžek své vynaložené úsilí využil k představení možností a perspektiv budoucího zkoumání: Václav BŮŽEK, *Nižší šlechta v předbělohorských Čechách (Prameny, metody, stav a perspektivy bádání)*, *Český časopis historický* 91, 1993, s. 37–54.

Po sametové revoluci se s uvolněním společenských poměrů v devadesátých letech 20. století českým historikům otevřela cesta do západní Evropy, odkud mohli čerpat nové metodické přístupy soudobého historického bádání. Nejvíce se čeští historici inspirovali historickou antropologií,⁸⁰ díky níž se podařilo zasadit rytíře do struktury rodinných vztahů⁸¹ a sociálních sítí.⁸² Rovněž byly představeny dobové názory na vnímání rytířovy sebe prezentace,⁸³ cti⁸⁴ a času.⁸⁵ Také bylo nastíněno chování nižších šlechticů v oblasti hospodářství,⁸⁶ cestování⁸⁷ nebo ve válce.⁸⁸ Kromě toho se vrátila potřeba editovat prameny osobní povahy, tedy deníky, rodové kroniky, memoáry a

---

⁸⁰ Možnostmi využití metod historické antropologie v českém prostředí se zabývali Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Šlechta raného novověku v historickoantropologických proudech současné evropské historiografie*, Časopis Matice moravské 122, 2003, s. 375–409; Martin NODL – Daniela TINKOVÁ (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007; Karel ŠIMA, *Antropologická konstanta – slepé místo historickoantropologického bádání?*, in: Lucie Storchová (ed.), *Conditio humana – konstanta (č)í historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*, Praha-Ústí nad Labem 2007, s. 39–57.

⁸¹ Tomáš STERNECK, *Závěť žumberského rytíře. Jindřich Pouzar z Michnic a jeho nelegitimní rodina*, Jihočeský sborník historický 76, 2007, s. 215–271.

⁸² V. BŮŽEK, *Klientela*; TÝŽ, „Dobré přátelství“.

⁸³ TÝŽ, *Literární mecenát nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (edd.), *Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela*, Praha 1994, s. 831–843.

⁸⁴ TÝŽ, „*Posměch nemalej se stal*“ (*Příběh ze šlechtické každodennosti 16. století*), in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus. Sborník příspěvků, jež věnovali prof. dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 419–429.

⁸⁵ TÝŽ, „*A tak jsem tam dlouho zdržován byl*“. *Čas v životě předbělohorských rytířů*, *Dějiny a současnost* 15, 1993, č. 3, s. 26–30; Jakub ČAPEK, *Vnímání času raně novověkého válečníka a dvořana*, *Český lid* 84, 1997, s. 89–102.

⁸⁶ Václav BŮŽEK, *Každodenní život na statcích Šťastného Václava Pětipeského z Chýš očima hospodářských úředníků počátkem 17. století*, in: Marie Koldinská – Alice Velková (edd.), *Historik zapomenutých dějin. Sborník příspěvků věnovaných prof. dr. Eduardu Maurovi*, Praha 2003, s. 198–210.

⁸⁷ Martin HOLÝ, *Jindřich Michal Hýzrle z Chodů (1575–1665) a jeho poznávací cesta po střední a západní Evropě v letech 1607 a 1608*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.–18. století*, Pardubice 2007, s. 35–66; Michaela NEUDERTOVÁ, *Cestování nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 209–213.

⁸⁸ Václav BŮŽEK – František KOREŠ – Petr MAREŠ – Miroslav ŽITNÝ, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016; Miroslav ŽITNÝ, „*Dobrý kryksman*“ – *diskursivní kategorie a maskulinní vzor myšlení nižší šlechty z českých zemí na přelomu 16. a 17. století*, *Studia Comeniana et historica* 43, 2013, s. 224–248.

korespondenci rytířů.⁸⁹ Přišla řada i na dosud zcela opomíjená témata týkající se problematiky rytířů žijících v městském prostředí,⁹⁰ rytířských nobilitací,⁹¹ či pobělohorského exilu.⁹²

---

⁸⁹ Josef HRDLIČKA (ed.), *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003; František KOREŠ, *Moc, válka a společenský vzestup v dějinách rodu Robmhápů ze Suché od 16. do 18. století a jejich rodinné paměti*, Opera historica 16, 2015, s. 100–148; TÝŽ (ed.), *Paměti Přibika a Jana Bukovanských Pintů z Bukovan*, České Budějovice 2019; P. MAREŠ (ed.), *Karel Častovec Myška ze Žlunic*; TÝŽ (ed.), *Korespondence Albrechta Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1570–1596*, České Budějovice 2015; Pavel MATLAS (ed.), *Z poddaného šlechticem. Rodinné paměti Zbudovských z Rovné Hory a Malých z Tulechova (1604–1737)*, Praha 2016; Jana RATAJOVÁ (ed.), *Alžběta Lidmila z Lisova, 1639–1698. Rodinné paměti*, Praha 2002; Milada SVOBODOVÁ (ed.), *Rodinná kronika Václava Viléma Cetenského z Cetně a jeho potomků z let 1677–1769 v rukopise XXIII F 93*, Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků 18, 2003–2004, s. 388–399; Petr VOREL (ed.), *Vídeňský deník rytíře Dvoreckého z roku 1559*, Folia historica bohemia 19, 1998, s. 7–36; Zdeněk VYBÍRAL (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014; Miroslav ŽITNÝ (ed.), *Deník Šťastného Václava Pětipeského z roku 1605*, Opera historica 13, 2009, s. 187–262; TÝŽ (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1600–1610*, České Budějovice 2015; TÝŽ (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1611–1621*, České Budějovice 2016.

⁹⁰ Václav BŮŽEK, *Nižší šlechta v poddanských rezidenčních městech předbělohorské doby*, in: Michaela Kokojanová (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století)*, Prostějov 1997, s. 185–199; Michaela NEUDERTOVÁ, *Život předbělohorské šlechty na Lounsku z pohledu pramenů městské provenience*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.–18. století*, Ústí nad Labem 1992, s. 65–73; Robert ŠIMŮNEK, *Šlechta a města v pozdním středověku. Kontakty, konfrontace a geografický horizont (na příkladu Strakonice a Volyně)*, Historická geografie 33, 2005, s. 197–247; TÝŽ, *Šlechta a města pozdního středověku: konfrontace či koexistence?*, in: Ján Lukačka – Martin Štefánik a kol. (ed.), *Stredoveké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie*, Bratislava 2010, s. 225–237; TÝŽ, *Šlechta a město v pozdním středověku a raném novověku. Rokycany 1400–1600*, Minulosti Západočeského kraje 50, 2015, s. 72–149.

⁹¹ Ivana AUSTOVÁ, *Býti šlechticem. Šlechtické nobilitace v letech 1627–1657 v českých a rakouských dědičných zemích*, České Budějovice 2016; Jiří BRŇOVJÁK a kol., *Nobilitace ve světle písemných pramenů*, Ostrava 2009; TÝŽ, *Nobilitace české dvorské kanceláře v II. polovině 17. století a I. polovině 18. století*, in: Małgorzata Konopnicka – Jarosław Kuczer – Wojciech Stryzewski (edd.), *Szlachta europejska w strukturach lokalnych XVI–XVIII wieku*, Zielona Góra 2010, s. 143–164; TÝŽ, *Šlechticem z moci úřední. Udělování šlechtických titulů v českých zemích 1705–1780*, Ostrava 2015; Marek STARÝ, *Erbovní listina Ludvíka Jagellonského pro Poněšické z Poněšic a další osudy tohoto erbovního rodu*, Heraldická ročenka, 2016, s. 43–58; Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006, s. 50–55.

⁹² Lenka BOBKOVÁ, *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621–1639*, Praha 1999; Marie RYANTOVÁ, *Těžké časy urozeného a statečného rytíře Bořka Mateřovského z Mateřova, exulanta v městě Pirně*, in: Michaela Hrubá (ed.), *Víra nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku. Sborník z konference konané v Muzeu města Ústí nad Labem ve dnech 5.–6. listopadu 1998*, Ústí nad Labem 2001, s. 249–257.

V menší míře vznikaly také práce zabývající se nižší šlechtou jako celkem. První takovou bylo dílo Josefa Macka, který se velmi podrobně věnoval skladbě šlechty na přelomu 15. a 16. století z hlediska historické sémantiky.⁹³ Na počátku nového tisíciletí pak vznikly kolektivní práce z okruhu autorů kolem Václava Bůžka, které se věnovaly rytířstvu v předbělohorské době.⁹⁴ Souhrnných prací, které by se zaobíraly nižším rytířským stavem po roce 1620, je opravdu poskrovnu. K nejpřínosnějším lze řadit práci Františka Koreše *Proměna nižší šlechty Království českého v pobělohorské době*,⁹⁵ jež reflektuje veškeré politické, ekonomické, náboženské a vojenské změny v Čechách a popisuje jejich dopad na příslušníky nižší šlechty. Pro prostředí Moravského markrabství lze uvést práci Tomáše Krejčíka *Nová a nižší šlechta na Moravě v 16.–19. století*.⁹⁶

Primárním pramenem předkládané kvalifikační práce se stala dochovaná korespondence mezi klientem a patronem z fondu Rodinný archiv Slavatů z Chlumu a Košumberka. Výhodou této korespondence je fakt, že je téměř celá napsána v češtině novogotickou kurzívou, takže dopisy jsou poměrně dobře čitelné.⁹⁷ Nutno dodat, že dochovaná korespondence je velmi mezerovitá a jednostranná, neboť málokdy se dochovaly patronovy odpovědi. Tyto mezery lze vyplnit studiem dochovaných konceptářů Viléma Slavaty a jeho syna Adama Pavla Slavaty,⁹⁸ v nichž se dochovaly jak dopisy od klientů, tak i odpovědi jindřichohradeckých patronů. Z těchto listů lze vyčíst informace o návštěvách rytířů u Viléma Slavaty v první polovině třicátých let 17. století, když mu panovník umožnil odjet z Vídně na rodová panství. Rovněž je zde vidět Slavatův tlak na jejich konverzi ke katolické víře nebo stěhování zchudlých rytířů do měst

---

⁹³ Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích I–II*, Praha 2001²; TÝŽ, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.

⁹⁴ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*; V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Člověk*.

⁹⁵ F. KOREŠ, *Proměna*.

⁹⁶ Tomáš KREJČÍK, *Nová a nižší šlechta na Moravě v 16.–19. století*, in: Tomáš Knoz – Jan Dvořák (edd.), *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011, s. 152–171. K další literatuře zabývající se tématem nižší šlechty viz F. KOREŠ, *Proměna*, s. 8–20; David RICHTER, *Drobná šlechta v Čechách na přelomu pozdního středověku a raného novověku. Chrudimsko*, Pardubice 2023, s. 10–24.

⁹⁷ Veškeré použité prameny jsou transkribovány tak, aby byl jazyk srozumitelný, ale aby si i udržel dobový charakter. Proto byly v textu ponechány nespisovné tvary slov. Na hrubší gramatické chyby bylo upozorněno užitím hranatých závorek s vykřičníkem [!]. V případě doplněných písmen či slov byly použity hranaté závorky [].

⁹⁸ Státní oblastní archiv Třeboň (dále jen SOA Třeboň), oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů; inv. č. 98–108; knihy č. 15–25.

nacházejících se v jindřichohradeckém dominiu. Pro starší období tato práce čerpala informace z korespondence uložené ve fondu Rodinný archiv pánů z Hradce.⁹⁹ Dále autor této práce pracoval s listinami a jmenovacími dekrety týkajícími se života a kariéry vlastníků Jindřichova Hradce, díky nimž se podařilo lépe přiblížit osobu patrona. Kromě toho byly v práci užity testamenty a kupní smlouvy, které reflektují územní vývoj jindřichohradeckého dominia. V neposlední řadě zde byly aplikovány získané poznatky z dluhopisů a kvitancí, jejichž prostřednictvím se podařilo nastínit jednu z více rovin klientských vztahů, a to půjčování peněz. Veškeré použité prameny jsou uloženy ve výše zmíněných fondech ve Státním oblastním archivu v Třeboni, konkrétně v jeho oddělení v Jindřichově Hradci.

Během studia archivních materiálů badatel narazí na poměrně velké množství dopisů od klientů z nižšího šlechtického stavu, kteří v nich své patrony, pány z Hradce, zpravovali o společenském dění, zvali je na svatby a křtiny, posílali jim dary, nebo naopak od nich požadovali nějaké přímluvy. S vymřením pánů z Hradce a nástupem Slavatů množství těchto dopisů z archivních fondů mizí. Tento fakt vyvolává řadu otázek. Pokračovalo fungování sítě rytířských klientů stejně jako za pánů z Hradce? Pokud ne, kam zmizeli příslušníci těchto rodů? Měl Vilém Slavata vůbec ještě zájem o zástupy klientů? Mohli mu být v něčem užiteční? Nesouvisel pokles dopisů se změnami odehrávajícími se v nižším šlechtickém stavu po bitvě na Bílé hoře?

Odpovědi na tyto otázky se snaží nalézt předkládaná diplomová práce, která je rozdělena do čtyř kapitol. Po úvodním pojednání, v němž byl nastíněn badatelský úkol, objasněny klíčové pojmy jako klientské vztahy, patron, klient i vývoj nižší šlechty a nastíněn stav dosavadního badání, následuje druhá kapitola práce pojednávající o historii rodů pánů z Hradce a Slavatů z Chlumu a Košumberka. Jsou zde představeni jednotliví majitelé jindřichohradeckého dominia, jejich životní osudy, politická kariéra, kontakty na císařském dvoře a majetková základna. Znalost těchto informací, které dokreslují osobu patrona, byly velice důležité i pro klienta, v jehož očích stoupala či klesala patronova prestiž a klientovy šance na získání dobrého zemského či královského úřadu. Kapitola rovněž pojednává o vývoji jindřichohradeckého dominia, neboť kvůli jeho neustálým územním změnám se proměňovalo i teritorium rytířské klientely. Při rozšiřování panství o nová území mohlo být pro rytíře usazené v okolí výhodné stát se klienty pánů z Hradce či Slavatů. Mohli od nich získat ochranu a další

---

⁹⁹ Tamtéž, RA pánů z Hradce.

benefity z toho plynoucí. Pro majitele panství to bylo také výhodné, neboť získali spojence, kteří je zpravovali o aktuálním dění v kraji a na které se mohli spolehnout v případě konání krajských sněmů. Naopak při arondacích mohlo docházet k zániku rytířských tvrzí. Území, jež obývala rytířská klientela jindřichohradeckých pánů, se rozkládalo na částech tehdejších krajů Bechyňského, Prácheňského a Jihlavského.

Informace pro tuto kapitolu, respektive pro dějiny rodu pánů z Hradce, vycházejí z šestého čísla periodicky vydávaného sborníku *Opera historica*,¹⁰⁰ který byl tematicky zaměřen na poslední pány z Hradce. Jednotlivé články se věnovaly nejenom jejich angažmá v politickém systému, hospodaření, kultuře, ale také rodinnému životu, rezidenční síti či vztahům s příslušníky rodu Rožmberků. Rovněž bylo možné vycházet ze starších prací, konkrétně z monografie Františka Kafky *Zlatý věk růží*,¹⁰¹ která se věnovala dějinám Rožmberků a pánů z Hradce v 15. a 16. století, a z prvního a druhého dílu sedmidílné monografie *Dějiny města Jindřichova Hradce* od Františka Teplého.¹⁰² Teplý se v tomto díle věnoval jednotlivým členům rodu a zároveň popisoval události, které se udály ve městě a jeho širém okolí. K nejstarší historii rodu Slavatů nebyla dosud vydána žádná kvalitní monografie.¹⁰³ Poznatky týkající se osoby Viléma Slavaty a jeho potomků byly čerpány z díla *Telč a jezuité. Řád a jeho mecenáši*, které vzešlo z pera kolektivu historiků Ivany Čornejové, Jiřího Havlíka a Josefa Hrdličky. Autoři se zde zaměřili nejen na působení jezuitského řádu na slavatovských panstvích, ale také na život a kariéru fundátorů jednotlivých jezuitských domů a jejich potomků.¹⁰⁴ Důležitým zdrojem informací se stalo také dílo Augusta Sedláčka *Hrady, zámky a tvrze Království českého*¹⁰⁵ a třetí díl Teplého *Dějiny města Jindřichova Hradce*.¹⁰⁶ Nejnovější poznatky o

---

¹⁰⁰ Václav BŮŽEK (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998. V době vzniku bráno jako šestý díl periodicky vydávaného sborníku. Od roku 2012 se *Opera historica* stala periodicky vydávaným časopisem, přesto se lze setkat s citací, kdy jsou studie ze starších ročníků citovány jako články v odborném časopise.

¹⁰¹ František KAVKA, *Zlatý věk Růží. Kus české historie 16. století*, Praha 1966 (2. vydání 1993).

¹⁰² František TEPLÝ, *Dějiny města Jindřichova Hradce I. Od nejstarší doby až do vymření pánů z Hradce V/1, Dějiny města za vlády pánů z Hradce linie Telecké (1453–1604) I/2*, Jindřichův Hradec 1927.

¹⁰³ Srov. s populárně naučnou prací Jana Jůny: Jan JŮNA, *Slavatové z Chlumu a Košumberka na Jindřichově Hradci 1604–1691*, Jindřichův Hradec 2018.

¹⁰⁴ Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří M. HAVLÍK – Josef HRDLIČKA, *Telč a jezuité. Řád a jeho mecenáši*, Praha 2020.

¹⁰⁵ A. SEDLÁČEK, *Hrady I–XV*.

¹⁰⁶ František TEPLÝ, *Dějiny města Jindřichova Hradce I. Slavatové v Jindř. Hradci (1604–1691) I/3*, Jindřichův Hradec 1935.

dějinách rodu Slavatů přinesla práce od kolektivu autorů vedeného Emilem Voráčkem *Luže v dějinách*, jež se věnuje především hradu Košumberk v 17. století s ohlédnutím do předešlých staletí, a diplomové práce Marka Cimpla¹⁰⁷ a Gabriely Bláhové. Bláhová se zabývala korespondencí mezi Divišem Slavatou z Chlumu a Košumberka a jeho švagrem Jáchymem z Hradce v letech 1554 až 1562.¹⁰⁸ V dané kapitole je uveden i přehled další literatury zabývající se tématem pánů z Hradce a Slavatů. Informace o vývoji majetkové základny pocházejí především z práce Václava Ledvinky *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách*.¹⁰⁹ Autor se zde kromě rodové historie zabýval hospodářskou a finanční situací pánů z Hradce ve druhé polovině 16. století. Pro studium slavatovských akvizic poskytovala nejvíce informací kniha Josefa Hrdličky *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590–1630)*.¹¹⁰ Doplnující informace byly čerpány z písemností uložených ve fondech Rodinný archiv pánů z Hradce a Rodinný archiv Slavatů z Chlumu a Košumberka.

Třetí kapitola přibližuje problematiku klientelismu jako součásti komunikační sítě patrona. Dále se věnuje vývoji rytířského klientelismu v průběhu pozdního středověku a předbělohorské a pobělohorské době. Kapitola se také zabývá projevy patronátně-klientelních vztahů a „dobrého přátelství“ v každodenním životě na základě prostudované literatury a dochované korespondence mezi klientem a patronem. Z použité literatury lze například uvést zejména práce Václava Bůžka, který se tématu nižší šlechty a rytířské klientely věnoval dlouhá léta.¹¹¹ Dalším neocenitelným zdrojem informací byla kniha Petra Matěje *Svět české aristokracie*,¹¹² která nabízí ucelený pohled na českou šlechtu a dívá se na ni z mnoha různých úhlů, a práce Jiřího Hrbka *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640–1740*, která se věnovala klientelismu v 17. století na příkladu Valdštejnů.¹¹³

---

¹⁰⁷ Marek CIMPL, *Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka. Cesta k oknu Pražského hradu a odtud ke slávě*, Praha 2016 (diplomová práce).

¹⁰⁸ Gabriela BLÁHOVÁ, *Páni z Hradce a Slavatové z Chlumu a Košumberka v polovině 16. století*, České Budějovice 2022 (diplomová práce).

¹⁰⁹ V. LEDVINKA, *Úvěr*.

¹¹⁰ Josef HRDLIČKA, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590–1630)*, České Budějovice 2013.

¹¹¹ V. BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému*; TÝŽ, *Klientela*, s. 213–225; TÝŽ, „Páni a přátelé“, s. 229–264.

¹¹² P. MAŤA, *Svět*, s. 657.

¹¹³ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 378.

Stěžejní částí předkládané diplomové práce je čtvrtá kapitola pojednávající o jindřichohradecké klientské síti, o její podobě a vývoji od posledních pánů z Hradce, přes převzetí sítě Slavaty z Chlumu a Košumberka až do poloviny 17. století. Kapitola dále sleduje životní osudy a majetkové poměry rytířských klientů především v 17. století, zkoumá vliv tehdejších událostí, tedy českého stavovského povstání, pobělohorských konfiskací a rekatolizačního úsilí na rody jindřichohradeckých klientů, a to konkrétně Babků z Meziříčka, Čabelických ze Soutic, Hodějovských z Hodějova, Lipoveckých z Lipovice, Malovců z Malovic, Růtů z Dírného, Vencelíků z Vrchovišť, Vratislavů z Mitrovic a Zahrádeckých ze Zahrádek.

Poznatky týkající se stavu klientské sítě a rytířských rodů byly čerpány především z dochované korespondence a slavatovských konceptářů. Další informace vycházejí z díla Augusta Sedláčka a genealogických hesel *Ottova slovníku naučného*¹¹⁴ a *Vlastenského slovníku historického*.¹¹⁵ Pro studium pobělohorských konfiskací byly především využity práce Tomáše V. Bílka¹¹⁶ a Tomáše Knoze,¹¹⁷ ke šlechtickému exulantství pak monografie Lenky Bobkové *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621–1639*.¹¹⁸

---

¹¹⁴ Ottův slovník naučný III, Praha 1890, s. 14 (Babkové z Meziříčka); tamtéž XI, Praha 1897, s. 427–428 (Hodějovští z Hodějova); tamtéž XXVII, Praha 1908, s. 373 (Zahrádečtí ze Zahrádek).

¹¹⁵ Jakub MALÝ, *Vlastenský slovník historický*, Praha 1877, s. 64–65 (Čabeličtí ze Soutic), 172–173 (Hodějovští z Hodějova), 478–479 (Malovcové z Malovic), 894–895 (Vratislavové z Mitrovic).

¹¹⁶ T. V. BÍLEK, *Dějiny I–II*.

¹¹⁷ Tomáš KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006.

¹¹⁸ Lenka BOBKOVÁ, *Exulanti*.

2. Majitelé jindřichohradeckého panství

Pro lepší porozumění principům fungování klientského vztahu je nezbytně nutné se alespoň ve stručnosti seznámit s osobou patrona stojící ve středu společenské a komunikační sítě.¹¹⁹ V daném případě představují patrona majitelé jindřichohradeckého dominia, kterými byli v 17. století Slavatové z Chlumu a Košumberka.¹²⁰ Tato práce vychází z předpokladu, že slavatovští majitelé, kteří ctíli tradice předchozích vlastníků, pánů z Hradce, a často se k jejich odkazu hlásili,¹²¹ převzali i rozsáhlou klientskou soustavu hradeckých pánů. Proto je nutné se o historii pánů z Hradce rovněž zmínit. Kapitola představí jednotlivé patrony s důrazem na jejich osobní kariéru a držbu majetku.

2.1 Páni z Hradce

Počátky Jindřichova Hradce jsou přímo spojeny s rodem pánů z Hradce.¹²² První dochované písemné zmínky o rodu by bylo možné nalézt v době kolem roku 1220.¹²³ Avšak dějiny hradeckých pánů sahají bezesporu hlouběji do historie, neboť jejich počátky souvisely s rozvětveným rodem Vítkovců. Proto rod používal coby erbovní znamení pětistou růži na modrém poli.¹²⁴

Državy pánů z Hradce se rozprostíraly v jižních Čechách. Z původního panství Jindřichův Hradec se již na přelomu 13. a 14. století rozrostlo dominium o statky Strmilov, Deštná, Kardašova Řečice, Žirovnice, Horusice, Stodůlky, Sedlčany v Čechách. Na Moravě začali páni z Hradce nakupovat zboží od třicátých let 14. století.

---

¹¹⁹ Podrobněji k termínu patron viz předchozí kapitolu.

¹²⁰ Rod Slavatů vlastnil Jindřichův Hradec mezi léty 1604–1691.

¹²¹ K tomu podrobněji Petr MAŤA, *Zrození tradice. Slavatovské vyústění rožmberského a hradeckého odkazu*, Opera historica 6, 1998, s. 513–552.

¹²² V německé variantě *von Neuhaus*, v latinské pak *de Nova domo*.

¹²³ Václav LEDVINKA, *Adam II. z Hradce a poslední páni z Hradce v ekonomice, kultuře a politice 16. století*, Opera historica 6, 1998, s. 7–32, zde 11.

¹²⁴ K nejstarším dějinám rodu Luděk JIRÁSKO, *K dějinám Jindřichova Hradce v předhusitském období*, Jihočeský sborník historický 47, 1978, s. 77–96; F. TEPLÝ, *Dějiny města I/1; I/2*; Vratislav VANÍČEK, *Vítkovci a český stát v letech 1169–1278*, Československý časopis historický 29, 1981, s. 89–110. Výběrově další literatura zabývající se dějinami rodu pánů z Hradce: V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA a kol., *Dvory*; V. BŮŽEK (ed.), *Poslední páni z Hradce*; Jan Nepomuk CORI, *Die Herren von Neuhaus*, České Budějovice 1841; F. KAVKA, *Zlatý věk*; V. LEDVINKA, *Úvěr*; Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I–III*, Praha 1985; Karel STLOUKAL, *Konec rodu pánů z Hradce*, Jihočeský sborník historický 33, 1964, s. 121–130. K další literatuře a pramenům viz Josef HRDLIČKA, *Poslední páni z Hradce v pramenech a literatuře*, Opera historica 6, 1998, s. 33–62.

Do rodového vlastnictví získali Slavonice a velice vzdálený statek Bánov, ležící až na uherských hranicích, který později Oldřich III. z Hradce směnil s Janem Lucemburským roku 1339 za panství Telč.¹²⁵ Velkým problémem týkajícím se správy panství byl fakt, že nedošlo k prosazení principu nedělitelnosti rodového majetku a jeho postoupení nejstaršímu synovi. Dominium se tak neustále drobilo mezi velké množství členů rodu. Velké dělení majetku nastalo na počátku 15. století, kdy zároveň došlo k rozdělení rodu na dvě větve, hradecko-telčskou a řečicko-velhartickou.¹²⁶

S příchodem husitských válek se, jako u mnoha jiných rodů, páni z Hradce rozdělili na zastánce utrakvismu a katolíky. Na stranu ochránců staré víry se postavil Jan mladší z Hradce, který padl v listopadu 1420 v bitvě pod Vyšehradem.¹²⁷ V protějším kališnickém táboře naopak stanul jeho bratr Oldřich Vavák z Hradce, který patřil mezi nejbližší spojence Jana Žižky z Trocnova. Kromě boje za novou víru sledoval Oldřich Vavák i své majetkové zájmy, když se zmocnil celého podílu telčské linie na Jindřichohradecku a sirotky svého bratra katolíka vytlačil do Telče.¹²⁸

Oldřich Vavák zemřel roku 1421 a jeho majetky tak připadly umírněnému kališníkovi Menhartovi z Hradce.¹²⁹ Tomu nechyběly velké ambice, a tak se stal nejenom hlavou celého hradeckého rodu, ale dokonce vystoupil jako vůdce kališnického panstva.¹³⁰ Menhart se vyznamenal i na diplomatickém poli. V září 1434 se mu podařilo vyjednat se Zikmundem Lucemburským mír, který znamenal faktický konec husitských válek. Roku 1448 Menhart z Hradce konvertoval ke katolické víře.¹³¹ V témže roce se zúčastnil zápasu o moc po boku kliky s Oldřichem z Rožmberka proti východočeskému svazu vedenému Jiřím z Poděbrad, což se mu stalo osudným. Svůj boj nakonec prohrál, neboť byl roku 1448 zajat a popraven.¹³²

---

¹²⁵ Josef HRDLIČKA, *Telč 900 let*, Telč 1999, s. 16–17; k vývoji pozemkového vlastnictví pánů z Hradce V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 38–60.

¹²⁶ V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 12.

¹²⁷ Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české V*, Praha 2010, s. 276.

¹²⁸ V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 40.

¹²⁹ František ŠMAHEL, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, Praha 1993, s. 98.

¹³⁰ F. KAVKA, *Zlatý věk*, Praha 1993², s. 17; více k osobě Menharta z Hradce Veronika MICZANOVÁ, *Pan Menhart z Hradce ve víru událostí první poloviny 15. století*, Praha 2015 (bakalářská práce).

¹³¹ Robert NOVOTNÝ, *Konverze české a moravské šlechty v husitském století*, in: Týž (ed.), *Husitské reformace. Proměna kulturního kódu v 15. století*, Praha 2019, s. 305–325; Rudolf URBÁNEK, *České dějiny II/3. Věk poděbradský*, Praha 1930, s. 672.

¹³² V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 40–41.

2.1.1 Jindřich IV. z Hradce

Velmi politicky činným byl Jindřich IV. z Hradce, který se ujal správy rodových panství na konci 15. století po smrti staršího bratra Heřmana.¹³³ Již od mládí se pohyboval v katolických kruzích kolem svého poručníka Zdeňka ze Šternberka. Ten ho uvedl do jednoty zelenohorské prosazující na český trůn Matyáše Korvína.¹³⁴ Po příchodu Jagellonců si Jindřich dokázal rychle získat jejich důvěru a rozvinout tak svůj kariérní růst. Nejprve sice zastával úřady hejtmána Bechyňského a Vltavského kraje, ale po nějakém čase se stal členem sboru nejvyšších zemských úředníků jako nejvyšší komorník (1485–1503) a nejvyšší purkrabí (1503–1507).¹³⁵ Ačkoli se Jindřichův majetek rozkládal na obou stranách zemské hranice, v moravských záležitostech se nijak neangažoval a jeho politická činnost se zaměřovala výhradně na české události.¹³⁶ Jindřich IV. vedl během svého politického života i řadu důležitých diplomatických poselstev. Příkladem může být vedení královské delegace na budínském sněmu, kde po smrti Matyáše Korvína získal pro Vladislava Jagellonského uherskou korunu.¹³⁷

Kromě politiky se Jindřichovi dařilo i na sňatkovém poli. Nejprve se oženil s Eliškou ze Šternberka, dcerou svého poručníka Zdeňka ze Šternberka. Jeho druhou ženou se stala Anežka Tovačovská z Cimburka. Poté se za Jindřicha provdala Magdalena z Gleichenu. Nejvýznamnější ženou se stala jeho čtvrtá manželka, kterou nebyl nikdo jiný než vnučka Jiřího z Poděbrad Anna Münsterberská. Sňatek se uskutečnil i přesto, že nevěsta byla utrakvistického vyznání. V případě Anny měl velký vliv její knížecí titul. Přestože v Čechách v této době nebyla uznávána říšská titulatura, hrály sňatky šlechticů z panských rodů s ženami z knížecích rodů velkou roli v kategorii prestiže.¹³⁸ Po svatbě

---

¹³³ Pravděpodobně podlehl epidemii moru. Jan Nepomuk CORI, *Jindřich IV. z Hradce. Nástin životopisný*, Jindřichův Hradec 1894, s. 10.

¹³⁴ Tamtéž, s. 11–20. K jednotě zelenohorské viz Jaroslav BOUBÍN, *Nižší šlechta a vznik zelenohorské jednoty*, Český časopis historický 88, 1990, s. 351–355; Martin ŠANDERA, *Zelenohorská jednota. Stav poznání, otázky a úkoly*, in: Týž – Zdeněk Beran (edd.), *Poděbradská éra v zemích České koruny*, Praha 2016, s. 172–182; Týž, *Zelenohorská jednota a synové krále Jiřího*, in: Robert Novotný – Petr Šámal, *Zrození mýtu. Dva životy husitské epochy*, Praha 2011, s. 158–168; Týž, *Zelenohorská jednota a císař Fridrich III. Spojenec, protektor i protivník*, Český časopis historický 119, 2021, s. 537–564; Týž, *Jan Zajíc z Házmburka. Tvůrce programu a hlavní diplomat Zelenohorské jednoty*, Východočeské listy historické 36, 2016, s. 21–42.

¹³⁵ J. MACEK, *Jagellonský věk I–II*, s. 243–244.

¹³⁶ V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 14.

¹³⁷ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 34.

¹³⁸ Ke sňatku Jindřicha IV. z Hradce s Annou Münsterberskou a prestiži sňatků blíže J. MACEK, *Jagellonský věk II*, s. 21, 129, 130.

musela nevěsta i přes svůj královský původ přestoupit na katolickou víru, neboť Jindřich byl horlivým katolíkem. Teprve Anna porodila Jindřichovi dědice hradeckých držav, syna Adama.¹³⁹

Díky zdařilým hospodářským zásahům se Jindřichovi podařilo zbavit se zděděných dluhů. Proto se mohl pustit do rozsáhlé přestavby jindřichohradeckého zámku a rovněž rozšířit rodová panství.¹⁴⁰ K velkému zvětšení došlo roku 1453 dědictvím po vymřelé řečicko-velhartické větvi rodu.¹⁴¹ Následná arondace dominia spočívala v sekularizaci církevního majetku řádu německých rytířů a postupném zisku patnácti drobných rytířských tvrzí.¹⁴² Jindřich IV. z Hradce zemřel 17. ledna 1507.¹⁴³

2.1.2 Adam I. z Hradce

Další význačnou osobností v čele rodu byl Adam I. z Hradce, prvorozený syn Jindřicha IV. z Hradce a Anny Hradecké z Münsterberka. Adam I. se roku 1515 oženil s Annou, dcerou Zdenka Lva z Rožmitálu. Rožmitál uvedl Adama I. na politickou scénu a díky svým konexím ho dosadil do úřadu nejvyššího kancléře Království českého, který Adam I. zastával od roku 1523. Lví podíl na tom měla přímluva české královny Marie Habsburské. Té se později Adam I. odvděčil tím, že se významně angažoval za zvolení jejího bratra Ferdinanda I. českým králem.¹⁴⁴ V této době došlo k ukotvení politické orientace rodu pánů z Hradce na panující habsburskou rodinu, již rod sloužil věrně až do svého vymření. S tím souviselo přihlášení se ke katolické víře, což nebylo v této době příliš obvyklé, neboť většina obyvatel přestupovala k utrakvismu, luterství nebo Jednotě bratrské.¹⁴⁵

---

¹³⁹ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 34.

¹⁴⁰ K přestavbě zámku blíže Luděk JIRÁSKO, *Jindřichův Hradec. Hrad a zámek*, Praha 1994, s. 15–16; Roman LAVIČKA, *Pozdně středověká architektura v Jindřichově Hradci za vlády Jindřicha IV. z Hradce (1463–1507)*, Jihočeský sborník historický 86, 2017, s. 41–42. K vývoji města Jindřichova Hradce pak Robert ŠIMŮNEK, *"Dobrá vrchnost" a její rezidenční město. Jindřichův Hradec kolem roku 1500*, Jihočeský sborník historický 90, 2021, s. 61–141.

¹⁴¹ V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 12–13.

¹⁴² Německá Radouň (dnes Dolní Radouň), Pleše, Újezdec, Radkov u Telče, Plasná, Častrov a Metánov, Ctiboř, Mnich u Řečice, Vyšpachy (dnes Bílá), Stajka a Hatín, polovina Drahova a Lásenice; V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 43.

¹⁴³ L. JIRÁSKO, *Jindřichův Hradec*, s. 14.

¹⁴⁴ Podrobněji k aktivitám Adama I. z Hradce a průběhu volby Josef JANÁČEK, *České dějiny I/1. Doba předbělohorská 1526–1547*, Praha 1968, s. 37–47.

¹⁴⁵ V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 14–15.

Jak již bylo zmíněno výše, Adam I. se těšil velké přízni habsburského rodu. Během korunovace Ferdinanda I. ve svatovítské katedrále nesl Adam I. zlaté jablko a na plesu, jenž byl pořádán k zakončení korunovačních slavností, věnoval král Ferdinand I. hned první tanec po královně paní Anně z Hradce.¹⁴⁶ Jejich vztahy byly tak dobré, že Ferdinand I. dokonce několikrát navštívil Adama I. v Jindřichově Hradci. K této příležitosti nechal přestavět v renesančním duchu staré stavení jindřichohradeckého zámku, kde v prvním patře byly zhotoveny prostory „královského paláce“.

Adam I. se pro přílišné politické vytížení mnoho nevěnoval hospodářským a majetkovým záležitostem. Svou doménu rozšířil pouze o ves Senotín. Koupě to byla opravdu strategická. Ve zdejších lesích se nacházely skelné hutě a později zde bylo objeveno ložisko stříbrné rudy a otevřeny doly. Ke konci svého života prodal hrad Roštejn, který patřil k panství Telč.¹⁴⁷ Adam I. měl velmi chatrné zdraví. Zemřel ve velmi mladém věku roku 1531 na Pražském hradě.

2.1.3 Jáchym z Hradce

Jáchym se narodil roku 1526 jako prvorozený syn Adama I. a Anny z Rožmitálu.¹⁴⁸ Po smrti Adama I. se ujal správy panství poručník Volf starší Krajíř z Krajku, neboť Adamovi synové Jáchym a Zachariáš byli v té době ještě nezletilí. Krajířovo správcování trvalo až do roku 1546.¹⁴⁹

Jáchym z Hradce představoval nový typ moderního šlechtice habsburské monarchie. Pokud chtěl takovýto urozenec dosáhnout nějaké politické kariéry nebo pokud se chtěl zasadit o prosazování stavovských a především svých osobních zájmů, musel opustit svá panství a spojil celý svůj život s císařským dvorem ve Vídni. Zde se šlechtici snažili získat vladařovu přízeň.¹⁵⁰ Jáchym z Hradce byl ještě jako dítě pážetem královny Anny Jagellonské a posléze se stal společníkem mladých arcivévodů Ferdinanda a Maxmiliána. Díky tomu měl možnost procestovat mnohé evropské země, získat základy humanistického vzdělání, naučit se cizí jazyky a proniknout do habsburské

---

¹⁴⁶ Josef JANÁČEK, *České dějiny I/II. Doba předbělohorská*, Praha 1984, s. 19.

¹⁴⁷ V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 44.

¹⁴⁸ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA a kol., *Dvory*, s. 8.

¹⁴⁹ V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 45.

¹⁵⁰ Václav BŮŽEK, *Jáchym z Hradce. Velmož ve službách země a dvora*, *Dějiny a současnost* 37, 2015, č. 7, s. 10–12.

diplomacie. Získané zkušenosti z cest ho dokonale připravily na politickou kariéru.¹⁵¹ Jáchym tak patřil k prvním českým šlechticům, kteří se snažili prosadit u císařského dvora ve Vídni. Svým pozdějším působením se podílel i na integraci ostatních českých pánů k vídeňskému dvoru. Ti doposud neradi opouštěli svá panství, popřípadě Prahu.¹⁵²

Roku 1546 došlo k upevnění vztahů mezi rody pánů z Hradce a Rožmberků, a to svatbou Jáchyma s Annou z Rožmberka. Sňatek byl již mnoho let předem domluven otci snoubenců.¹⁵³ Z manželství se narodilo pět nebo šest dětí. Dospělosti se ale dožily pouze tři, a to synové Adam a Jindřich Adam a dále dcera Anna.¹⁵⁴

Jáchym během šmalkaldské války a následného prvního protihabsburského povstání v Čechách v letech 1546–1547 potvrdil věnost habsburskému rodu, když se jako hejtman Bechyňského kraje přidal na stranu Ferdinanda I. a osobně se zúčastnil bitvy u Mühlberka.¹⁵⁵ Za jeho věrné služby ho neminula velká politická kariéra. Již roku 1551 byl dosazen do úřadu karlštejnského purkrabího a o tři roky později byl dokonce jmenován nejvyšším kancléřem.¹⁵⁶ Dále následovalo Jáchymovo přijetí do císařské tajné rady (1557) a nakonec byl roku 1561 ověnčen Řádem zlatého rouna.¹⁵⁷

Jáchym několikrát doprovázel císaře Ferdinanda I. na říšské sněmy v Řezně, Frankfurtu nad Mohanem a Augšpurku. Jáchym z Hradce měl na říšských sněmech své nezastupitelné místo. Coby nejlépe informovaná osoba zpravoval ve svých dopisech významné české šlechtice nejen o průběhu jednání sněmu, příjezdech a odjezdech říšských knížat, politické a náboženské situaci, ale také o novinkách z celé Evropy. Na jeho zprávy čekal i následník trůnu Maxmilián II. Díky těmto informacím a protislužbám od vděčných velmožů si Jáchym dokázal vybudovat pozici vlivného politika, kterého uznávali všichni napříč politickým a náboženským spektrem.¹⁵⁸

Jáchymův bratr Zachariáš z Hradce získal na základě rodové smlouvy roku 1550, kdy došel plnoletosti, moravské panství Telč se Slavonicemi, Želetavou a Roštejnem a

---

¹⁵¹ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 78.

¹⁵² J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 49.

¹⁵³ Archiv český 11, s. 478–480; J. PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy I*, s. 20–23.

¹⁵⁴ Ottův slovník naučný XVI, Praha 1900, s. 224.

¹⁵⁵ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 8.

¹⁵⁶ V. BŮŽEK, *Jáchym z Hradce*, s. 10.

¹⁵⁷ V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 16.

¹⁵⁸ K tomu podrobněji Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK, *Říšský sněm v Augšpurku roku 1559 pohledem Jáchyma z Hradce*, *Folia Historica Bohemica* 23, 2008, s. 35–89, zde 38.

české statky Strmilov a Kunžak.¹⁵⁹ Jestliže Jáchym představoval „nový typ“ šlechty, Zachariáš ztělesňoval typ toho „starého“, který nerad překračoval zemské hranice. Svou kariéru držel pouze v mezích nejvyšších úřadů moravského markrabství. Zachariášovou slabinou byla neschopnost naučit se německy, a tak si v mezinárodním styku musel vystačit s latinou.¹⁶⁰

Zato na sňatkovém poli se Zachariášovi velmi dařilo. Jeho první ženou byla Kateřina z Valdštejna, jež mu dala jediného syna Menharta Lva. Druhou jeho manželkou se stala Anna ze Šlejnic, s níž měl dceru Kateřinu. Díky výhodným sňatkům tak získal panství Polná, Ronov s Přibyslaví, Borová a klášter Pohled. Radost z nově nabytého majetku mu zkazil fakt, že jeho jediný syn zemřel roku 1579.¹⁶¹ Zachariáš z Hradce proslul jako vynikající hospodář a stavebník. Renovoval své zámky a městečka do moderní renesanční podoby. K největší přestavbě došlo na jeho sídelním zámku v Telči.¹⁶²

Jáchym byl na rozdíl od svého otce velmi dobrým hospodářem, proto jeho vláda bývá označována za zlatou éru hradeckého rodu. Jáchymovo hospodaření bylo typické pro všechny velmože 16. století v tom, že bylo vynalézavé v hledání nových příjmů, které by pokryly rostoucí výdaje. Jáchym z Hradce hospodaření rozuměl a zajímal se o něj, také se snažil vytěžit z panských provozů co nejvíce peněz, které tolik potřeboval k vlastní politické kariéře i reprezentaci.¹⁶³ Jáchym z Hradce rovněž budoval rybníky, především rybníční soustavu kolem Kardašovy Řečice.¹⁶⁴ Dále založil v Jindřichově

---

¹⁵⁹ V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 46; TÝŽ, *Rezidence a dvůr Zachariáše z Hradce v Telči (1550–1589)*, Opera historica 3, 1993, s. 199–213.

¹⁶⁰ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 79.

¹⁶¹ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 9.

¹⁶² K přestavbě a renesanční podobě telčského zámku viz Josef HRDLIČKA, *Nově objevený inventář renesančních interiérů zámku v Telči z roku 1589*, Jihočeský sborník historický 63, 1994, s. 178–184; Ondřej JAKUBEC – Pavel WAISSER – Marta VACULÍNOVÁ, *Mauzoleum Zachariáše z Hradce na zámku v Telči a jeho výzdoba v kontextu renesančních zámeckých kaplí*, Opuscula historiae artium 64, č. 1, 2015, s. 2–31; Jarmila KRČÁLOVÁ, *Renesanční stavby Baldassare Maggiho v Čechách a na Moravě*, Praha 1986, s. 64–71; Květa KRÍŽOVÁ, *K některým částem výzdoby renesančních interiérů zámku v Telči*, Zprávy památkové péče 39, 1979, s. 534–540; Pavel MACH – Jan SALAVA, *Renesanční sídlo Zachariáše z Hradce na Telči v druhé polovině 16. století*, Zprávy památkové péče 72, č. 4, 2012, s. 258–264; Jan MÜLLER, *Pozdně renesanční rezidence pánů z Hradce*, Opera historica 6, 1998, s. 91–102.

¹⁶³ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 84.

¹⁶⁴ K rybníční soustavě pánů z Hradce blíže Milan KOVÁŘ, *Rybníky na dominiu pánů z Hradce ve druhé polovině 16. století*, Opera historica 6, 1998, s. 63–75; František TEPLÝ, *Dějiny rybníků na Hradecku*, Vodňany 1925; TÝŽ, *Příspěvky k dějinám českého rybníkářství*, Praha 1937.

Hradci panský pivovar, snažil se na svých panstvích rozvinout sklářskou výrobu a rozšířit těžbu drahých kovů u Slavonic.¹⁶⁵ Došlo i na další rozšiřování již tak velkého dominia. Nejdříve Jáchym prodal panství Vimperk Rožmberkům. Prodej byl ale proveden za účelem získání velkého množství hotovosti, aby mohl koupit od rodu Ungnadů třetí největší jihočeské panství, Hlubokou nad Vltavou.¹⁶⁶ Tu by získal pouze jako královskou zástavu, což se Jáchymovi nelíbilo, a tak požádal panovníka o povolení, aby ji mohl začlenit do dědičného vlastnictví. Tomu roku 1562 Ferdinand I. vyhověl. O dvě léta později ještě proběhlo opětovné připojení Žirovnice, čímž bylo jindřichohradecké dominium prodlouženo na severovýchodním směrem.¹⁶⁷

Jáchym mnoho času na svých panstvích nepobýval, neboť většinu času trávil vyřizováním povinností české kanceláře, jízdami za panovníkem, jednáním na říšských sněmech atd.¹⁶⁸ Proto si nechal v Praze zbudovat nový renesanční palác pod Novými zámeckými schody. Nezapomněl ani na rodové sídlo v Jindřichově Hradci, které upravoval do renesanční podoby.¹⁶⁹

Jáchym z Hradce zahynul před Vánocemi roku 1565, když se vracel z Vídně do Jindřichova Hradce. Chatrný dřevěný most vedoucí přes Dunaj se zřítíl i s celým průvodem do ledových vod rozbouřené řeky. Jeho smrt však přinesla spoustu dohadů, neboť se očekávalo, že po nástupu nového císaře Maximiliána I., blízkého druha z mládí, bude Jáchymova kariéra ještě prudce stoupat.¹⁷⁰

2.1.4 Adam II. z Hradce

Adam II. se narodil roku 1549 v Jindřichově Hradci Jáchymovi z Hradce a Anně Hradecké z Rožmberka. Již od mládí kráčel ve šlépějích svého otce. Jako dítě byl společníkem princů Rudolfa a Arnošta. U císařského dvora se mu také dostalo řádného vzdělání a výchovy.¹⁷¹ Roku 1567 se vydal na výpravu proti Turkům, aby prokázal svou

---

¹⁶⁵ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 86.

¹⁶⁶ O prodeji blíže V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 50–52; A. SEDLÁČEK, *Hrady VII*, s. 142–143; Jaroslav ČECHURA, *Hluboká za pánů z Hradce. Vznik podnikatelského velkostatku*, Praha 1995 (= sborník Národního muzea v Praze, řada A – historie, svazek 46).

¹⁶⁷ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 84.

¹⁶⁸ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 8.

¹⁶⁹ Jan MUK – Milada VILÍMKOVÁ, *Ke vzniku Nového stavení jindřichohradeckého zámku*, in: Josef Bartoš (ed.) *Historická Olomouc a její současné problémy*, Olomouc 1983, s. 173–180.

¹⁷⁰ Srovnej F. TEPLÝ, *Dějiny města I*, s. 307; F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 88.

¹⁷¹ V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 18.

loajalitu habsburskému rodu. Z té si ale přivezl „uherskou nemoc“. Tak byla tehdy s největší pravděpodobností označována syfilida, se kterou se potýkal až do konce svých dní.¹⁷²

O rok později předala Anna Hradecká z Rožmberka správu nad dominiem svému synovi. Adam II. bohužel nezdědil po otci hospodářského ducha a o rodové statky neprojevoval zájem, rovněž zpočátku nevynikal ani na politickém poli. Raději trávil čas s mladými arcivévody, s nimiž cestoval po Evropě a hojně je navštěvoval.¹⁷³ Se svojí nevěstou Kateřinou z Montfortu se nemohl seznámit jinde než na dvoře arcivévody Karla ve Štýrském Hradci, kde Kateřina pobývala ve fraucimoru Marie Bavorské.¹⁷⁴ Ke sňatku došlo 5. září 1574. Svatba měla i silné politické pozadí. Již od poloviny 16. století docházelo k prosazování habsburské strategie sledující provázání rodinných vazeb mezi šlechtickými rodinami z různých zemí habsburského soustátí. Díky tomu pak docházelo k lepší integraci šlechty k císařskému dvoru. Zároveň se zlepšovala jazyková vybavenost urozenců. K naplnění strategie došlo i v případě svatby Adama II. z Hradce a Kateřiny z Montfortu, kdy se spojily dva katolické rody věrné vládnoucímu rodu. Zároveň mělo dojít k povzbuzení náboženského života Adama II., neboť byl ve víře velmi vlažným, zato Kateřina byla pravou bigotní katoličkou.¹⁷⁵ Z manželství Adama II. a Kateřiny vzešlo šest dětí, z nichž většina už od dětství trpěla různými chorobami, které pravděpodobně zdědily po svém nemocném otci. Dospělosti se dožily pouze dvě, syn Jáchym Oldřich a Lucie Otýlie.¹⁷⁶

Jelikož Adam II. se odmítal zabývat správou panství a hospodařením na nich, dal zřídit po vzoru Rožmberků úřad regenta, do něhož povolal rytíře Štěpána Vratislava z Mitrovic, který obratně spravoval dominia pánů z Hradce po celých 13 let. I přes všechno úsilí se mu nepodařilo zlepšit ekonomickou situaci pánů z Hradce, neboť panství

---

¹⁷² V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 180–184; K. STLOUKAL, *Konec*, s. 121–130.

¹⁷³ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 118. Ke kavalířské cestě Adama II. z Hradce podrobněji Vendula TAUBEROVÁ, *Cesty a cestování posledních pánů z Hradce*, České Budějovice 2000 (diplomová práce), s. 50–60.

¹⁷⁴ Dcera císařského hofmistra Jakuba I. z Montfortu a Kateřiny, rozené Fuggerové. Narodena 12. srpna 1556; blíže J. MUK, *Zakladatelka jindřichohradeckého gymnázia Kateřina roz. z Montfortu a její dcera Lucie Otýlie z Hradce*, in: 77. výroční zpráva státního československého reálného gymnázia v Jindřichově Hradci za školní rok 1936–1937, Jindřichův Hradec 1937, s. 3–11; J. PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy I-II*, s. 268; nejnověji Jana ŘÍHOVÁ, *Kateřina Hradecká z Montfortu (1556–1631)*, České Budějovice 2017 (diplomová práce).

¹⁷⁵ J. ŘÍHOVÁ, *Kateřina Hradecká z Montfortu*, s. 57.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 95–98.

byla značně zadlužena již z doby Jáchyma z Hradce. Ani životní styl mladého Adama II. nepřispěl k lepšímu stavu pokladny. Přestože hradecká kasa byla prázdná a regent sháněl půjčky od jindřichohradeckých měšťanů, rytířských klientů či okolních měst, neváhal Adam II. vynaložit velké částky peněz na konání velkolepých slavností. Pořádání těchto akcí bylo však nezbytnou součástí života předních šlechticů, neboť jejich prostřednictvím docházelo ke správné reprezentaci rodu. Proto Adam II. neváhal vynaložit 20 000 kop českých grošů na turnaj, který uspořádal v Praze na Staroměstském náměstí roku 1579 ku příležitosti svatby své sestry Anny s Oldřichem Felixem z Lobkovic.¹⁷⁷

Dluhy hradecké vrchnosti vzrostly v průběhu druhé poloviny sedmdesátých let na kritickou mez 112 000 kop grošů českých. Dluh představoval asi desetinásobek čistého ročního finančního výnosu celého dominia.¹⁷⁸ Na jaře 1578 dospěla situace tak daleko, že Adam II. musel ujet před svými věřiteli ze zemského sněmu. Kýženou záchranu přinesla až reforma velkostatku. Byly obnovovány a rozšířeny panské dvory, hřebčiny a ovčiny a také došlo k budování nových rybníků. I přes akutní nedostatek financí Adam II. pokračoval v přestavbě zámků v Jindřichově Hradci a Hluboké nad Vltavou.¹⁷⁹

Roku 1585 byl Adam II. jmenován nejvyšším kancléřem. Tato funkce ho zachránila od finančního bankrotu, neboť málokterý z věřitelů se odvážil stěžovat si na tak mocného zemského úředníka. Do úřadu nebyl Adam II. dosazen pro své schopnosti či ambice. Důvodem, kvůli kterému se tak nakonec stalo, nebyla starobylost a společenská prestiž rodu, ani oddanost katolické církvi, ale především náklonnost císaře Rudolfa II., jenž svému druhu z mládí bezmezně důvěřoval.¹⁸⁰

Blížící se bankrot odvrátilo dědictví po strýci Zachariášovi z Hradce, který zemřel roku 1589. Adamovi II. odkázal panství Telč a Polná v hodnotě 250 000 kop míšenských grošů. Tyto peníze umožnily dokončení renesanční výstavby jindřichohradeckého zámku.¹⁸¹

---

¹⁷⁷ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 118–120. K průběhu turnaje podrobněji Václav LEDVINKA, *Šlechtická svatba v Praze roku 1579. K charakteru aristokratických slavností české renesance*, in: Jiří Pešek (ed.), *Pražské slavnosti a velké výstavy*, Praha 1995, s. 105–114.

¹⁷⁸ V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 19.

¹⁷⁹ V Jindřichově Hradci byl vybudován manýristický rondel. K tomu podrobněji Josef HRDLIČKA, *Jindřichův Hradec Adama II. z Hradce. Zámecký rondel jako pozemský ráj*, *Dějiny a současnost* 39, 2017, č. 1, s. 28–29; L. JIRÁSKO, *Jindřichův Hradec*, s. 29–30.

¹⁸⁰ Úřad nejvyššího kancléře zastával již Adamův děd Adam I. i otec Jáchym; J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 51; F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 120; V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 20–23.

¹⁸¹ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 121.

Zachariáš byl jedním z nejbohatších velmožů na Moravě. Jeho dominium zahrnovalo tři města, pět městeček a 112 vesnic. Každopádně si Adam II. v rozporu se Zachariášovým testamentem přisvojil i panství Polná a Přibyslav, které mělo připadnout Zachariášově dceři Kateřině a vdově Anně ze Šlejnic.¹⁸² Přes vleklé soudní spory se mu Polnou přeci jen podařilo udržet, ale jako náhradu musel Kateřině vyplatit odškodné ve výši 50 000 kop grošů českých, což hradeckou pokladnu téměř zruinovalo.¹⁸³

Od jistého bankrotu hradecký rod opět zachránil Rudolf II., který roku 1593 uvedl Adama II. do úřadu nejvyššího purkrabího pražského, uprázdněného od smrti Viléma z Rožmberka. V této době již v menší míře docházelo ke konfliktům mezi protestanty a katolíky. Ale ani katolická strana nebyla zcela svorná. Konec 16. a počátek 17. století se nesl v duchu vymírání starobylých šlechtických rodů, jejichž členové dosud drželi významné zemské úřady po dlouhá desetiletí. Do sporu s nimi se dostali progresivní katolíci jako Lobkovicové a Kolovratové, kteří si teprve svoje pozice budovali a hodlali převzít jejich postavení.¹⁸⁴

Jmenování Adama II. do úřadu nejvyššího purkrabího pomohlo odvrátit pozornost od jeho finanční situace a pozdrželo dotěrné věřitele. Jeho nová pozice si vynutila další náklady spojené s reprezentací,¹⁸⁵ na které již hradecká pokladna neměla peníze, a tak docházelo ve velké míře k uzavírání úvěrů s nižší šlechtou v blízkém okolí dominia pánů z Hradce.¹⁸⁶ Rovněž se od Adama II., hlavy zemské vlády, který byl doposud v náboženských otázkách velmi vlažný, očekávalo, že se rozhodně přihlásí ke katolické víře. Za tímto účelem pozval spolu se svou ženou Kateřinou do Jindřichova Hradce jezuitu a vystavil jim v lednu 1594 listinu za účelem založení řádového domu.¹⁸⁷

I přes velké finanční potíže se Adam II. neustále snažil rozšiřovat jindřichohradecké dominium. K poslední akvizici došlo pouhý měsíc před jeho smrtí,

---

¹⁸² V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 55.

¹⁸³ Blíže ke sporu Drahomíra VODIČKOVÁ, *Spor o dědictví Zachariáše z Hradce v letech 1589–1594*, in: Jiří Kubeš – Radmila Pavlíčková (edd.), *Šlechtic mezi realitou a normou. Miscellanea ze studentských prací k dějinám raného novověku*, Olomouc 2008, s. 63–93.

¹⁸⁴ Jaroslav PÁNEK, *Česká a moravská aristokracie v době Adama II. z Hradce*, *Opera historica* 6, 1998, s. 77–90, zde 83.

¹⁸⁵ V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 24.

¹⁸⁶ K tomu blíže TÝŽ, *Úvěr*; V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty*; TÝŽ, *Úvěrové podnikání rytířů Malovců v předbělohorské době*, *Folia Historica Bohemica* 14, 1990, s. 135–194.

¹⁸⁷ I. ČORNEJOVÁ – J. M. HAVLÍK – J. HRDLIČKA, *Telč a jezuité*, s. 78; V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 24.

tedy v říjnu 1596, kdy byla zakoupena část panství Stráž nad Nežárkou od Petra Voka z Rožmberka.¹⁸⁸ Adam II. zemřel 23. listopadu 1596 ve svém pražském paláci ve věku 47 let.¹⁸⁹

2.1.5 Jáchym Oldřich z Hradce

Po smrti Adama II. z Hradce se hradeckého dominia ujal sedmnáctiletý Jáchym Oldřich z Hradce, se kterým přišla labutí píseň hradeckých pánů. Hned po převzetí rodového dominia musel řešit tíživou finanční situaci, neboť hradecká pokladna dlužila věřitelům bezmála 300 000 kop míšenských grošů. Ti naléhali na uhrazení dlužných částek. Vše nakonec pomohl vyřešit Petr Vok z Rožmberka, který se zaručil za mnohé dlužné částky svého příbuzného, a regent Jiří Vratislav z Mitrovic.¹⁹⁰ Přesto muselo být v letech 1597–1598 přikročeno k prodeji rodových držav.¹⁹¹ Statky odkoupili rytířští věřitelé Hertvík Zejdlic ze Šenfeldu a Bohuslav Malovec z Malovic. Utržené peníze pokryly dluhy a náklady spojené s dokončením stavby rondelu.

Rozjezd jeho politické kariéry byl více než slibný, neboť k Jáchymu Oldřichovi upínali zraky zástupci české katolické šlechty, kteří věřili, že se potomek pánů z Hradce stane pro svůj náboženský radikalismus obhájcem politiky katolického panstva. Naději do něj vkládal i císař Rudolf II. O tom svědčí fakt, že ho oproti dobovým zvyklostem vyzdvihl z nízkého úřadu hejtmána Bechyňského kraje za panský stav, do něhož byl zvolen roku 1598 a 1600, s dvouroční zastávkou na zemském soudě, rovnou do jednoho z nejvyšších zemských úřadů, do funkce karlístejnského purkrabího za panský stav, a to ve věku pouhých jednadvaceti let. Před třicátým rokem života se přitom podařilo získat nejvyšší zemský úřad pouze několika katolickým magnátům. Ostatní šlechtici na takovéto povýšení čekali podstatně delší dobu. Standardní doba se pohybovala kolem 20 let aktivní služby v soudních institucích.¹⁹² Nutno dodat, že kvůli své nemoci Jáchym Oldřich nebyl

---

¹⁸⁸ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 51–52.

¹⁸⁹ Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004, s. 158; srovnej TÝŽ, *Pohřby pánů z Hradce*, *Opera historica* 6, 1998, 401–512; kšaft Adama II. editoval Jan MUK (ed.), *Kšaft Adama II. z Hradce*, *Ohlas od Nežárky* z 20. a 27. srpna a 3. září 1937.

¹⁹⁰ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 122.

¹⁹¹ Prodej se týkal vsi Butovice nedaleko Prahy a panství Polná, Hluboká, Protivín a Košire; V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 11; F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 142–143; V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 58.

¹⁹² Podobnou kariéru lze zaznamenat u Viléma z Rožmberka, Jáchyma z Hradce nebo u synů Jaroslava Bořity z Martinic; P. MAŤA, *Svět*, s. 336, 347–348.

schopen vykonávat jakýkoliv úřad, přesto ho císař jmenoval svým radou a komorníkem. Později mu svěřil i funkci nejvyššího purkrabího, aby zajistil hradeckému rodu alespoň nějaký přísun peněz.¹⁹³

Přestože byl Jáchym Oldřich z Hradce neduživý, podařilo se mu najít nevěstu, Marii Maxmiliánu z Hohenzollernu.¹⁹⁴ Jejich svatba se slavila začátkem roku 1598 v Augšpurku.¹⁹⁵ K novomanželům byly upínány naděje na zajištění biologického pokračování rodu pánů z Hradce, tedy zplození mužského potomka. Manželé ale nebyli dlouho šťastni. Krátce po sňatku Jáchyma epilepsie trvale upoutala na lůžko a posléze vyústila v záchvaty šílenství.¹⁹⁶

Jáchymu Oldřichovi se s manželkou bohužel nepodařilo přivést na svět žádného potomka.¹⁹⁷ Proto v předtuše blízkého konce rodu pánů z Hradce veškerá pozornost přešla na sestru Lucii Otýlii, neboť ji Jáchym Oldřich ve svém testamentu z roku 1602 učinil jedinou dědičkou.¹⁹⁸ Lucie Otýlie se tak rázem stala jednou z nejbohatších šlechtičen vhodných k vdavkám v celém Království českém.

O ruku Lucie Otýlie se mimo jiné ucházel Jan z Vartenberka, bohatý bankéř Jiří Fugger z Augšpurku, příbuzný z matčiny strany,¹⁹⁹ i ovdovělý Petr Vok z Rožmberka.²⁰⁰ Otýlie si nakonec na radu matky, přátel a dokonce i císaře Rudolfa II. vyvolila nemajetného Viléma Slavatu z Chlumu, s nímž se znala již od dětství.²⁰¹ Kromě toho je

---

¹⁹³ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 53; F. TEPLÝ, *Dějiny města I/2*, s. 421.

¹⁹⁴ Dcera hraběte Karla z Hohenzollernu a Sigmaringenu. Po smrti Jáchyma Oldřicha se provdala za Adama ze Šternberka na Bechyni; J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 53; F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 124.

¹⁹⁵ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 10.

¹⁹⁶ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 123.

¹⁹⁷ Kvůli dvěma předčasným porodům se dočkali pouze mrtvě narozených dětí; K. STLOUKAL, *Konec*, s. 121–130; F. TEPLÝ, *Dějiny města I/2*, s. 425.

¹⁹⁸ Jáchym Oldřich z Hradce odkázal ve svém testamentu rodový majetek své sestře v tom případě, že by se mu nepodařilo zplodit potomky. K čemuž skutečně nedošlo; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, listiny, inv. č. 344, pergamen 479.

¹⁹⁹ M. CIMPL, *Vilém Slavata*, s. 73; Kristýna MÍCHALOVÁ, *Ženy posledních pánů z Hradce*, Praha 2007 (diplomová práce), s. 88; F. TEPLÝ, *Dějiny města I/2*, s. 424.

²⁰⁰ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 10.

²⁰¹ K tomu blíže: J. PÁNEK (ed.), *V. Březan, Životy II*, s. 560.

poutalo blízké příbuzenství, proto musel mladý pár požádat o papežský dispenz.²⁰² Po jeho udělení se konala v neděli 13. ledna 1602 svatba v Jindřichově Hradci.²⁰³

Lucie Otýlie dostala jako věno od svého bratra panství Stráž nad Nežárkou. To sama darovala svému muži, neboť žádný vlastní pozemkový majetek neměl.²⁰⁴ Dar ke svatbě dostal i Vilém, který od svého švagra získal pražský rodový palác.²⁰⁵

Jáchym Oldřich z Hradce zemřel 24. ledna 1604.²⁰⁶ S jeho smrtí vymřel rod pánů z Hradce po meči. Hradecké dominium tak přešlo pod správu rodu Slavatů, i když formálním vlastníkem byla Lucie Otýlie Slavatová z Hradce.²⁰⁷

2.2 Slavatové

Za nejstaršího předka rodu Slavatů lze označit Bleha, který žil na přelomu 11. a 12. století. Prapůvodně rod sídlil v severních Čechách kolem Litoměřic, kde se vyskytovaly jejich statky.²⁰⁸ Nicméně již od roku 1372 se nacházel v rodovém vlastnictví východočeský hrad Košumberk, podle něhož se později rod psal.²⁰⁹

---

²⁰² Jejich sňatek musel být plánován delší dobu, neboť o dispenz si zažádal Vilém Slavata již při audienci u papeže Klimenta VIII. v Římě, která se uskutečnila v lednu 1600; Petr MAŤA, *Oslavy jubilejního léta 1600 v Římě a česká šlechta*, Jihočeský sborník historický 66–67, 1997–1998, s. 111–117, zde s. 115; TÝŽ, *Zrození*, s. 515; originál uložen v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 109, sign. III A 1, kart. 11.

²⁰³ F. TEPLÝ, *Dějiny města I/2*, s. 424.

²⁰⁴ Vilém se pak mohl psát jako Vilém Slavata z Chlumu a na Stráži. Panství tvořilo městečko Stráž a pět vsí; František ZÁTKA, *Zámek Stráž*, Jindřichův Hradec 1939, s. 91.

²⁰⁵ Václav LEDVINKA, *Dům pánů z Hradce pod Stupni. Příspěvek k poznání geneze a funkcí renesančního šlechtického paláce v Praze*, Folia Historica Bohemica 10, 1986, s. 269–316, zde 300.

²⁰⁶ K pohřbu blíže P. KRÁL, *Pohřby*, s. 421–424; F. TEPLÝ, *Dějiny města I/2*, s. 425.

²⁰⁷ Vztahem mezi městskými radními Jindřichova Hradce a majitelem jindřichohradeckého dominia se zabýval Josef Hrdlička, který ve své práci na základě studia městských suplik ukázal, že za majitele panství považovali radní oba manžele, tedy jak Lucii Otýlii, tak Viléma Slavatu a jejich děti; viz J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 54–55.

²⁰⁸ J. JŮNA, *Slavatové*, s. 2.

²⁰⁹ August SEDLÁČEK, *Hrady I*, Praha 1882, s. 96; rodu Slavatů z Chlumu a Košumberka nebyla českou historiografií věnována taková pozornost jako pánům z Hradce. O rodu jako takovém dosud nevznikla žádná monografie. Literatura zabývající se rodem Slavatů: Jiří FRAJDL, *Se znakem tří zlatých pruhů*, Chrudimské vlastivědné listy 5, 1996, č. 2, s. 20; Josef HRDLIČKA, *Selbstverwaltung unter adeliger Herrschaft. Die Stadt Jindřichův Hradec (Neuhaus) nach der Revolte gegen Wilhelm Slavata (1620–1626)*, in: Mark Hengerer (ed.), *Im Schatten den Macht: Kommunikationskulturen in Politik und Verwaltung 1600–1950*, Frankfurt nad Mohanem 2008, s. 51–74; TÝŽ, *Slavatové. Nábožensky rozdělený rod na prahu třicetileté války*, *Dějiny a současnost* 43, 2021, č. 6, s. 28–30; Václav Vladimír JENÍČEK, *Jindřich Slavata na hradě*

V období vrcholného středověku patřil rod Slavatů mezi méně významné a nezámožné uroence. Zato ve věcech náboženských byli velice aktivní. Jan z Chlumu a Košumberka dokonce provázel Jana Husa na kostnický koncil.²¹⁰ Po jeho smrti pak roku 1415 podepsal spolu se svými bratry Divišem a Vilémem stížný list, který odsuzoval Husovo upálení. Celý rod se také přihlásil ke kališnictví.²¹¹

Druhá polovina 15. století byla pro rod šťastným obdobím. Nastala ideální příležitost pro politický a mocenský vzestup rodu, neboť se Diviš aktivně zapojil roku 1448 do dobývání Prahy po boku Jiřího z Poděbrad, a tak mu byly politické kruhy příznivě nakloněny. Vilémův syn, Slavata rovněž pronikl do politické sféry a zastával v letech 1463–1467 úřad hofmistra královského dvora. Slavatova větev se přesunula na Čáslavsko, kde si zakoupil panství Černý Kostelec a mnohé drobné statky kolem.²¹²

Významným členem rodu byl Diviš, syn Slavaty z Chlumu a Košumberka a Jitky z Janovic, jenž se narodil roku 1515. Po vzoru svých předků byl velkým příznivcem Jednoty bratrské, proto dal na Košumberku po roce 1540 zřídit bratrskou školu.²¹³

Diviš Slavata se rovněž angažoval v politice. Po počáteční zkušenosti s úřadem hejtmana Chrudimského kraje v letech 1545–1546²¹⁴ se politicky nezkušený šlechtic zapletl do protihabsburského povstání roku 1547. Během následujících perzekucí byl Diviš uvězněn.²¹⁵ V průběhu soudního líčení se podrobil panovníkově vůli, proto byl postižen pouze částečnou konfiskací majetku, při níž přišel o kostelecké panství, Sázavský klášter, Podlažický klášter a Vrbčany. Staré rodové državy Chlum a Košumberk si podržel v manství.²¹⁶ Jemu samotnému bylo uloženo pobývat na Košumberku,

---

Košumberce 1549–1599. Přehled dějin hradu i rodu, Praha 1939; Antonín RYBIČKA, *Hrad Košumberk*, Památky archeologické a místopisné 4, 1860, s. 49–57; A. SEDLÁČEK, *Hrady* I, s. 94–109 (Košumberk); XII, Praha 1900, s. 227–230 (Čestín); XV, Praha 1927, s. 1–14 (Černý Kostelec); František TEPLÝ, *Dějiny města I/3. Slavatové v Jindřichově Hradci (1604–1691)*, Jindřichův Hradec 1935; k pramenům Stanislava NOVÁKOVÁ, *Rodinný archiv Slavatů. Zpráva o rozsahu zpracování a možnostech využití fondu*, Archivum Trebonense 11, 2006, s. 28–39.

²¹⁰ K tomu podrobněji August SEDLÁČEK, *Něco o Husových průvodcích do Kostnice*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 29, 1921, s. 49–61.

²¹¹ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce* II, s. 282–283.

²¹² A. SEDLÁČEK, *Hrady* I, s. 97–98.

²¹³ O Divišově konfesi více Jiří JUST – Markéta RŮČKOVÁ – Martin HOLÝ – Ondřej PODAVKA (edd.), *Bratrská šlechta v Čechách a na Moravě a formování konfesní identity v době raného novověku*, Praha 2020, s. 21–23.

²¹⁴ Helena SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmané v Čechách 1537–1848*, Praha 2016 (disertační práce), s. 186.

²¹⁵ Karel TIEFTRUNK, *Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I. l. 1547*, Praha 1872, s. 276.

²¹⁶ M. CIMPL, *Vilém Slavata*, s. 33–35.

ze kterého se nesměl vzdálit.²¹⁷ Na konci padesátých let se Divišovi dostalo milosti, jeho majetek byl vyvázán z manství, císař Maxmilián II. mu navrátil pustý klášter Podlažice s městečkem Chrast a několika vesnicemi. Časem se mohl navrátit do politických úřadů, a to roku 1558 do pozice krajského hejtmána.²¹⁸ Rovněž díky svým schopnostem a znalostem zemského zřízení a soudnictví zasedal na zemském soudu a působil jako rozhodce sporů a poručník šlechtických sirotků.

Za manželku si vyvolil Alžbětu z Hradce, sestru Jáchyma, s níž se oženil 7. ledna 1543 v Miličíně.²¹⁹ Sňatkem s členkou významné katolické šlechtické rodiny mělo dojít ke společenskému vzestupu Slavatovského rodu. Diviš si v této době stanovil jméno Slavata za rodové příjmení. Mezi rody Slavatů a pánů z Hradce panovaly, jak vyplývá z dochované korespondence Divíše s Jáchymem, velmi vřelé vztahy.²²⁰ Obsah korespondence jasně ukazuje, že kromě rodinných vazeb mezi dvěma šlechtici rovněž probíhal klientský vztah. Diviš pro patrona Jáchyma obstarával nejlepší koně a chrty na lov, dobré jídlo a pití na hostiny nebo podával novinky z oblasti politiky a východních Čech. Jáchym naopak poskytoval svému klientovi ochranu a podporu.²²¹

Roku 1573 vyhořel rodový hrad Košumberk. Diviš ho následně dal obnovit a rozšířit v renesančním stylu – patrně na základě dojmu z návštěv v Jindřichově Hradci. Následně rozdělil panství mezi své syny. Jindřich zdědil staré rodové državy s Košumberkem, mladší Adam dostal posázavské panství Čestín.²²² Diviš Slavata z Chlumu a Košumberka zemřel 20. srpna 1575.²²³

Divišův syn Adam byl po vzoru svého otce rovněž členem Jednoty bratrské. Ačkoli byl v mládí poslán na výchovu ke katolickému dvoru pánů z Hradce, zůstal věrný bratrské víře až do své smrti.²²⁴ Mezi lety 1580–1585 nechal přestavět starou čestínskou tvrz na čtyřkřídlý renesanční zámek.²²⁵ Byl královským radou, zastával úřad

---

²¹⁷ A. SEDLÁČEK, *Hrady I*, s. 99.

²¹⁸ P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v Čechách za vlády Ferdinanda I.*, s. 85.

²¹⁹ Alžběta zemřela roku 1584; A. SEDLÁČEK, *Hrady XV*, s. 10. Jiné zdroje uvádějí za rok svatby 1541. Srovnej V. V. JENÍČEK, *Jindřich Slavata*, s. 13.

²²⁰ Korespondence uložena v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, částečně editováno v A. SEDLÁČEK, *Hrady I*, s. 103–107. Nejnověji se korespondencí zabývala a zcela ji editovala G. BLÁHOVÁ, *Páni z Hradce*.

²²¹ G. BLÁHOVÁ, *Páni z Hradce*, s. 68–82.

²²² Dříve nazýváno Čestín Kostel.

²²³ V. V. JENÍČEK, *Jindřich Slavata*, s. 21–22.

²²⁴ G. BLÁHOVÁ, *Páni z Hradce*, s. 76–77.

²²⁵ M. CIMPL, *Vilém Slavata*, s. 37.

přisedícího komorního u dvorského soudu a také vykonával funkci hejtmána německých lén.²²⁶ Se svou první ženou Dorotou z Kurcpachu zplodil čtyři syny – Diviše, Viléma, Michala a Jáchyma. Jeho druhou manželkou byla Sibyla z Mansfeldu, s níž měl syna Adama. Ve snaze vyrovnat se předním velmožům vynakládal značné částky na reprezentaci, kvůli čemuž se velmi zadlužil, a proto musel prodat většinu svého majetku.²²⁷ Zemřel roku 1616 ve svém domě v Kutné Hoře.²²⁸

2.2.1 Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka

První slavatovský držitel jindřichohradeckého dominia Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka se narodil roku 1572.²²⁹ V raném dětství byl vychováván především svou babičkou Alžbětou Slavatovou z Hradce. Později byl, stejně jako jeho otec, poslán za vzděláním ke dvoru pánů z Hradce, konkrétně Adama II. Ten ho vyslal na své náklady na kavalírskou a studijní cestu do Itálie, také po německých dvorech a do Nizozemí.²³⁰

Roku 1597 konvertoval Vilém Slavata ke katolictví. To velice rozlítlo jeho otce, s nímž se dále nestýkal.²³¹ Poté pokračoval v cestách po západní Evropě, během nichž se stal císařským komořím, a tak roku 1598 mohl vést poselstvo k anglické královně

---

²²⁶ Marek STARÝ, *Přední klenot zemský. Větší zemský soud království českého v době rudolfínské*, Praha 2014, s. 245.

²²⁷ Roku 1603 přiznal k berni pouze 11 osedlých; František MARAT (ed.), *Soupis poplatnictva 14 krajův království českého z roku 1603*, Praha 1898, s. 29.

²²⁸ V. V. JENÍČEK, *Jindřich Slavata*, s. 12.

²²⁹ Osobou Viléma Slavaty se zabýval Josef DOBIÁŠ, *Vilém Slavata*, *Časopis historický* 1, 1881, s. 267–309; 2, 1882, s. 34–56; Josef JIREČEK, *Lebens des Obersten Hofkanzlers von Böhmen Wilhelm Grafen Slavata*, Praha 1876; Kamil KROFTA (ed.), *Zápisky Viléma Slavaty o věcech moravských z let 1607, 1608, 1613–1615*, *Český časopis historický* 16, 1910, s. 44–51; P. MAŤA, *Zrození*; Karel TISCHER (ed.) *Dopisy Viléma Slavaty Jaroslavu Bořitovi hraběti z Martinic a jeho synovi z let 1631 až 1635*, *Sborník historický* 1, 1883, s. 305–322; 2, 1884, s. 32–37, 92–98; 3, 1885, s. 193–202, 283–292, 360–364; 4, 1886, s. 352–363; nejnověji M. CIMPL, *Vilém Slavata*.

²³⁰ Ottův slovník naučný XXIII, Praha 1905, s. 342.

²³¹ Pravý důvod konverze není známý. Mohla být ovlivněna hned několika faktory. Významným činitelem byla bezesporu výchova, které se mu dostávalo od babičky a na dvoře katolických pánů z Hradce. Jeho rozkol s náboženstvím předků mohla rovněž prohloubit studijní cesta do katolické Itálie. V neposlední řadě mohla sehrát svou roli touha a ctízádnost po kariéřním a majetkovém vzestupu. Viz: František TEPLÝ (ed.), *Proč se stal Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka z českého bratra katolíkem*. *Sborník Historického kroužku* 13, 1912, s. 205–221; Thomas WINKELBAUER, *Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*, *Český časopis historický* 98, 2000, s. 476–540.

Alžbětě I.²³² Po návratu z cest ho císař Rudolf II. jmenoval do funkce dvorského maršálka a komořího.²³³

Vilém Slavata se 13. ledna 1602 oženil se svou sestřenicí z druhého kolene Lucíí Otýlíí, budoucí dědičkou veškerého jmění pánů z Hradce. Sňatkem se mu otevírala nejvyšší patra společnosti a zářná kariéra. Vilém toho uměl patričně využít. Hlásil se k odkazu pánů z Hradce a nárokoval si tituly a postavení jim náležící.²³⁴ Později také došlo k polepšení Slavatova erbu o znamení pánů z Hradce.²³⁵

Spolu s manželkou přivedli na svět tři syny, Adama Pavla (25. ledna 1603), Jáchyma Oldřicha (1604) a Františka Víta (15. června 1605). Nejstarší dva syny rodiče pojmenovali v duchu hradecké tradice, aby tak bylo upevněno postavení Slavatů jako pokračovatelů rodu pánů z Hradce.²³⁶

Politická kariéra Viléma Slavaty se začala rozvíjet již v době před sňatkem s Lucíí Otýlíí. Postupně se stal přísedícím zemského soudu²³⁷ a nejvyšším maršálkem královského dvora.²³⁸ Po smrti Jáchyma Oldřicha z Hradce a následném převzetí odkazu pánů z Hradce roku 1604 začala jeho hvězda na politickém nebi prudce stoupat. Ještě téhož roku byl uveden do funkce karlštejnského purkrabího za panský stav, který prakticky zdědil po Jáchymu Oldřichovi.²³⁹ Úřad držel až do roku 1611, kdy mu byl odebrán pro obvinění z údajného podílení se na vpádu vojska pasovského biskupa Leopolda V. Habsburského do Čech.²⁴⁰ Vzápětí byl jmenován do úřadu dvorského sudího²⁴¹ a následně prezidenta komorního soudu,²⁴² z nichž bylo možno pomýšlet

---

²³² P. MAŤA, *Zrození*, s. 516–517. Navštívil severní Nizozemí, Anglii, Francii, Španělsko a Itálii. K jeho cestám blíže TÝŽ, *Oslavy*, s. 111–117.

²³³ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 11.

²³⁴ Například titul *vladař domu hradeckého*. Ten mu císař povolil užívat od roku 1625. Tím získal právo vystupovat v české stavovské obci před všemi ostatními pány i hrabaty. To mělo navazovat na staré rožmberské právo; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. II 118, sign. III.A3a, kart. 17.

²³⁵ K tomu došlo roku 1616.

²³⁶ Více P. MAŤA, *Zrození*.

²³⁷ Funkci zastával v letech 1601–1603; M. STARÝ, *Přední klenot*, s. 246; o jednání zemského soudu si Vilém Slavata vedl poznámky; Antonín REZEK (ed.), *Zápisky Viléma Slavaty z let 1601–1603*, Praha 1887.

²³⁸ Ve funkci mezi lety 1600–1604.

²³⁹ V letech 1604–1611; L. FAKTOR, *Modely*, s. 22–23.

²⁴⁰ I. ČORNEJOVÁ – J. HAVLÍK – J. HRDLIČKA a kol., *Telč a jezuité*, s. 80.

²⁴¹ Funkci zastával v letech 1611–1615; M. STARÝ, *Přední klenot*, s. 246

²⁴² Úřad vykonával mezi lety 1612–1618; tamtéž.

na nejvyšší zemské úřady.²⁴³ Tím byla i pozice nejvyššího zemského sudího, kterou vykonával v letech 1617–1618.²⁴⁴

Roku 1615, kdy už byly staré dluhy pánů z Hradce zaplacené, se po několika desetiletích nucených prodejů začalo jindřichohradecké dominium opět rozšiřovat. Vilém spolu s Lucií Otýlií koupili od Radslava st. Vchynského z Vchynic novobystřické panství. Tím došlo k arondaci slavatovských držav na jihovýchodě.²⁴⁵ Poslední akvizicí před stavovským povstáním se stala koupě statku Rácov s vesnicemi Rácovem a Lovětínem v květnu 1618.²⁴⁶

Jindřichohradecké dominium nebylo územně jednolitým útvarem. Rozsáhlá panství byla protkána pozemkovými majetky různých institucí. Těmi byla například sama poddanská města, jejichž rady vystupovaly v roli vrchnosti.²⁴⁷ Dalším držitelem nemovitého majetku byly převážně církevní instituce – fary, špitály²⁴⁸ a jezuitské domy v Jindřichově Hradci a Telči.²⁴⁹ Rovněž pod přímou správu Lucie Otýlie a Viléma Slavatových nespadal mezi lety 1604–1631 statek Žirovnice a panský dům, tzv. Klášterčec, v Jindřichově Hradci na Novoměstském předměstí. Ten měla ve svém užívání matka Lucie Otýlie, Kateřina Hradecká z Montfortu.²⁵⁰

Předbělohorská kariéra byla zakončena Vilémovým jmenováním do místodržitelského úřadu roku 1617. Tato funkce se stala Slavatovi málem osudnou, protože byl během vypuknutí stavovského povstání 23. května 1618 vyhozen nekatolíky společně s Jaroslavem Bořitou z Martinic a Filipem Fabriciem z okna Pražského hradu.

---

²⁴³ František PALACKÝ, *Přehled současných nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941, s. 371–388.

²⁴⁴ I. ČORNEJOVÁ – J. HAVLÍK – J. HRDLIČKA a kol., *Telč a jezuité*, s. 80.

²⁴⁵ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 56; F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 147.

²⁴⁶ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 127, sign. III.B 5a, kart. 22.

²⁴⁷ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 58.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 58–60; dále Hana BENEŠOVÁ, *Telč. Městský špitál na Starém Městě*, Vlastivědný sborník Vysočiny 16, 2008, s. 67–78; František TISCHER, *Urbář probošství jindřichohradeckého*, Sborník historického kroužku 22, 1921, s. 47–63, 98–119. Urbáře špitálních vsí uloženy v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Velkostatek Jindřichův Hradec, inv. č. 3889, sign. III Ka 30, kart. 73.

²⁴⁹ K tomu podrobněji I. ČORNEJOVÁ – J. HAVLÍK – J. HRDLIČKA a kol., *Telč a jezuité*; Miroslav NOVOTNÝ, *Jindřichohradecká kolej Tovaryšstva Ježíšova v letech 1594–1618*, *Opera historica* 6, 1998, s. 371–385.

²⁵⁰ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 56; Josef NOVÁK, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Jindřicho-hradeckém*, Praha 1901, s. 202–204. Po smrti Kateřiny Hradecké z Montfortu měl majetek přejít zpět do držby Lucie Otýlie; viz kšaft Lucie Otýlie uložené v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 127, sign. III.B 5a, kart. 22.

Ačkoli byl potlučen, zachránil se v Lobkovickém paláci.²⁵¹ V následujících dnech musel vzbouřencům podepsat, že už nikdy nepřijme veřejný úřad.²⁵² Po jisté době uprchl Vilém i s rodinou z Čech do pasovského exilu a vrátil se teprve v létě roku 1622.

Ačkoli byl Vilém Slavata v postavení regulérního vítěze a oddaného císařova služebníka, nevytěžil z probíhajících pobělohorských konfiskací téměř nic. Získal jenom menší kompenzaci za škody způsobené na svých panstvích během povstání. Pouze si zakoupil za zvýšenou cenu blízkou Červenou Lhotu a vzdálené rodové panství Košumberk, které bylo zkonfiskováno jeho příbuznému Divišovi Lacemboku Slavatovi a u něhož hrozilo, že přejde do cizího vlastnictví, a dojde tak k pošpinění jména slavatovského rodu.²⁵³ Důvodem většího nevyužití konfiskací mohlo být Vilémovo znechucení z překažení jeho plánů na ovládnutí původního rožmberského dědictví.²⁵⁴ Vilém Slavata sice v lednu 1623 získal do své správy sousední panství Třeboň, ale dlouho se z něj netěšil, neboť o dva roky později mu ho Ferdinand II. Habsburský odňal a daroval ho arcivévodovi Ferdinandovi.²⁵⁵ I ostatní bývalá rožmberská panství císař rozdělil mezi vítěze od Bílé hory nebo své stoupence, tedy mezi císařského generála Karla Bonaventuru Buquoye, kterému daroval panství Nové Hrady, Rožmberk a Libějovice,²⁵⁶ a nejvyššího hofmistra císařského dvora Jana Oldřicha z Eggenberka, jenž získal panství Český Krumlov.²⁵⁷ Přesto se Vilém Slavata svých plánů definitivně nevzdal. Svého nejstaršího syna Adama Pavla oženil s dcerou Jana Oldřicha z Eggenberka Markétou, která mohla

---

²⁵¹ Slavata sám později celou událost popsal ve svých pamětech: Josef JIREČEK (ed.), *Paměti Viléma hraběte Slavaty, nejvyššího kancléře království českého I–II*, Praha 1866–1868.

²⁵² Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 1996, s. 157–179.

²⁵³ T. V. BÍLEK, *Dějiny I*, s. 517; J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 56–57; TÝŽ, *Zámek Košumberk a jeho slavatovští majitelé v první polovině 17. století*, in: Emil Voráček a kol. (edd.), *Luže v dějinách I. Od počátků středověku do konce 17. století*, Luže 2010, s. 81–95; P. MAŤA, *Zrození*, s. 523. Panství Košumberk držel Vilém Slavata mezi lety 1623 a 1634. Za jeho držení došlo k rozšíření panství o statek Domanice, který byl konfiskátem po Janu Lukavském z Lukavice. Košumberské panství Vilém přenechal nejstaršímu synovi Divíše Lacemboka Jindřichu Vilémovi Slavatovi z Chlumu a Košumberka; A. SEDLÁČEK, *Hrady I*, s. 101–102. Ke statku Domanice T. V. BÍLEK, *Dějiny I*, s. 344 (Bílek zde zaměnil Domanice u Strakonice za Domanice u Košumberka); A. SEDLÁČEK, *Hrady I*, s. 113–114; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 120, sign. III A 4a, kart. 19.

²⁵⁴ Ke Slavatovým plánům blíže P. MAŤA, *Zrození*, s. 513–546.

²⁵⁵ T. V. BÍLEK, *Dějiny*, s. 657–658; P. MAŤA, *Zrození*, s. 524–525. Později byla Třeboň zastavena polskému králi Vladislavovi IV. Vasa; Blanka KOCIÁNOVÁ, *Okolnosti zástavy panství Třeboň polské královské rodině v letech 1637–1645. „Neb Jeho Milost císařská k velikým potřebám velice peněz potřebuje.“* Archivum Trebonense 11, 2006, s. 40–60.

²⁵⁶ T. V. BÍLEK, *Dějiny*, s. 651–656; A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 219.

²⁵⁷ A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 48.

být potenciální dědičkou rožmberského Českého Krumlova, neboť kromě dvou sester měla pouze jediného bratra.²⁵⁸

Další majetková akvizice byla získána díky půjčkám, jež Vilém poskytl císařské komoře. Jako zástavu získal v dubnu 1623 královské věnné panství Mělník.²⁵⁹ Přestože měl Vilém Slavata panství pouze propůjčené, snažil se ho zvelebovat a rozvíjet. Za jeho správy došlo ke zvýšení počtu poplužních dvorů a hospodářských provozů. Dokonce panství Mělník rozšířil o dvůr Třebošnice, i když musel dvakrát ročně odvádět císařovně rentu ve výši 7 000 zlatých. Slavatovská správa Mělníka skončila v březnu 1641, kdy byla Slavatovi vyplacena zástavní suma.²⁶⁰

Zadostiučinění se Vilému Slavatovi dostalo v politické sféře. Od září 1622 vykonával úřad tajného rady. Poté už obsazoval jen ty nejvyšší funkce, jako místo nejvyššího komorníka a nejvyššího sudího. V polovině dvacátých let se Vilém rozhodl opustit zemské úřady kromě pozice nejvyššího hofmistra Království českého a svoji další kariéru spojil s císařským dvorem ve Vídni. Následně byl jmenován do úřadu nejvyššího kancléře, který zastával od roku 1628 až do své smrti. Ke konci dvacátých let byl povýšen do hraběcího stavu a obdržel dědičné právo číšnictví a palatinátu.²⁶¹ Nejvyšší počtu mu prokázal španělský král Filip IV., když mu roku 1643 udělil Řád zlatého rouna.²⁶²

Právoplatná majitelka celého dominia Lucie Otýlie zemřela 2. ledna 1633. Svůj veškerý majetek odkázala prvorozenému synu Adamu Pavlovi, druhému synu Jáchymu Oldřichovi oddělila panství Telč a od otce dostal Jáchym Oldřich Stráž nad Nežárkou.²⁶³ O třetím synu Františku Vítovi, který byl postižený, kvůli čemuž nemohl uzavřít sňatek, se matka v závěti zmiňuje takto: „*má byt svůj na zámku tomto mém Hradci míti anebo jestliže by se jemu raději vidělo v městě bydleti, tehdy v tom domě vedle kláštera řádu sv. Františka bosákův u kostela sv. panny Kateřiny bydleti má*“.²⁶⁴ Dle ustanovení měl mít k

---

²⁵⁸ P. MAŤA, *Zrození*, s. 526–527.

²⁵⁹ K tomu podrobněji Ludvík BÖHM, *Královské věnné město Mělník a okres mělnický*, Mělník 1892, s. 327–328; Petr KOPIČKA, *Správa velkostatku Mělník v 16. až 20. století. Diplomatická studie z dějin patrimoniální a hospodářské správy*, *Porta Bohemica* 2, 2003, s. 24–78.

²⁶⁰ P. KOPIČKA, *Správa*, s. 31–32.

²⁶¹ Vilém mohl osoby ze svých panství povýšit do šlechtického stavu; k tomu blíže: František TEPLÝ, *Slavatovské palatinaty*, *Český časopis historický* 30, 1924, s. 470–501.

²⁶² M. STARÝ, *Přední klenot*, s. 246; podrobněji k Vilémově kariéře viz Tamtéž, s. 245–248.

²⁶³ Stráž nad Nežárkou získal Jáchym Oldřich až roku 1637; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 120, sign. III A 4a, kart. 19.

²⁶⁴ Závět' Lucie Otýlie; tamtéž, inv. č. 127, sign. III.B 5a, kart. 22.

dispozici šest služebníků, dva kočí se šesti koňmi a rentu 1 500 kop ročně.²⁶⁵ Synové však své podíly předali hlavě rodu, otci Vilému Slavatovi, který byl pouze formálním majitelem držav až do své smrti.²⁶⁶ Kvůli výkonu svých úřadů strávil Vilém Slavata spoustu času u císařského dvora ve Vídni nebo na místodržitelství na Pražském hradě. Na správu panství mu tudíž nezbyval pražádný čas. Proto svěřil správu jindřichohradeckého dominia nejstaršímu synovi Adamu Pavlovi již na počátku třicátých let. Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka zemřel 19. ledna 1652 ve Vídni.²⁶⁷

2.2.2 Adam Pavel Slavata z Chlumu a Košumberka

Adam Pavel se narodil 25. ledna 1603 jako prvorozený syn. Jeho životní dráha tak byla pevně dána. Byl vychováván v přísném katolickém duchu, k věrnosti habsburskému rodu a také k tomu, aby převzal rodová panství a nesl dál rodový odkaz.²⁶⁸

Otec s ním měl zprvu velké politické plány. Plánoval mu velkou kariéru u císařského dvora. I nevěsta Adama Pavla Marie Markéta pocházela z nejvyšších kruhů. Jejím otcem byl již výše zmíněný Jan Oldřich z Eggenberka, císařův důvěrník a majitel jihočeského panství Český Krumlov.²⁶⁹ Sňatek byl výhradně iniciován otci novomanželů. Bohužel manželské soužití trvalo jen tři roky a po následujících dvou letech plných skandálů bylo manželství v roce 1632 anulováno.²⁷⁰

Poté se Adam Pavel uchýlil do Nové Bystřice, kterou si velmi oblíbil a z níž vykonával správu nad celým dominiem. Adam byl velice schopným hospodářem a lokálním politikem.²⁷¹ Z vyšších úřadů zastával pouze úřad říšského dvorského rady a

---

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ Dohoda bratrů, že za života otce nic dělit nebudou, uložena tamtéž, inv. č. 133, sign. III C 4a, kart. 27.

²⁶⁷ A. SEDLÁČEK, *Hrady IV*, s. 55.

²⁶⁸ Studoval u jezuitů v Jindřichově Hradci, dále studoval v Salamance a Římě. K tomu F. TEPLÝ, *Dějiny města I/3*, s. 50; osobou Adama Pavla se zabývala Patricie UHLÍKOVÁ, *Adam Pavel Slavata*, České Budějovice 2017 (bakalářská práce).

²⁶⁹ K dějinám rodu Eggenberků podrobněji Anna KUBÍKOVÁ, *Eggenberkové. Z bankéřské lavice na knížecí stolec*, Praha 2016.

²⁷⁰ P. MAŤA, *Zrození*, s. 526; k manželství a rozvodu Adama Pavla Slavaty V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 334–336; Josef HRDLIČKA, *Synové „velkých“ otců. Vídeňský dvůr očima Adama Pavla Slavaty*, *Opera historica* 10, 2003, s. 249–273; Pavel KRÁL, *Konec manželství Adama Pavla Slavaty z Chlumu a Košumberka a Marie Markéty z Eggenberku*, *Opera historica* 16, 2015, č. 2, s. 185–206.

²⁷¹ V letech 1638, 1641–1644 a 1650–1652 zastával úřad hejtmána Bechyňského kraje; H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmáné*, s. 227.

dědičného číšníka.²⁷² Jeho zájem o hospodářství vyplývá především z korespondence s hejtmany jednotlivých panství. Snaha Adama Pavla o zvelebování dominia byla značně kalena útrapami třicetileté války, ať již hladem, všudypřítomným rabováním vojsk nebo požáry. I přesto se Adamu Pavlovi podařilo v Nové Bystřici postavit nový zámek, na němž pobýval. Zvelebení se dočkal i ten jindřichohradecký. Došlo i na drobné rozšíření panství, a to koupí vsi a tvrže Mnich. Do slavatovské držby přibylo také panství Opařany, které koupila roku 1656 ovdovělá švagrová Adama Pavla, Františka Slavatová z Meggau. Jelikož sama na správu panství nestačila, pověřila Adama Pavla vedením svých statků.²⁷³

Adam Pavel Slavata z Chlumu a Košumberka zemřel 2. července 1657. Jelikož po sobě nezanechal žádného potomka, přešla držba rodového majetku na syny jeho bratra Jáchyma Oldřicha.²⁷⁴

2.2.3 Jáchym Oldřich Slavata z Chlumu a Košumberka

Počátky politické kariéry Jáchyma Oldřicha byly rovněž pevně předepsány jeho otcem Vilémem. Po návratu z kavalírské cesty po Itálii, kterou podnikl s bratrem Adamem Pavlem, byl uveden k vídeňskému dvoru, kde zastával funkci komorníka. Zde se také seznámil a později, roku 1627, i oženil s Františkou z Meggau.²⁷⁵ Opět se naplnila habsburská sňatková strategie, neboť došlo ke spojení dvou významných rodů v habsburské monarchii, Slavatů a hrabat z Meggau. Společně vychovali sedm dětí, tedy tři dcery a čtyři syny (Ferdinanda Viléma, Jana Jiřího Jáchyma, Františka Leopolda Viléma a Jana Karla Jáchyma). Jáchym Oldřich, na rozdíl od svého staršího bratra, setrval u císařského dvora, neboť doufal, že mu bude udělen nějaký dvorský úřad. Toho se ale

---

²⁷² L. FAKTOR, *Modely*, s. 24.

²⁷³ Opařanské panství zůstalo ve vlastnictví rodu do roku 1667, kdy ho syn Františky Jan Karel Jáchym Slavata prodal jezuitům z Jindřichova Hradce; A. SEDLÁČEK, *Hrady VII*, s. 57; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 133, sign. III 6 4a, kart. 29; tamtéž, inv. č. 141, sign. III E 4a, kart. 29.

²⁷⁴ F. TEPLÝ, *Dějiny města I/3*, s. 247–296.

²⁷⁵ Blíže k její osobě Ondřej HNILICA, *Tváře Františky hraběnky Slavatové*, Památky Vysočiny 9, 2019, s. 45–64; Alois HRUDIČKA, *Františka Slavatová a doba její. Obrazy z dějin katolické reformace na Moravě a v Čechách*, Brno 1902, s. 194–196; Jan Evangelista KYPTA, *Zrcadlo nábožnosti a dobročinnosti čili Život Františky, hraběnky Slavatové*, Jindřichův Hradec 1862; Kateřina LAŠKOVÁ, *Františka Slavatová z Meggau. Konstrukce obrazu zbožné šlechtické vdovy barokní doby*, Nymburk 2020 (bakalářská práce); Sylvína ŘEŘICHOVÁ, *Franziska von Meggau, verehelichte Slawata (1610–1676). Ein Beitrag zur Adelsgeschichte Bömens und Österreichs in 17. Jahrhundert*, Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchiv 18, 1996, s. 361–383.

nedočkal. Roku 1635 mu byla nabídnuta funkce dvorského sudího v Království českém. Tu přijal, ale fakticky ji nevykonával, neboť chtěl zůstat ve Vídni.²⁷⁶

Jáchym Oldřich zemřel v poměrně mladém věku roku 1645, tedy ještě za života otce a bratra Adama Pavla. Proto se nikdy nestal majitelem jindřichohradeckého dominia. Jeho děti však ano, protože Adam Pavel Slavata po sobě nezanechal žádné mužské potomky.

Manželka Františka Slavatová z Meggau, na rozdíl od svého muže, udělala coby vdova u císařského dvora velkou kariéru. Nejdříve sloužila ve fraucimoru druhé manželky Ferdinanda II. Eleonory Gonzagové, poté se stala nejvyšší hofmistryní arcivévody Leopolda, který později nečekaně usedl na trůn.²⁷⁷ Leopold I. se na ni obrátil v době, kdy už byla Františka Slavatová v pokročilém věku, aby vykonávala úřad hofmistryně u jeho manželky císařovny Klaudivie Felicitas Tyrolské.²⁷⁸

Po smrti Jáchyma Oldřicha Slavaty se Františka uchýlila během let, kdy nepobývala u vídeňského dvora, do Telče, kde se snažila prožít svůj život v hluboké zbožnosti. Za tímto účelem zde nechala roku 1654 zřídit jezuitský dům, jemuž poskytovala značné fundace.²⁷⁹

Františka Slavatová z Meggau za svého života rozšířila slavatovské statky koupí již zmíněných Opařan. Dále je obohatila dědictvím po svém otci hornorakouským panstvím Freistadt, Rabštejnem nad Střelou, Žleby a domem v Praze na Malé Straně.²⁸⁰ Františka Slavatová z Meggau zemřela 22. září 1676.²⁸¹

2.2.4 Poslední generace Slavatů

Po smrti Adama Pavla Slavaty se chopil správy panství nejstarší syn Jáchyma Oldřicha Ferdinand Vilém Slavata, který se narodil roku 1630. Po vykonání kavalírské cesty do Itálie se uchýlil za matkou k císařskému dvoru ve Vídni, kde od roku 1651 zastával úřad císařského rady a nejvyššího dvorského sudího až do roku 1672. Rovněž po smrti strýce Adama Pavla převzal dědičnou funkci nejvyššího číšníka Království českého. Tím byla

---

²⁷⁶ I. ČORNEJOVÁ – J. HAVLÍK – J. HRDLIČKA a kol., *Telč a jezuité*, s. 87–88.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 88, 92.

²⁷⁸ Manželka císaře Leopolda I., jmenovací dekret z roku 1674 uložen v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 139, sign. III E 1a, kart. 29.

²⁷⁹ I. ČORNEJOVÁ – J. HAVLÍK – J. HRDLIČKA a kol., *Telč a jezuité*, s. 100.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 88. K majetkovým akvizicím Františky Slavatové z Meggau více S. ŘEŘICHOVÁ, *Franziska von Meggau*, s. 366–370.

²⁸¹ A. HRUDIČKA, *Františka Slavatová*, s. 194–196.

jeho politická dráha u konce. Ještě roku 1671 pomýšlel na úřad tajného rady, ale toho už se nedočkal.²⁸²

Se svojí manželkou Marií Cecílií z Náchoda a Lichtenburku zplodil Ferdinand Vilém Slavata čtyři dcery, tudíž zemřel v Praze 2. dubna 1673 bez mužského potomka.²⁸³ Za jeho správcování se slavatovské državy rozrostly o středočeské panství Obříství, které koupil od Jana svobodného pána z Goessen.²⁸⁴

Dominium tak zdědil jeho mladší bratr Jan Jiří Jáchym, který byl rovněž dvorským sudím a císařským komorníkem.²⁸⁵ Sňatkem s Marií Markétou Terezou z Trautsonu, který se konal 14. ledna 1663, vyženil polovinu panství Hanšpach u Šluknova.²⁸⁶ Druhou polovinu vlastnil bratr Markéty František Eusebius z Trautsonu, kterého později manželé vyplatili. Do smrti bratra Ferdinanda Viléma byl Hanšpach jediným panstvím, jež Jan Jiří Jáchym vlastnil. Za jeho vlády nad slavatovským dominiem se Jindřichův Hradec dočkal dvou císařských návštěv, a to roku 1673, kdy jel Leopold I. do Chebu, a roku 1679. Tehdy zde našel císař úkryt před morem, který řádl ve Vídni.²⁸⁷ Od té doby začal Jan Jiří Jáchym stoupat po pomyslném kariérním žebříku. Na počátku osmdesátých let se stal císařským tajným radou. Následně byl roku 1685 jmenován nejvyšším zemským sudím a o pár let později, po smrti Viléma Krakovského z Kolovrat, zaujal místo nejvyššího hofmistra Království českého.²⁸⁸ I přes Janův kariérní úspěch už nikdo z rodu Slavatů nedosáhl takového politického věhlasu jako Vilém Slavata.

Jan Jiří Jáchym se rovněž snažil zvětšit rodové dominium, a tak přikoupil cáhlovské panství, i když už začala být slavatovská pokladna značně zadlužena.²⁸⁹

---

²⁸² I. ČORNEJOVÁ – J. HAVLÍK – J. HRDLIČKA a kol., *Telč a jezuité*, s. 114; A. SEDLÁČEK, *Hrady IV*, s. 56.

²⁸³ F. TEPLÝ, *Dějiny města I/3*, s. 297–309.

²⁸⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady XV*, s. 265; kupní smlouva uložena v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 146, sign. III G 4a, kart. 30.

²⁸⁵ I. ČORNEJOVÁ – J. HAVLÍK – J. HRDLIČKA a kol., *Telč a jezuité*, s. 118; jmenovací dekret uložen v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 155, sign. III J 3d, kart. 40.

²⁸⁶ Dnes Lipová; I. ČORNEJOVÁ – J. HAVLÍK – J. HRDLIČKA a kol., *Telč a jezuité*, s. 118.

²⁸⁷ K tomu podrobněji Jiří HRBEK, *Panovnícké návštěvy Jindřichova Hradce v 17. a 18. století*, *Opera historica* 23, 2022, č. 2, 323–347.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 199; jmenovací dekret z roku 1688 uložen tamtéž, inv. č. 156, sign. III J 3e, kart. 40.

²⁸⁹ Dnes město Freistadt v Horních Rakousech. Dlužná částka k roku 1673 dosahovala 596 098 zlatých; F. TEPLÝ, *Dějiny města I/3*, s. 313.

Z manželství s Marií Markétou Terezou z Trautsonu vzešlo deset dětí. Dospělosti se dožily pouze tři dcery.²⁹⁰ Jan Jiří Jáchym Slavata zemřel roku 1. července 1688 ve Velvarech, když se vracel z teplických lázní.²⁹¹

Slavatovská panství přešla na jeho bratra Františka Leopolda Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka, který se vydal na církevní dráhu. Ta byla typická pro mladší šlechtické syny. Byl kanovníkem v Pasově. Naštěstí se mu podařilo získat od papeže povolení opustit řád, aby nevymřel rod po meči. Za tímto účelem se roku 1690 oženil s Marií Klárou Apolonií ze Stahremberka. Bohužel mu nebylo přáno prožít šťastného manželství, neboť zemřel necelý rok po svatbě 26. ledna 1691 ve věku 52 let.²⁹²

Posledním mužským členem rodu Slavatů byl Jan Karel Jáchym Slavata, který se rovněž vydal na duchovní cestu. Podle legendy se pro církevní dráhu se rozhodl po zážitku, který prožil coby třináctiletý chlapec. Během lovu, jehož se zúčastnil spolu se svým starším bratrem poblíž Telče 13. října 1653, spadl do hluboké vlčí jámy. V té se naštěstí žádný vlk nenacházel, a tak Jan Karel Jáchym vyvázl pouze s pár šrámy. Svou záchranu považoval za podnět k rozhodnutí vzdát se světského života.²⁹³ Nejprve studoval na jezuitském gymnáziu v Jindřichově Hradci, poté se věnoval studiu filozofie na jezuitské univerzitě v Ingolstadtu a výuce práv na univerzitě v Lovani. Svůj další osud se rozhodl spojit s řádem karmelitánů. Nejdříve působil v poustevně Montevirginio u Bracciana, poté byl roku 1671 zvolen převorem kláštera na Malé Straně v Praze. Vrcholem jeho církevní kariéry bylo jmenování generálním převorem italské kongregace řádu karmelitánů v Římě roku 1680.²⁹⁴ Po tříletém působení se dal do služeb císaře Leopolda I., který ho vysílal na různé mise po panovnických dvorech celé Evropy. Dále působil jako převor v mnichovském konventu. V průběhu roku 1689 byl opět zvolen do čela karmelitánského řádu, kde setrval až do roku 1710. Po zbytek svého života vedl seminář sv. Pankráce v Římě.²⁹⁵ Narozdíl od svého staršího bratra se nehodlal vzdát

---

²⁹⁰ I. ČORNEJOVÁ – J. HAVLÍK – J. HRDLIČKA a kol., *Telč a jezuité*, s. 119.

²⁹¹ Jiří KUBEŠ, *Sídla Jana Jiřího Jáchyma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka (1634/37–1689) v proměně*, Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C, Pardubice 2003, s. s. 55-87, zde 66.

²⁹² A. SEDLÁČEK, *Hrady IV*, s. 56.

²⁹³ I. ČORNEJOVÁ – J. HAVLÍK – J. HRDLIČKA a kol., *Telč a jezuité*, s. 122–123.

²⁹⁴ M. CIMPL, *Vilém Slavata*, s. 45.

²⁹⁵ I. ČORNEJOVÁ – J. HAVLÍK – J. HRDLIČKA a kol., *Telč a jezuité*, s. 126.

kněžského údělu a z řádu vystoupit. Jan Karel Jáchym zemřel roku 1712 a s ním vymřel rod Slavatů po meči.²⁹⁶

Slavatovské dominium tak bylo rozděleno na několik dílů mezi dcery zemřelého Ferdinanda Viléma a Jana Jiřího Jáchyma.²⁹⁷ Jádrem dominia, tedy Jindřichův Hradec, zdělila Marie Josefa Slavatová, provdaná za Heřmana Jakuba Černína. Tím začalo na Jindřichově Hradci černínské období, které trvalo až do roku 1945.

---

²⁹⁶ M. CIMPL, *Vilém Slavata*, s. 46; více Petr MATOUŠ, *Carolus Felix a S. Theresia. Příspěvek k poznání karmelitánského řádu*, České Budějovice 1999 (diplomová práce); Petr MAŤA, *Leopold I. a poslední Slavata. K osobní korespondenci panovníků raného novověku*, in: Ivan Hlaváček – Jan Hrdina – Jan Kahuda – Eva Doležalová (edd.) *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové, Praha 1998, s. 245–257.

²⁹⁷ Ke slavatovskému dělení více Stanislava NOVÁKOVÁ, *Slavatovské dělení. Několik poznámek k rozdělení majetku po smrti posledního vladaře z rodu Slavatů v roce 1691*, Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska 24, 2012, s. 26–36; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 183, sign. III O 3d, kart. 61.

3. Klientské vztahy

Pro pochopení složitých sociálních vazeb, které panovaly mezi urozenými vlastníky Jindřichova Hradce a rytíři usedlými v jeho okolí, je nutné objasnit fungování klientských či patronátně-klientelních vztahů v každodenním životě šlechty na prahu novověku a rovněž nastínit jejich vývoj v proměnách času. Díky tomu lze lépe osvětlit jednání a chování těchto rytířů, jejich postavení ve společnosti a jejich politické možnosti.

3.1 Patronova komunikační síť

Patronátně-klientelní vztahy tvořily jen malou výseč ze šlechticovy, respektive patronovy komunikační sítě, která bývá také nazývána jako vztahová síť či síť sociálních vztahů.²⁹⁸ Pod pojmem komunikační síť si lze představit soubor různých typů interakcí, jimiž byl jedinec vázán k ostatním osobám. Komunikace v životě šlechticů sehrávala velmi důležitou roli.²⁹⁹ Jejich mocenské postavení se ve velké míře odráželo od přístupu k informacím, díky nimž si urozenec mohl utvořit ucelený obraz o aktuálním dění. Proto si velmoži budovali rozsáhlé komunikační sítě, které se táhly téměř celým spektrem společnosti od poddaných až po samotného císaře. Obecně platí, že čím více se jedinec pohyboval v blízkosti císaře, tím větší byla jeho informovanost.³⁰⁰

Aby tato síť efektivně fungovala, musel se velmož aktivně podílet na výměně zpráv. Díky neustálému veletochi informací byl zpravován o novinkách nejen ze všech koutů habsburské monarchie, ale i celé Evropy. Přístup k těmto informacím, ostatním nedostupným, se leckdy stal motorem pro úspěšné zahájení a následné vykonávání veřejné kariéry. Pokud už šlechtic působil v nějakém úřadu, mohl díky těmto unikátním

---

²⁹⁸ P. MAŤA, *Svět*, s. 530; v českém prostředí se zabýval komunikační sítí například Jiří HRBEK, *Hledat a nalézat. Barokní Valdštejnové a jejich informační síť*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 313–331; T. PARMA, *František kardinál Dietrichstein*; Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009, s. 292–515; TÝŽ, *Komunikační síť knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku na přelomu 17. a 18. století*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 333–355.

²⁹⁹ K významu komunikace v očích raně novověkých šlechticů blíže Niklas LUHMANN, *Sociální systémy. Návys obecné teorie*, Brno 2006, s. 159–200; Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, *Zeitschrift für historische Forschung* 31, 2004, s. 489–527.

³⁰⁰ J. HRBEK, *Hledat a nalézat*, s. 313.

informacím zasahovat do veřejného dění a pohnout tak událostmi v osobní prospěch nebo ve prospěch svých klientů.³⁰¹

Šlechticova komunikační síť se zpravidla skládala z velmi pestrého okruhu osob. První skupinu tvořili tzv. „*páni a přátelé*“, mezi něž se především řadila rodina, dále pak bližší i vzdálenější pokrevní a afinitní příbuzní a urození přátelé, které se šlechticem pojila kmotrovská či jiná vazba nevycházející z příbuznosti. Do okruhu „*pánů a přátel*“ byli počítáni i rytířští klienti ze sousedství.³⁰² Toto společenstvo se nejčastěji scházelo u příležitosti konání rodinných oslav nebo při podpisu významných právních dokumentů, kde „*páni a přátelé*“ vystupovali v roli svědků.³⁰³

Nezbytné pro utužování a udržování vztahů s „*pány a přáteli*“ bylo prokazování „*dobrého přátelství*“.³⁰⁴ Pod tímto pojmem se skrýval určitý očekávaný způsob chování v každodenní komunikaci mezi urozenci, který byl v mnoha případech určován ritualizovanými postupy, obecnými normami a životními zkušenostmi uplatňujícími se v určitých životních situacích.³⁰⁵ Tyto způsoby vycházely především z křesťanských hodnot, jako byla upřímnost, dobrosrdečnost a láska k bližnímu. Prokazování „*dobrého přátelství*“³⁰⁶ přinášelo do životů „*pánů a přátel*“ pocit jistoty a bezpečí při řešení nejrůznějších sporů. Zároveň mělo posílit dobré jméno jedinců, jejich vážnost a prestiž.³⁰⁷ Na druhé straně „*dobré přátelství*“ šlechtice omezovalo a nutilo ho k jednání, které by si jinak za daných okolností nezvolil a bylo pro něj nevýhodné.³⁰⁸

Nepsaná pravidla „*dobrého přátelství*“ byla šlechticům všeobecně známa, neboť se v rodě předávaly z otce na syna.³⁰⁹ Pokud nedošlo k jejich naplnění, které mohlo být

---

³⁰¹ Tamtéž, s. 321; R. SMÍŠEK, *Komunikační síť*, s. 333–334.

³⁰² V. BŮŽEK, „*Dobré přátelství*“, s. 27–42; TÝŽ, „*Páni a přátelé*“.

³⁰³ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 383.

³⁰⁴ V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 234.

³⁰⁵ V. BŮŽEK, „*Dobré přátelství*“, s. 27–28; V. BŮŽEK – P. KRÁL, *Člověk*, s. 38–44; Zdeněk VYBÍRAL, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005, s. 268.

³⁰⁶ V dobových pramenech bývá přátelství také označováno jako „*libezné*“, „*pohodlné*“ či „*příjemné*“. Pojem přátelství byl leckdy nahrazen slovem „*pohodlí*“; V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 235.

³⁰⁷ V soudobé terminologii „*poctivost*“; tamtéž, s. 236.

³⁰⁸ P. MAŤA, *Svět*, s. 531.

³⁰⁹ V českém prostředí rozpracoval koncept „*dobrého přátelství*“ pro předbělohorské období především Václav Bůžek a na něj navázaná jihočeská historická škola; koncept vychází z metodologických prací Antoniho Maçzaka a Wolfganga Reinharda; viz W. REINHARD, *Freunde*.

zapříčiněno ať už zdravotními problémy, mimořádným časovým zaneprázdněním či špatným psychickým stavem a šlechtic tak nedostal pověsti „*rozumného cavaliera*“,³¹⁰ bývaly jeho omluvné dopisy plné pocitů smutku a trapnosti. Podobné emoce vyjadřoval ve svém listu i Albrecht Leskovec z Leskovce, který se v říjnu 1584 pro zaneprázdněnost nemohl přijít rozloučit s Adamem II. z Hradce odjíždějícím z Prahy na svá jihočeská panství: „*Podle toho majíce zejtřejšího dne odjezd domů, nemajíce tak mnoho chvíle a prázdnoti, abych se s Vaší Milostí rozžehnati mohl, skrze tuto cedulku to činím a s Vaší Milostí se žehnám. A za to žádám, že mě v své laskavé a přátelské mysli ráčíte jakožto svého upřímného a starodávnyho slouhu*“.³¹¹

Korespondenci byl obecně přičítán velký význam. Ačkoli jsou dnes fráze zdvořilého pozdravení, dotazy na zdraví, přání štěstí a boží ochrany považovány za něco zcela formálního, v raném novověku tomu tak nebylo. Jejich opakování vedlo k prohlubování přátelského vztahu. Obdobnou funkci mělo také i zasílání vánočních či novoročních přání, jejichž úkolem bylo připomenout se adresátovi, vyjádřit mu náklonnost a prohloubit přátelské pouto.³¹² Všechny tyto projevy vyžadovaly od adresáta bezprostřední zdvořilou odpověď s ubezpečením o vzájemnosti takového pouta. Pokud nedošlo k naplnění těchto zažitých zvyklostí, mohlo to na druhé straně vyvolat pocity rozladění a roztrpčení. Liknavý přístup Adama II. z Hradce k udržování častého korespondenčního vztahu poněkud rozhořčil Jindřicha Vencelíka z Vrchovišť, který v září 1584 rozhodně nešetřil výčitkami na adresu svého patrona: „*Poněkudž tomu rozuměti mohu, že již na mě jako na svého vždy služebného starého kmotra a souseda málo dbáti a vzpomínati ráčíte. Já z služebné upřímné lásky, kterouž vždycky k Vaší Milosti a ke všemu domu hradeckému mám, pomínouti jsem nemohl, abych předně Vaší Milost tímto psaním svým navštíviti i také předzvědět neměl, kterak jse na zdraví Vaší Milosti i všelijak jinak v Praze Vaší Milosti vede, začož prosím, že mi oznámíte ráčíte*“.³¹³ Pokud nebyla ani po výzvě „*pánů a přátel*“ zjednána náprava, mohlo v krajním případě

---

³¹⁰ Dobový výraz pro šlechtice dodržujícího zásady „*dobrého přátelství*“; V. BŮŽEK, „*Dobré přátelství*“, s. 27.

³¹¹ Dopis Albrechta Leskovce z Leskovce Adamovi II. z Hradce ze dne 19. října 1584; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 399, sign. II L 3, kart. 26.

³¹² R. SMÍŠEK, *Komunikační síť*, s. 336.

³¹³ Dopis Jindřicha Vencelíka z Vrchovišť Adamovi II. z Hradce ze dne 29. září 1584; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 399, sign. II L 3, kart. 26.

dojít k přerušení písemného styku.³¹⁴ Údiv a zklamání mohla přinést i situace, kdy se šlechtic dozvěděl zprávy zprostředkovaně přes další osoby, a nikoliv přímým jednáním s urozcem, jak bylo očekáváno podle tradičních zvyklostí.³¹⁵

V každodenním životě souviselo upevňování přátelství například s účastí na oslavách urozců, ať už na rodinných slavnostech životního cyklu, kde „*páni a přátelé*“ sehrávali důležitou roli,³¹⁶ nebo na veřejných veselících v sídle hostitele, např. při vysvěcení kostela.

Druhá skupina komunikační sítě se skládala z agentů, informátorů a již zmiňovaných klientů neurozeného původu. Těmi byli i měšťané samotného urozce, kteří mohli v případě potřeby poskytnout patronovi půjčky či důvěrné informace o dění ve městě. Odměnou měšťanům byla již sama velmožova přízeň, ale také dary od něho přicházející. Šlechtic rovněž navazoval klientské vztahy rovněž s kupci, především pak s italskými, již operovali s velkým množstvím zpráv, neboť disponovali rozvětvenou sítí kontaktů po celé Evropě.³¹⁷ Také docházelo k navazování vazeb s osobami z církevního prostředí, ať už s těmi nejvýše postavenými hodnostáři katolické církve, např. s kardinály, arcibiskupy, biskupy atd., ale i s představiteli blízkých jezuitských řádových domů a klášterů. I v případě těchto vztahů šlo primárně o získání nových informací. Další rovinnu vyjadřovala šlechticova snaha zajistit si výhodný úvěr, neboť vysocí církevní představitelé v pobělohorském období disponovali velkým množstvím volných peněz. V neposlední řadě rovněž bylo pamatováno na přímlyvy ohledně spásy urozcovy duše. Na oplátku dával velmož a jeho rodina spřízněným klášterům dary a zbožné odkazy. Případně fundovali mše nebo zaštiťovali zvelebování svatostánku.³¹⁸

Důležitou součástí komunikační sítě byla skupina agentů a informátorů.³¹⁹ Agentem se mohl stát právník, vzdělaný měšťan či nižší šlechtic působící v orgánech

---

³¹⁴ Václav BŮŽEK, „*Gute Freundschaft*“ – *Informelle Kommunikation in der früneuzeitlicher Gesellschaft der böhmischen Länder*, in: S. Brakensiek – H. Wunder (ed.), *Ergebene Diener*, s. 79–96, zde s. 91–92; R. SMÍŠEK, *Komunikační síť*, s. 337.

³¹⁵ V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 237.

³¹⁶ O roli „*pánů a přátel*“ na oslavách životního cyklu více na s. 61.

³¹⁷ J. HRBEK, *Hledat a nalézat*, s. 315.

³¹⁸ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 393.

³¹⁹ Tématem agentů v aristokratově komunikační síti se zabývala Marika KEBLUSEK, *Double Agents. Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*, Leiden 2011; TÁŽ, *Profiling the Early Modern Agent*, in: Hans Cools – Marika Keblusek – Baldoch Noldus (edd.), *Your Humble Servant. Agents in Early Modern Europe*, Hilversum 2006, s. 9–16; v českém prostředí se agenty zabývala Anna NOVÁKOVÁ, *Mezi Flandry, Španělskem a Čechami. Guillermo Verdugo, agent Františka z Ditrichštejna*, Olomouc 2019 (diplomová práce); T. PARMA,

zemské státní správy nejen habsburské monarchie, ale také i ostatních evropských zemí. Jeho úkolem bylo pravidelně zpravovat šlechtice o místním dění. Dychtivost velmožů po novinkách ze vzdálenějších koutů kontinentu souvisela nejen s rozvojem poštovních cest, ale především s potřebou být informován o zahraničněpolitické situaci, která mohla významně zasáhnout do dění v habsburském soustátí, např. vývoj osmanské expanze v Uhrách.³²⁰

Na rozdíl od pouhého informátora, novelanta,³²¹ agent plnil ještě další úkoly. Leckdy aktivně působil všemi dostupnými prostředky ve prospěch patrona, např. nakupoval umělecká díla, zprostředkoval obchody nebo zastupoval patrona u cizího panovnického dvora.³²² Mezi agentem a šlechticem tak panovalo velice podobné pouto jako mezi patronem a klientem. Na rozdíl od něho agent vstupoval do formálního zaměstnaneckého poměru vůči velmožovi a dostával za svou práci plat. Velmi často bylo toto pouto překročeno a došlo k navázání neformálního osobního vztahu. Agent se začal chovat jako klient, což se projevilo vykonáváním smluvně neukotvených úkolů, navázáním pravidelné korespondence, gratulacemi k nejrůznějším výročím, jejichž prostřednictvím se patronovi připomínal a potvrzoval tak svůj vztah.³²³ Agent býval za svoji práci odměněn, kromě pravidelného platu, i nějakou formou kariérního postupu.³²⁴

Později, ke konci 17. a v průběhu 18. století, bývalo zvykem, že si šlechtic v určitém městě vybudoval síť několika agentů, kteří o sobě nevěděli. Tím si patron zajistil přísun pouze ověřených a spolehlivých zpráv. Zároveň existence více agentů na stejném místě předcházela případnému výpadku informačního kanálu v případě agentovy nemoci nebo nepřítomnosti.³²⁵

Takto rozsáhlou síť si mohli dovolit pouze velmoži pohybující se v nejpřednějších úřadech, jimiž byli například v předchozím období poslední Rožmberkové, Vilém a Petr Vok, kteří byli nuceni okolnostmi neustále získávat nové nezávislé a neutrální informace

---

František kardinál Dietrichstein; zmínky o agentech pánů z Hradce lze najít F. TEPLÝ, *Dějiny I/2*, s. 158, 309–310.

³²⁰ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 164.

³²¹ Placený úředník pracující na poštmistrovském dvorském úřadě, jehož úkolem bylo zachytit nejnovější zprávy z oblasti politiky, zahraničních věcí atd. a předat je svému pánovi; tamtéž, s. 162–163.

³²² J. HRBEK, *Hledat a nalézat*, s. 321–322; A. NOVÁKOVÁ, *K odměnám*, s. 98–99.

³²³ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 396–397.

³²⁴ A. NOVÁKOVÁ, *K odměnám*, s. 98.

³²⁵ J. HRBEK, *Hledat a nalézat*, s. 321–323.

z celoevropského prostředí. Ostatní velmoži, mezi něž lze řadit i pány z Hradce, si vystačili s odběrem týdenních psaných novin³²⁶ a se zprávami od klientů a agentů, kteří se pohybovali v blízkosti zemských úřadů a císařského dvora. Rytíři se pak spoléhali na informovanost svých sousedů a patronů. Tak jako Jan starší Hodějovský z Hodějova, který se v červnu 1555 snažil zjistit od Jáchyma z Hradce, kdo se stane jeho novým sousedem: „*A za to prosím, že mi (ač jestli možné) ráčíte oznámiti, kdo na Strakonických pánem bude, poněvadž pan Zbyněk Berka vzdal, neb bych tu rád pana a suseda dobrého jměl*“.³²⁷ Voldřich Dubanský z Duban zase v květnu 1556 prosil Jáchyma z Hradce o zprávy z nejnovějšího dění na zemském soudu: „*V tomť já na Vaší Milost věrně zpomínám. A za to Vaší Milost jako svého zvláště laskavého pana prosím, že na mne pro tu důvěrnost, kterouž k Vaší Milosti vždycky mám, v těch místech, kdež by náleželo, ve všem zpomínání dobrém ráčíte laskavou paměť jmíti a mně zas, pokudž Vaší Milosti možné a náležité, co se tam dobrého působí, za noviny odepsati ráčíte*“.³²⁸

3.2 Vývoj klientských vztahů

Patronátně-klientelní vztahy prodělaly v průběhu staletí značné změny. Proto lze vývoj rytířského klientelismu dle Petra Matě rozřadit do třech období.³²⁹

První období Matě ohraničuje důležitými historickými milníky: husitskou revolucí a nástupem Habsburků na český trůn. Toto období bylo charakterizováno velmi nízkým dosahem královského vlivu, mocenskou decentralizací a značným množstvím lokálních šarvátek. Předáci z nejvýznamnější českých šlechtických rodů tak třímali ve svých rukou obrovskou moc, jejíž opora spočívala v držbě opevněného hradu a početné družiny bojovníků zaručujících ochranu. Proto se k nim z nejrůznějších důvodů začali obracet příslušníci nižšího šlechtického stavu z okolí šlechtických dominií. V této době lze mluvit o počátcích rytířského klientelismu v českých zemích.³³⁰

---

³²⁶ Tamtéž, s. 315–317.

³²⁷ Dopis Jana staršího Hodějovského z Hodějova Jáchymovi z Hradce ze 13. června 1555; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II. C 3, kart. 11.

³²⁸ Dopis Voldřicha Dubanského z Duban Jáchymovi z Hradce ze dne 31. května 1556; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II. C 3, kart. 13.

³²⁹ P. MATĚ, *Svět*, s. 662.

³³⁰ O počátcích klientských vztahů v českých zemích pojednal R. NOVOTNÝ, *Rožmberská klientela*; TÝŽ, *Die Rosenberger und der südböhmische Niederadel zur Rolle der Herrschaftsbürgen in den Beziehungen zwischen den Patronen und ihrer Klientel*, in: Klaus

Čeští velmoži stanuli v této době na vrcholu vertikálních vazeb, proto výhradně vystupovali v pozici patrona. Základy jejich rytířské klientely většinou vyrůstaly z dřívějších lenních vztahů.³³¹ Klienta ve většině případů ztělesňoval chudší zeman, který pocházel buď ze sousedství patronova panství nebo z jeho zájmových oblastí. V souvislosti s nestabilní politickou situací byl patronátně-klientelní vztah především militární povahy. Rytíř, ať už sám nebo se svými zbrojnoši, v případě potřeby stanul po boku patrona. Bojovalo se nejenom při obraně velmožova panství, ale také při sporech s ostatními šlechtickými uskupeními. Rytířskému klientovi splatil patron své služby tím, že poskytl vojenskou ochranu před nepřáteli nejenom jeho osobě a rodinně, ale i statku a poddaným. O dalších výhodách ve formě společenského nebo politického vzestupu však ještě mluvit nelze.³³²

Své povinnosti vůči klientům měl rovněž patron. Kromě zajištění výše zmiňované ochrany, která byla pro toto období nejdůležitější, měl povinnost vykoupit klienta ze zajetí. Unášení rytířů např. klientelou znepřáteleného velmože bylo uskutečňováno jednak s vidinou snadného zisku v podobě výkupného, jednak za účelem nátlaku na jeho patrona.³³³ Ten také musel dbát na chování svých klientů. Jejich případné prohřešky proti zřízení zemskému mohly pošpinit patronovu čest.³³⁴

Za velice specifickou formu rytířského klientelismu v pozdním středověku lze označit formu tzv. „*přikázání se*“, která byla jako jediná právně kodifikována, a proto ji nešlo jednostranně vypovědět. Prostřednictvím „*přikázání*“ rytíř požadoval po velmožovi ochranu. Na oplátku složil přikázaný svému ochránci slib věrnosti a loajality. Tento vztah na rozdíl od běžného klientského vztahu nabýval poněkud jiných rozměrů.³³⁵

Důvody, které drobné rytíře vedly v této době k navázání vazby s patronem, byly velmi různorodé. Na jedné straně u něj hledali ochranu. Na druhou stranu si spolupráci

---

Birngruber – Christina Schmid (edd.), *Adel, Burg und Herrschaft an der "Grenze": Österreich und Böhmen*, Linz 2012, s. 145–159.

³³¹ V. BŮŽEK, *Klientela*, s. 213.

³³² P. MAŤA, *Svět*, s. 662–664.

³³³ R. ŠIMŮNEK, *Správní systém*, s. 447–448. Šimůnek se i ve svých dalších pracích věnoval výhradně rožmberské klientele v 15. století. Srov. TÝŽ, *Rožmberská klientela 15. století*, Výběr 37, 2000, s. 186–193, s. 307–311; 38, 2001, s. 228–236; 39, 2002, s. 130–146; 41, 2004, s. 229–239; 42, 2005, s. 202–213; TÝŽ, *Terminologie služebných vztahů v pozdně středověkých Čechách*, *Mediaevalia Historica Bohemina* 7, 2000, s. 175–190.

³³⁴ TÝŽ, *Správní systém*, s. 448.

³³⁵ K tomu více P. MAŤA, *Svět*, s. 663.

ze strany zemanů vynutil strach z mocného souseda a jeho regionálního mocenského postavení. V 15. století bylo poměrně běžné, že při utváření panských dominií došlo k pohlcení drobných rytířských statků.³³⁶

Vlastnictví rozsáhlé klientely patřilo mezi mocenské nástroje českých velmožů. Její reálná bojová síla mohla zvrátit dění v regionu. Proto se v pohusitské době patron snažil izolovat klienty od okolního světa, získat je do svého vleku a pečlivě bdít nad jejich politickým smýšlením.³³⁷

Druhé období rytířského klientelismu se podle Mati krylo s předbělohorskou dobou. S nástupem Habsburků na český trůn došlo k značnému uklidnění vnitřních poměrů a demilitarizaci společnosti. Šlechtické vojenské družiny složené z rytířských klientů byly rozpuštěny, čímž zanikl vojenský charakter patronátně-klientelních vztahů. V téže době došlo k centralizaci moci, kdy se centra dění přenesla z regionů do zemských hlavních měst. Zároveň do systému klientských vztahů vstoupil císař Ferdinand I. jako první a nejvlivnější patron v zemi. Císař si začal vytvářet klientelu, která nebyla omezena na určitý region nebo zemi, ale pokrývala území celé monarchie. Jeho klienty se stávaly nejenom drobní rytíři, ale také šlechtici z předních rodů. Velmoži se tak dostali do dvojí role. Na jedné straně vystupovali jako patroni své klientely, zároveň byli klienty císaře nebo členů habsburského rodu na straně druhé. Vstup panovníka obohatil strukturu klientelismu a zároveň posílil význam panovnického aparátu. Zároveň podobu patronátně-klientelních pout ovlivnilo prosazení nových měřítek prestiže, tedy postavení šlechtice v rámci panovnického dvora a kariéerní postup v zemských a královských úřadech. Na tyto nové skutečnosti museli aktéři klientských vztahů reagovat. Došlo tak k značné reformaci těchto vztahů, což mělo za následek obohacení z politického a kulturního hlediska.³³⁸

Nejběžnějším projevem klientských pout v této době bylo posílání zdvořilostních listů. V nich klienti, kromě zpráv o zdraví svém a své rodiny nebo pokrocích v zemědělských pracích, zpravovali patrony o informacích z celého širého okolí. Patron je naopak zásoboval zprávami ze zemských center, ať už Prahy, Brna nebo Vídně. Klienti často prosili o pomoc či jejich zastoupení při jednání u zemských úřadů, a to buď z důvodu časové zaneprázdněnosti, anebo ze strachu z nejistého vystupování před

---

³³⁶ Tamtéž, s. 665–666.

³³⁷ Existují doklady o tom, že velmoži disponovali pečeti svých klientů; tamtéž.

³³⁸ Tamtéž, s. 666–668.

institucemi.³³⁹ Rytíři se na svého patrona obraceli s prosbou hlavně v nelehkých dobách, kdy jejich statky postihla neúroda nebo když byli poddaní sužováni epidemiemi. Mor zasáhl na podzim roku 1556 i okolí jindřichohradeckého panství, a tak Ctibor Vrchotický z Loutkova psal Jáchymovi z Hradce, že „s povětrím okolo nás Vaší Milosti mohu oznámiti, že velmi dobré nejní a již půl míle od Hradce ve Mnichu, v Radmírově i tu jinde dosti zhusta pomírají [poddaní]. Tento pátek minulej v noci jel sem mimo nich, v jednom domě trý jich na marách leželo, čehož sem se dosti velmi lekl, ale když vůle boží jest, darmo se protiviti, než za hříchův odpuštění Jeho Milosti svatě žádati, neb všechno, co se narodilo, umřítí musí“.³⁴⁰

Na patrona se pak obracela také manželka zemřelého klienta, která si nevěděla s nastalou situací rady, a tak hledala u velmože ochrannou ruku. Učinila tak i Alžběta Čáslavová z Loutkova, které zůstaly po manželovi značné dluhy. Za účelem jejich brzkého splacení se vdova rozhodla prodat statek Hlasivo. Proto se v dubnu 1585 rozhodla oslovit Adama II. z Hradce jako bývalého patrona jejího muže s žádostí o pomoc: „Vaší Milost s ponížeností jako sirá vdova i na místě dítek svých a sirotkův žádám, že se ráčíte k tomu milostivě přičiniti, aby táž relací k svému vyřízení přišla a stateček ten aby k prodeji co nejspíše býti může přiveden býti mohl“.³⁴¹ Alžběta Čáslavová z Loutkova by dokázala prodat statek sama, ale pouze Adam II. dokázal transakci provést co nejrychleji. Důvody, proč se tak na prodej spěchalo, vyplývají z dalších řádků prosebného dopisu. „Nebo se obávati, kdyby se tak dlouho s tím prodlívalo, že by další ouroky na týž stateček vzešly a s nemalou škodou sirotkům by býti muselo“.³⁴¹ V obdobné situaci se ocitla rovněž vdova Kateřina Humpolcová z Malovic, kdy se určení poručníci o svěřený majetek příliš rádně nestarali, a dokonce zpochybňovali Kateřinin nárok na její dvůr. Proto se obrátila na Adama II. z Hradce jako na patrona a kancléře Království českého s prosbou: „pro Boha a jeho svatý milosrdenství prosím, že milostivě ráčíte [nové] pány poručníky sirotkům naříditi“.³⁴¹ Nevalným hospodařením poručníků bylo rodové jmění značně ztenčeno, neboť Kateřina Humpolcová z Malovic dále psala: „A

---

³³⁹ V. BŮŽEK, *Klientela*, s. 222.

³⁴⁰ Dopis Ctibora Vrchotického z Loutkova Jáchymovi z Hradce z 9. listopadu 1556; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II. C 3, kart. 11.

³⁴¹ Dopis vdovy Alžběty Čáslavové z Loutkova Adamovi II. z Hradce ze dne 17. dubna 1585; tamtéž, inv. č. 399, sign. II. L 3, kart. 26.

*proto Vaší Milosti se vši ponížeností prosím, že mi ráčíte někerý kopy pučiti, abych již dokonce svých malých sirotků zimú a hladem nezmořila a že tu činiti ráčíte“.*³⁴²

Další rovinu klientských vazeb tvořila setkání patrona a klienta u obědů nebo večeří. Stravování kromě nasycení žaludku mělo nezastupitelnou socializační funkci. Během těchto setkání se nejenom prohlubovaly společenské vazby, ale patron se také mohl dostat k informacím, které by klient z bezpečnostních důvodů korespondenci nesvědčil.³⁴³ Také docházelo ke zdvořilostním návštěvám šlechtických rodin na svých sídlech, aby dostaly závazkům dobrého přátelství a regionální i stavovské solidarity. Během těchto setkání trávili čas různými kratochvílemi jako např. lovem nebo pijáckými zábavami.³⁴⁴ Rovněž se zde nabízela příležitost neformálních jednání o prosazování vlastních cílů na úrovni krajské nebo zemské správy.³⁴⁵

Důležitou součástí každodennosti klientů a patrona byly projevy náklonnosti ve formě darů.³⁴⁶ Samotné obdarování představovalo symbolické zhmotnění oboustranně prospěšného vztahu, jehož pokračování vyžadovalo odplatu. Dary, které byly posílány z venkovských sídel rytířů, měly symbolizovat oddanou podřízenost vůči jejich patronovi. A tak na jindřichohradecký dvůr především proudily dary, které se daly zkonsumovat, například tetřevi hlušci, pstruzi, káčata, koroptve, slepice, zajáci, bažanti³⁴⁷ a také melouny, „*ačkoliv nevelcí sou, že hned zpočátku suchem se zadrželi, ale však se naději, že nevelmi zlý sou*“, jak psal Šebestián z Vřesovic v srpnu 1595 Adamovi II. z Hradce.³⁴⁸ Šlechtic na oplátku svým klientům půjčoval osobní lékaře, dvorské kuchaře,

---

³⁴² Dopis vdovy Kateřiny Humpolcové z Malovic Adamovi II. z Hradce, nedatováno; tamtéž.

³⁴³ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 384.

³⁴⁴ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 261. K pijáckým zábavám více Václav BŮŽEK, *Pijácké zábavy na dvorech renesančních velmožů (Ambras – Bechyně)*, *Opera historica* 8, 2000, 137–161.

³⁴⁵ V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 242–243.

³⁴⁶ Problematikou darů mezi patronem a klienty se zabývala S. KETTERING, *Gift Giving*. V českém prostředí pak okrajově ve svých pracích Václav Bůžek; V. BŮŽEK, „*Dobré přátelství*“, s. 38; TÝŽ, *Klientela*, s. 211; TÝŽ, „*Páni a přátelé*“, s. 242; TÝŽ – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 65–68.

³⁴⁷ Četné doklady o zasílaných darech jsou dochovány v korespondenci s klienty; viz SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II. C 3, kart. 9, 12, 13. Zvířecími dary se v jihočeském prostředí zabýval Jakub KALIVODA, *Zvíře v každodenní komunikaci na dvoře Jindřicha staršího ze Švamberka*, České Budějovice 2021 (bakalářská práce); TÝŽ, *Dar v symbolické komunikaci šlechtické společnosti českých zemí počátkem novověku*, České Budějovice 2023 (diplomová práce).

³⁴⁸ Dopis Šebestiána z Vřesovic Adamovi II. z Hradce ze 27. srpna 1595, SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 399, sign. II. L 3, kart. 27.

myslivce, kočí či kněze, které by si nižší šlechtici jinak nemohli dovolit.³⁴⁹ Například v dubnu 1556 nemocný Jan Tunkl z Brníčka prosil Jáchyma z Hradce o zapůjčení lékaře. Jelikož věděl, že momentálně žádného po ruce nemá, prosil Jáchyma, aby mu ho obstaral u arciknížete Ferdinanda Tyrolského: „*Prosím, že ráčíte Jeho Milosti arciknížecí ode mne poníženež prositi a svou přátelskou přímluvou učiniti, aby Jeho arciknížecí Milost ráčil se milostivě a milosrdně v tom svou milostí nachejliti, jakožto pan milostivej, a pana doktora Matelijesa ke mně na některej krátkej den milostivě odpustiti, aby ke mně mohl přijeti a můj nedostatek na zdraví spatřiti*“.³⁵⁰ Jindy zas vděčný Jan z Leskovce děkoval ve svém listu Jáchymovi z Hradce za zapůjčení kočárů s kočími: „*z půjčení vozíku a kočích s nemalú vděčností děkuji, bude-li vůle boží, rád toho Vaší Milosti vším dobrým přátelstvím zaslužím sa [!] k tomu podle své vší možnosti i odplatím. Na té cestě věděti račte, že sem nic vesel nebyl*“.³⁵¹ Patron, ve snaze potvrdit trvalý pouta a dobré přátelství, zase své klienty obdarovával při příležitosti významného životního jubilea, svatby nebo křtin.³⁵²

Rytířští klienti se rovněž účastnili oslav životního cyklu svého patrona a jeho rodiny, kde po boku „*pánů a přátel*“ sehrávali důležitou roli.³⁵³ Na svatebním veselí byla důležitá už jen klientova přítomnost. Čím více šlechticů se svatby na patronově straně zúčastnilo, tím lépe bylo uznáno dobré jméno rodu a jeho „*poctivost*“.³⁵⁴ Proto byla jejich účast domlouvána písemně již několik měsíců dopředu. Totéž platilo také pro svatby rytířských klientů. Patronova přítomnost na svatbě rytířova syna či jeho dcery znamenala pro klienta samotného velikou čest. Rovněž se zvyšovala prestiž rodu v očích okolních urozenců. Za tímto účelem zval Jan Vrhotický z Loutkova v srpnu 1595 Adama II. z Hradce na svatbu: „*Vaší milosti oznamuji, že z vůle Pána Boha a s radou pánův a přátel svých, zamluvil sem dceru svou Alinu k stavu svatému manželství panu Mikolášovi mladšímu Smrčkovi z Mnichu, a den k dodání dcery svý témuž panu Smrčkovi sem jmenoval pondělí po svatým Matouši [22. 9.], aby se se pány a přáteli svejmi tím zázeji k*

---

³⁴⁹ V. BŮŽEK, *Klientela*, s. 221.

³⁵⁰ Dopis Jana Tunkla z Brníčka Jáchymovi z Hradce ze dne 2. dubna 1556; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II C 3, kart. 12.

³⁵¹ Dopis Jana Leskovce z Leskovce Jáchymovi z Hradce ze 16. dubna 1557 Jáchymovi z Hradce; tamtéž, inv. č. 368, sign. II C 3, kart. 9.

³⁵² V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 242.

³⁵³ Ke slavnostem životního cyklu více Pavel KRÁL, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovníckých a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, *Opera historica* 10, 2003, s. 439–456.

³⁵⁴ V. BŮŽEK, „*Dobré přátelství*“, s. 32–33.

večeři na Žďáře Pluhovým najíti dal. Za to Vaší Milosti služebně žádám, že na týž den tím zázeji k večeři ke mně na Žďár i s Její Milostí paní, paní manželkou Vaší Milosti, přijeti ráčíte, a takového svadebního veselí že přítomni bejti ráčíte“.³⁵⁵ Představitelé rodů uzavírajících manželství si pak zpravidla vyměňovali psaní o tom, koho požádali o prokázání „dobrého přátelství“.

Další významnou událostí byl křest dětí.³⁵⁶ Při křtinách, které byly navýsost společenskou událostí, se opět veřejně potvrzovalo dobré jméno rodu. Zároveň to byla příležitost pro působivou prezentaci postavení rodiny před očima ostatních šlechticů. Proto se rodiče snažili pro své ratolesti sehnat co nejurozenějšího kmotra.³⁵⁷ Jeho úloha byla spíše reprezentativní. Do akceschopnosti se dostal v případě úmrtí rodičů, kdy měl povinnost se o kmotřence postarat. Bylo naprosto obvyklé, že se kmotři v takovém případě stali poručníky nezletilých sirotků. Zároveň se také měli starat o jeho majetek, jenž měl sirotkům po nabytí plnoletosti jako dědictví připadnout.³⁵⁸ Pro rytířské klienty byla nejlepší volbou osoba patrona, na něhož se často obraceli. Ani jindřichohradecký pán Adam II. z Hradce se svojí manželkou Kateřinou Hradeckou z Montfortu nebyli výjimkou. Za účelem prokázání kmotrovské služby se na jaře roku 1587 na patronský pár obrátil listem Zachariáš Kába z Rybňan: „Vaší Milosti služebně oznamuji, že jest Pán Bůh všemohúci mé milé manželce šťastně pomoci a nám spolu dcerku dáti ráčil, kterouž vedle nařízení církevního v tuto neděli nejprve příští okřtíti dáti chci. I majíce k Vaší Milosti jako svému vždycky milostivému panu obzvláštní naději, že tom oslyšán nebudu, Vaší Milosti za to ve vši poníženosti prosím, že na týž den Její Milosti paní manželku

---

³⁵⁵ Dopis Jana Vrchotického z Loutkova Adamovi II. z Hradce z 29. srpna 1595; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 399, sign. II. L 3, kart. 27.

³⁵⁶ Křtem se zabýval Josef GRULICH, „Slavnostní okamžiky“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku. Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století, Historická demografie 23, 2000, s. 49–82; Martin HOLÝ, Křest ve šlechtickém prostředí českých zemí na prahu novověku, Historická demografie 28, 2004, s. 15–33; P. KRÁL, Křtiny, s. 439–456; Miroslava MELKESOVÁ, Geografický horizont křtů v polovině 17. století na Chýnovsku, Historická demografie 30, 2006, s. 205–241. Rolí kmotrovství se zabýval V. BŮŽEK, „Dobré přátelství“, s. 35; Miroslava MELKESOVÁ, Křestní obřad a úloha kmotra v polovině 17. století, České Budějovice 2002 (diplomová práce); Markéta SKOŘEPOVÁ, Kmotrovství jako badatelský problém. K sociálním dějinám raného novověku a 19. století, Český časopis historický 114, 2016, s. 64–88; dále Petr VOREL, Cimburkové a Pernštejnové. Majetkové a rodinné vztahy na přelomu 15. a 16. století, in: František Hýbl (ed.), Morava na prahu nové doby, Přerov 1995, s. 76.

³⁵⁷ M. HOLÝ, Křest, s. 21.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 22–23.

[Kateřinu Hradeckou z Montfortu] *Vaší Milosti, aby se paní ráčila tak mnoho ponižiti, v domě mým se k vobědu najíti a dcerce mý paní a kmotrou vedle jiných Jich Milostí, aby býti ráčila, že k tomu své milostivé dovolení dáti ráčíte*“.³⁵⁹

Volba kmotra či kmotrů byla opravdu důležitá, neboť se spolu s rodiči podíleli na výchově a vzdělání dítěte. Ohledně vzdělávání svého syna Adama se poměrně často radil Diviš Slavata z Chlumu a Košumberka s Jáchymem z Hradce. Například v červnu 1555 prosil Jáchyma o radu, kam má poslat syna učit se německy: „*Můj nejmilejší pane švagře, kdež sem vám o Adama, syna svého, psaní učinil, že bych jej rád někde dal, aby se předce německy učil, a to, což německy umí, aby nezapomenul, radíce se s vámi, kde by zdání vaše bylo, a i ještě vám tímto psaním svým připomínám, že mi v tom zdání své oznámíte, neb bych nerad, poněvadž již jemu jest ke třináctému létu, aby čas mařiti měl*“.³⁶⁰ Pokud se kmotrem opravdu stal patron, rodiče žádali, aby se jejich prvorozenému synovi dostalo šlechtické výchovy na patronově dvoře, popřípadě aby mu byla zprostředkována kavalírská cesta.³⁶¹ U druhorozeného syna bylo požadováno zajištění či doporučení kvalitního preceptora³⁶² nebo dostupnost univerzitního vzdělání. Dcery klientů byly nejčastěji posílány do fraucimoru patronovy manželky.³⁶³ U příležitosti samotného křtu přivázel velmož svému kmotřenci také různé dary. Mezi ty obvyklé patřilo nádobí z drahého kovu, nejčastěji koflík nebo pohár, či šperky, ať již prsten nebo řetízek.

Klienti vystupovali také na křtu patronových dětí. Jen velice zřídka kdy působili v roli kmotra. Toto místo bylo přenecháno šlechticům z nejpřednějších rodů. Velmi často

---

³⁵⁹ Dopis Zachariáše Káby z Rybňan Adamovi II. z Hradce ze dne 7. března 1587; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 399, sign. II. L 3, kart. 27.

³⁶⁰ Tamtéž, inv. č. 367, sign. II C 2, kart. 6, fol. 67–68. Dopis Diviše Slavaty Jáchymovi z Hradce ze dne 9. června 1555. Korespondenci Diviše Slavaty z Chlumu a Košumberka s Jáchymem z Hradce se zabývala G. BLÁHOVÁ, *Páni z Hradce*.

³⁶¹ Kavalířskými cestami šlechticů se zabýval Zdeněk HOJDA, *"Kavalířské cesty" v 17. století a zájem české šlechty o Itálii*, in: Itálie, Čechy a střední Evropa, Praha 1986, s. 216–239; TÝŽ, *Mladí Martinicové v Itálii. Kavalířské cesty české šlechty do Itálie v 16.–18. století*, in: Vladimír Příbyl – Dana Příbylová (edd.), *Slánské rozhovory 2005. Itálie, Slaný 2006*, s. s. 35–40; TÝŽ – Eva CHODĚJOVSKÁ – Milena HAJNÁ – Alexandra TESAŘÍKOVÁ (edd.), *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I-II*, Praha 2014; Jiří KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených. Kavalířské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013; TÝŽ, *Fragmenty písemností z kavalířské cesty hrabat z Clary-Aldringenu z roku 1727*, *Theatrum historiae* 1, 2006, s. 83–108.

³⁶² Vychovateli šlechticů se zabýval Martin HOLÝ, *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500–1620)*, Praha 2011.

³⁶³ V. BŮŽEK, *Klientela*, s. 222; TÝŽ, „*Páni a přátelé*“, s. 250.

byl o kmotrovství žádán i samotný císař.³⁶⁴ Klienti zde opět projevovali své „*dobré přátelství*“ a „*poctivost*“ patronovu rodu. Někdy se také podíleli na samotné přípravě slavnosti, protože organizace těchto veselic byla velmi finančně náročná. A tak klienti s sebou přivázeli potřebné nádobí, ubrusy a velké množství potravin. Leckdy sháněli pro zábavu hostů např. trubače.³⁶⁵

Klienti se rovněž scházeli před patronovou poslední cestou, a to při pořizování testamentu.³⁶⁶ Při jeho sepisování byla před příbuznými dávana přednost rytířským klientům ze sousedství, aby zde vystoupili jako kšaftovní svědci a připojili svůj podpis i pečeť. To bylo zapříčiněno dvěma důvody. Kšaft byl většinou sepisován těsně před smrtí. Proto se také často stávalo, že rychlý průběh smrtelné choroby často nedovoloval přijet příbuzným ze vzdálenějších koutů země. Za druhé, pokud se vyskytl případný dědický spor, byla lepší domluva s příbuzensky nespřízněnými rytíři z blízkého sousedství než vleklá komunikace s ostatními členy rodu, kteří navíc mohli být jiného vyznání.³⁶⁷ Tak tomu bylo i při pořizování závětí Zachariáše z Hradce. U kšaftu sepsaného v únoru 1589, v němž odkazoval českou část majetku, byl přítomni klienti Votík Hokovský z Hokova, Václav Fejrer z Malíkova a Kryštof Srbický ze Zálezl. K sepisování moravského testamentu pak přišli jako svědci Tas Meziříčský z Lomnice, Jan Chošl Brtnický z Valdštejna, Jindřich Chošl Brtnický z Valdštejna, Volf Koňas z Vydří, Jan mladší Kořenský z Terešova a Václav Zahrádecký ze Zahrádek.³⁶⁸ Nejinak tomu bylo v případě kšaftu jeho ženy Kateřiny Hradecké z Valdštejna. K její závěti z prosince 1571 připnuli svou pečeť klienti Jiří Čeloud z Palovic, Kryštof Vencelík z Vrchovišť a Václav Fejrer z Malíkova.³⁶⁹

I při patronově pohřbu byla prokazována „*poctivost*“ rodu a zemřelému. Ačkoli pozůstali rozesílali pozvánky na pohřební slavnost příbuzným a zemským úředníkům, iniciativa pro svolání co nejširšího okruhu „*páni a přátel*“ byla na straně klientů. Velký počet smutečních hostů demonstroval patronovu moc. Zároveň osobní přítomnost klientů stvrzovala trvání patronátně-klientelního vztahu s novým pokračovatelem tradice jeho

---

³⁶⁴ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 388.

³⁶⁵ M. HOLÝ, *Křest*, s. 24–25.

³⁶⁶ Šlechtickými testamenty se zabýval Pavel KRÁL (ed.), *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550–1650*, České Budějovice 2002.

³⁶⁷ V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 253.

³⁶⁸ P. KRÁL, *Pohřby*, s. 483, 493–494.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 503.

rodu.³⁷⁰ Na pohřeb Jáchyma Oldřicha z Hradce, který se konal 31. května 1604, dorazili kromě členů císařského dvora, držitelů zemských úřadů, členů panských rodů z Čech, Moravy, Slezska, Rakouska a oblasti Svaté říše římské také dorazili i zástupci rytířských rodů, které byly právě s pány s Hradce spojeny klientským poutem. Jmenovitě se pohřbu zúčastnil Karel Čabelický ze Soutic, Jeroným Hozlaur z Hozlaur, Jan Kába z Rybňan, Zachariáš Kába z Rybňan, Arnošt Leskovec z Leskovce, Bohuslav Malovec na Dřítině, Vlhavěch a Hluboké a další příslušníci rodu Malovců, Kryštof a Václav Vilém z Roupova, Vilém Růt z Dírného, Mikuláš Španovský z Lisova, Jáchym Španovský z Lisova a Jáchym Španovský z Lisova na Loutkově a Chýšce, Jindřich Kunrát Vencelík z Vrchovišť, Karel Voračický z Paběnic. Dále přišli příslušníci rozvětveného rodu Vratislavů z Mitrovic – Jan Vratislav na Dráchově, Jan Vratislav na Protivíně, Kryštof Vratislav z Mitrovic, Václav Vratislav z Mitrovic zvaný Tureček a Jindřich Vrchotický z Loutkova. Z moravských klientů se dostavil Jiří Babka z Meziříčka, Vilém Dubský z Třebomyslic, Jan Hodějovský z Hodějova, Oldřich Hodějovský z Hodějova, Václav Lipovský z Lipovice, Jan Václav Vencelík z Vrchovišť, Jan Zahrádecký ze Zahrádek a Václav Zahrádecký ze Zahrádek.³⁷¹

Nejvyšší rovinu klientského vztahu představovalo zapojení rytířů do systému zemské správy, především do úřadů na regionální či zemské úrovni. Ne všem nižším šlechticům se toto podařilo a ne všichni o to usilovali. Přesto klienti, kteří zastávali nějaký úřad, byli pro svého patrona mnohem cennější, než kdyby jen seděli na své tvrzi. Do funkce se mohli dostat dvojí cestou, buď vlastním přičiněním, nebo díky přímluvám mocného patrona.

Na úrovni krajské správy mohli rytíři vykonávat funkci krajského mustrhera, výběrčího posudného nebo nejvýznamnější úřad krajského hejtmana.³⁷²

---

³⁷⁰ V. BŮŽEK, „Dobré přátelství“, s. 35; J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 383–384. Šlechtickými pohřby se v českém prostředí zabýval Milan HLINOMAZ, *K pohřbům barokních velmožů*, *Opera historica* 5, 1996, s. 531–534; Pavel KRÁL, *Smrt; TÝŽ, Pohřební slavnosti jako prostředek a místo komunikace raně novověké společnosti*, *Opera historica* 8, 2000, s. 315–332; TÝŽ, *Rituál a ceremoniál. Na příkladu pohřebních slavností na šlechtických dvorech v raném novověku*, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C* 49, 2002, s. 72–86.

³⁷¹ P. KRÁL, *Pohřby*, s. 444–456.

³⁷² Krajským zřízením a vymezení funkcí krajských úředníků se zabýval V. BŮŽEK, *Nižší šlechta*, s. 63–88; František DVORSKÝ, *Krajští hejtmané*, *PAM* 9, 1871–1873, s. 149–150, 561, 960; *PAM* 10, 1874–1877, s. 374–376, 628, 852–854; Jaroslav MACEK – Václav ŽÁČEK, *Krajská správa v českých zemích a její archivní fondy (1605–1868)*, Praha 1958; P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmana v předbělohorském období*, *TÝŽ, Obsazování úřadu*

Z jindřichohradeckých klientů funkci hejtmana Bechyňského kraje zastával například Jeroným Hozlaur z Hozlau (1587, 1597, 1600, 1603, 1608), Václav Houska ze Zahrádky (1590, 1593), Oldřich Smrčka ze Mnichu (1571, 1573), Jan Růt z Dírného (1580, 1588) a Jan Malovec z Malovic (1586, 1589, 1598). Pro všechny jmenované šlechtice byla tato pozice vrcholem jejich politické kariéry, proto ji většinou vykonávali až ke sklonku svého života.³⁷³ V každém kraji byli císařem jmenováni dva hejtmané, jeden za panský a druhý za rytířský stav, zpravidla na jeden rok.³⁷⁴ Krajští hejtmané nejčastěji úřadovali ze svých sídel. Jejich práce spočívala v udržování veřejného pořádku, dohlížení na kvalitu mince, velení krajské hotovosti nebo potírání pytláctví a lapkovských band. Rovněž jako smírčí soudci narovnávali spory mezi obyvateli nebo vydávali úřední napomenutí a příkazy. Veškeré obyvatelstvo jim bylo povinováno poslušností.³⁷⁵ Ačkoliv byla tato funkce formálně čestnou, tedy bez nároku na ohodnocení, skrývala mnohé výhody. Bezpochyby úřad krajského hejtmana patřil k velice prestižním pozicím především pro nižší šlechtice hlavně na počátku jejich politické kariéry.³⁷⁶ Rovněž skýtal prostor pro osobní obohacení, které vyplývalo z hejtmanské povinnosti evidovat stav jednotlivých panství v kraji za účelem stanovení daní a daňových úlev. Jedním z velkých benefitů tohoto úřadu byla dobrá informovanost o dění v kraji. Důležitost krajského hejtmana pak vzrostla za třicetileté války.

Leckdy býval jmenován hejtmanem za panský stav rytířů patron. Tehdy došlo z hlediska klientských vztahů k ideální situaci, kdy spolu mohli prosazovat své politické a majetkové zájmy v kraji a manipulovat ostatními šlechtici tak, že rozesílali pozvánky na krajské sněmy pouze názorově spřízněným urozeným.³⁷⁷

Při výkonu úřadu krajského hejtmana získali rytíři nové zkušenosti a znalosti, které by je opravňovaly pro prestižní službu u nižších zemských či královských úřadů.

---

krajského hejtmana v Čechách; B. RIEGER, *Zřízení*. Krajskými hejtmany se po roce 1620 zabývala Helena SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmané*.

³⁷³ L. FAKTOR, *Modely*, s. 30–31.

³⁷⁴ K jmenování docházelo obvykle na sv. Jiří, tj. 23. dubna; B. RIEGER, *Zřízení I*, s. 167–175.

³⁷⁵ V. BŮŽEK, *Nižší šlechta*, s. 63.

³⁷⁶ O tom svědčí dochovaná korespondence pánů z Hradce a Slavatů, kdy vystupovali v roli krajského hejtmana, s ostatními urozenými; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 339–404, sign. II L 3 – II L 4e, kart. 28; tamtéž, Rodinný archiv Slavatů, inv. č. II 110 – II 124, sign. III A 2a – III A 5b, kart. 18.

³⁷⁷ V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 259. Krajské sněmy byly panovníkem svolávány až do roku 1627; Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 133–134.

Pokud se klientům podařilo takové místo získat, snažili se oplatit patronovi protekci, díky níž se dostali do funkce. Proto pravidelně zpravovali velmože podrobnými informacemi o dění v pražských úřadech nebo se snažili prosazovat jeho politický program. V některých případech zastupovali patrona při soudních či majetkových jednáních u stavovských orgánů.³⁷⁸

Neopomenutelnou stránkou patronátně-klientelních pout bylo půjčování peněz rytířů svému patronovi. Tato složka vztahu nabývala na intenzitě zejména v posledních desetiletích 16. století, kdy se prohlubovala platební neschopnost předních českých rodů.³⁷⁹ Obrovské zadlužení nastalo v drtivé většině na základě výdajů spojených s nezbytnou reprezentací velmože a jeho rodiny. Jelikož měšťanští klienti nedisponovali přílišným množstvím peněz, velmoži nejčastěji hledali zdroje úvěru u nižší šlechty.³⁸⁰ V naléhavých listech budoucím věřitelům se dovolávali „*dobrého přátelství*“, kterým se chtěli za poskytnutou půjčku v budoucnu odvděčit.³⁸¹ Rytířské půjčky často vzbuzovaly v očích okolní společnosti závist a zároveň zvyšovaly jejich společenskou prestiž.³⁸² Ačkoli by se mohlo zdát, že úvěr byl cílem vztahu, nebylo tomu tak. Půjčka byla jedním z řady prostředků komunikace klienta s patronem.³⁸³

---

³⁷⁸ BŮŽEK, *Klientela*, s. 218; Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 266.

³⁷⁹ Např. Rožmberků, Pernštejnů nebo pánů z Hradce, jejichž situací se zabýval V. LEDVINKA, *Úvěr*.

³⁸⁰ Půjčkami klientů se zabýval již zmiňovaný Ledvinka a V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty*; TÝŽ, *Úvěrové podnikání rytířů*, s. 135–194; TÝŽ, „*Svatý Jiří za humny jest*“. *Úvěr v myšlení rytířských klientů předbělohorské doby*, *Studia Comeniana et historica* 29, 1999, č. 62, s. 34–45 či Marek VAŘEKA, *Zadluženost Pernštejnů na příkladě plumlovského panství*, in: Richard Psík (ed.), *Studia iuvenilia MMIII. Sborník studentských prací*, Ostrava 2004, s. 91–107.

³⁸¹ Rytíři, kteří poskytovali půjčky, nepředstavovali jednolitý proud. V. Bůžek ve své publikaci *Úvěrové podnikání nižší šlechty* nastínil jejich 3 profily: rytíře – rentiéra, rytíře – lichváře a podnikatele a rytíře – lichváře a politika. Popisování rytířští klienti spadali do kategorie rytíře – rentiéra. Druhý profil rytíře – lichváře a podnikatele neodpovídal dobovému chápání patronátně-klientelnímu vztahu. Urozenec záměrně půjčoval vysoké částky zadluženým aristokratům s vidinou jeho brzké platební neschopnosti, neboť poté nic nebránilo rytíři – lichváři a podnikateli uplatňovat vůči dlužníku vyhocené represivní návrhy, které se dotýkaly dlužníkovy majetku. Věřitel zpravidla toužil získat do vlastní držby některá z dlužníkových panství. Jejich vztah, jenž byl založen pouze na půjčování peněz, lze označit jako věřitelský. Profil rytíře – lichváře a politika je s druhým profilem totožný, až na účel zisku peněz. Lichvář a podnikatel je měl pro svoji potřebu a zvyšování životního standardu. Naopak lichvář a politik financoval své náklady spojené s působením v úřadech a případným kariérním vzestupem.

³⁸² V. BŮŽEK, *Klientela*, s. 220.

³⁸³ TÝŽ, *Svatý Jiří*, s. 38.

Nutno však dodat, že ne všichni rytíři, kteří velmoži půjčovali peníze, patřili mezi jeho klientelu. Největším poskytovatelem úvěrů pánům z Hradce byl rozvětvený rytířský rod Malovců z Malovic. U některých jeho členů je možné doložit četné kontakty a projevy „dobrého přátelství“, a proto je lze označit za klienty. U zbývajících částí rodu, kterou poutaly s pány z Hradce pouze úvěry a kvitance, toto říci nelze. Mezi nimi byl pouze věřitelský vztah, neboť věřitel nečekal od velmože nic jiného než včasné splacení úroků a dlužné částky.

Peníze, které rytíři svým patronům poskytovali, pocházely nejčastěji z nabytého dědictví, vyplaceného věna, různých peněžních darů či úplatků a zpronevěřených peněz, pokud rytíř dříve vykonával u patrona úřednickou funkci. Z vyplaceného úroku, který byl nejčastěji splácen dvakrát do roka, a to na sv. Jiří a sv. Havla, si klient mohl udržet slušnou životní úroveň.³⁸⁴ Výplata byla občas provázena problémy a opožděním splátek, které mohly rytíře uvrhnout to finančních nesnází. Vyplacení úroků se u jindřichohradecké pokladny pozdrželo v průběhu roku 1554, a tak byl Jáchym z Hradce zásobován listy prosycenými stížnostmi a nářky. Stejný způsob zvolil i klient Arnošt Vitanovský z Vlčkovic, který ve svém dopise patronovi vyjadřoval obavu o své živobytí: „*Přitom Vaší Milosti oznamuji, že své sumy, kterouž při Vaší Milosti mám, k svatému Jiří potřebovati budu k své vlastní potřebě, neb sem tý vůle, abych nákej statček [!] vždy sobě koupil. Jestli že bych spěšně neproměnil své živnosti, neuznávám než záhubu svou i zavedení s dítkami svejmi*“.³⁸⁵ Například Markéta Korumcová ze Suché zvolila v září 1554 poněkud nestandardní, avšak velmi účinný postup. Spolu s dopisem poslala svého posla, po němž měly být peníze poslány: „*Posla tohoto naschvál posílám a prosím, že mi ten list i s ouroky zadržalými poslati ráčíte*“.³⁸⁶

Šlechtici často žádali drobné rytíře z okolí jejich dominia o převzetí ručitelských záruk u jejich půjček. Ručení přinášelo klientům pocit prestiže a utužení jejich vztahu s patronem. Na druhé straně zde hrozilo obrovské nebezpečí, že velmož přestane být schopen splácet své půjčky, a oni tak budou muset převzít jejich závazky, které byly pro nižší šlechtice likvidační.³⁸⁷ Často pak takový klient skončil u soudu, kde mu hrozila

---

³⁸⁴ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 65.

³⁸⁵ Dopis Arnošta Vitanovského z Vlčkovic Jáchymovi z Hradce z 18. března 1554; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II. C 3, kart. 8.

³⁸⁶ Dopis Markéty Korumcové ze Suché Jáchymovi z Hradce ze dne 29. září 1554; tamtéž, kart. 7.

³⁸⁷ V. BŮŽEK, *Svatý Jiří*, s. 40, 43.

ztráta majetku. V této chvíli zoufalí rytíři doufali, jak vyplývá z dochované korespondence, v naplnění patronova „*dobrého přátelství*“, kdy dojde k urovnání dluhů a zbaví se tak „*nemalého posměchu a hanby*“. Do obdobné situace se dostal v březnu 1588 jistý Erenfrýd Minkvic,³⁸⁸ místo něhož měl Adam II. z Hradce uhradit určitou sumu peněz Adamovi Chocholovi ze Samechova. Jelikož nebylo nic uhrazeno, dal Adam Chochol pana Minkvice zatknout. Tomu se naštěstí podařilo z Prahy ujet. „*Pán a přítel*“ Erenfrýda Minkvic Jiřík Mošaur z Valdova se proto obrátil na Adama II. z Hradce, aby vzniklou situaci co nejrychleji napravil: „*Protož Vaší Milost prosím a žádám, že ráčíte tu věc milostivě a laskavě vopatřiti, aby ten poctivý člověk k posměchu nenabytému nepřišel [...] Což věřím, že neráčíte na něho takový hrozný posměch dopustiti*“.³⁸⁹

Proto leckdy docházelo k situacím, kdy klient odmítl ať už patronovi půjčit či převzít ručení. To zejména pramenilo buď z jejich špatné osobní zkušenosti, nebo s obeznámeností svých známých a sousedů. Se špatnou finanční situací jindřichohradeckého dominia byla patně srozuměna i Johana Leskovcová z Barachova: „*Poněvadž sama od sebe některou sumu peněz klásti mám a některé dobré pány a přátele, kterým sem se na žádost jich půjčkou zakázala, nato i bezpečila, nerada bych jim v tom pochybila. Protož Vaší Milost za to přátelsky žádám, že v tom žádost Vaší Milosti vykonati nemohu a mně v tom že za zlé jmíti neráčíte*“. Z těchto důvodů odmítla během listopadu 1585 půjčit Adamovi II. z Hradce další peníze.³⁹⁰

V období druhé poloviny 16. století vstoupili do spletité sítě klientských vztahů tzv. brokers či middlemeni, tedy zprostředkovatelé, jimiž nejčastěji byli vrchnostenští úředníci patrona.³⁹¹ Někteří úředníci, zvláště pokud pocházeli z rytířského prostředí, sice byli šlechticovými placenými zaměstnanci, ale zároveň plnili řadu smluvně nepotvrzených povinností ve prospěch velmožů, což bylo charakteristické pro klientské chování. Tito brokeři tvořili tzv. mezičlánek mezi patronem, který byl ku příkladu zaneprázdněný vykonáváním zemských úřadů, a lokálními klienty, nejčastěji

---

³⁸⁸ Ehrenfried Minkvic z Minkvicburku (asi 1550–1615) císařský rada apelačního soudu; Marie BUŇATOVÁ, *Nevěrný cukrář Jakub Manze. Studie k přistěhovalectví a každodennosti na Starém Městě pražském na přelomu 16. a 17. století*, Pražský sborník historický 48, 2020, s. 59–101.

³⁸⁹ Dopis Jiřího Mošaura z Valdova Adamovi II. z 8. března 1588; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA z Hradce, inv. č. 399, sign. II. L 3, kart. 26.

³⁹⁰ V. BŮŽEK, *Svatý Jiří*, s. 41; dopis Johany Leskovcové z Barachova ze 3. listopadu 1585; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 399, sign. II. L 3, kart. 26.

³⁹¹ P. MAŤA, *Svět*, s. 659; termín „*broker*“ do historické literatury poprvé zavedla S. KETTERING, *Patrons*.

pocházejícími z městského či venkovského prostředí, výjimečně i s drobnými rytíři. Při komunikaci s klienty si brokeři přisvojovali roli patrona, jež jim sice nenáležela, ale často jim přinášela řadu nejrůznějších výhod. Během času se některým podařilo prostřednictvím navazování vztahů, které bylo ne vždy dobrovolné, si z měšťanů a sedláků v hostincích vybudovat vlastní klientelu. V některých případech mohlo chování brokerů pokřivit klientův pohled na patrona a jeho dvůr.³⁹²

Významným brokerem pánů z Hradce byl Diviš Slavata z Chlumu a Košumberka. Ačkoli byl švagrem samotného Jáchyma z Hradce, a tudíž s ním byl v rovnocenném vztahu, upadl po roce 1554, kdy se Jáchym stal nejvyšším kancléřem Království českého, do podřízeného postavení. Tuto nerovnost se Diviš Slavata snažil vyvážit prokazováním různých služeb, které později přerostlo v regulérní klientský vztah. Diviš Slavata se stal pro Jáchyma z Hradce nenahraditelným zprostředkovatelem nových klientů a věřitelů ve východních Čechách. V dopise z července 1553 Diviš sliboval pomoc se sháněním půjček od rytířů z okolí hradu Košumberka: „*Co se peněz k svatému Havlu vám objednatí dotýče, chci věrně rád ptáti všudy na všeckny strany, budú-li moci vám co objednatí*“.³⁹³ Jáchym potřeboval neustálý příjem peněz pro nákladnou renesanční přestavbu hradu v Jindřichově Hradci a nezbytnou reprezentaci. Postupem času, kdy narůstalo zadlužení jindřichohradeckého dominia, se stávalo, že úroky nebyly vždy včas zaplacený. Proto Diviš Slavata musel leckdy uklidňovat věřitele a přemlouvat je k poskytnutí další půjčky. Tak tomu bylo i v listu z června 1555, kdy Diviš informoval Jáchyma z Hradce o náladě věřitelů: „*Strany pana Jana Trmala a pana Předborského věděti račte, že sem to již, což vpravdě s velikou těžkostí při panu Předborským objednal, že té summy Vaší Milosti strpení míti chce až do příjezdu Vaší Milosti do Království českého*“.³⁹⁴ Získávání půjček od rytířů tvořilo významnou část náplně Divišových povinností, ne však jedinou. Například v květnu 1554 dostal za úkol sehnat dva pěkné koně, kteří by táhli povoz Jáchymovy manželky Anny Hradecké z Rožmberka. Diviš Slavata okamžitě zaktivizoval své kontakty ve východních Čechách a hned mohl Jáchymovi z Hradce hlásit, že jeho známý „*dává mi zprávu, že by v kraji Čáslavském té srsti dva pěkná [!] koně bělonohá lysá v těchto vesnicích, kteréž vám na cedulce poznamenané posílám, byli. Protož mně by zdání bylo, abyšte někoho, kdož tomu rozumí, tam hned z Prahy poslali, aby na ně*

---

³⁹² V. BŮŽEK, *Klientela*, s. 216; V. BŮŽEK – J. HRDLÍČKA, *Dvory*, s. 67–68; J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 380.

³⁹³ G. BLÁHOVÁ, *Páni z Hradce*, s. 69.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 70.

*pohleděl, a mohli-li by se k té potřebě hoditi, aby je koupil“.*³⁹⁵ V době podzimních honů obstarával pro Jáchyma z Hradce chrty, kteří byli výbornými štváči. Bohužel ne vždy se podařil všechno sehnat, a tak se Diviš Slavata musel v dopise z listopadu 1553 omlouvat: „*Já pak na žádost vaší, jistě mi toho věřte, rád bych byl vám dobrýho chrta zjednal, ale toho mi dokonale věřte, žeť jeho nikdyž nevím, který by přední dobrý bejti měl. A protož prosím vůli za skutek přijměte“.*³⁹⁶

S příchodem 17. století, do jehož počátku bývá datováno třetí období rytířského klientelismu, došlo ke značným modernizačním a byrokratickým tendencím, v jejichž důsledku urození byli připoutáni k mocenským centrům, tedy hlavnímu zemskému městu nebo vídeňskému dvoru. Šlechtici, kteří zde vykonávali nějaký úřad, byli značně časově vytíženi, a tudíž byli dlouho odloučeni od své rodiny a venkovského sídla. Pokud nižší šlechtic nadále setrval u tradičního hospodaření, musel často v důsledku nerentability a neschopnosti konkurence svých zemědělských produktů s výpěstky ze šlechtických dominií rodové sídlo prodat. Následně se rytíři uchýlovali buď do vojenských služeb, nebo vykonávali pozici úředníků ve vrchnostenských kancelářích či se usazovali ve městech.³⁹⁷ V důsledku těchto změn došlo k pozvolnému rozkladu tradičních forem upevňování dobrého přátelství.³⁹⁸

Tuto tendenci ještě umocnil politický vývoj nižší šlechty v království po bitvě na Bílé hoře, tedy ve dvacátých letech 17. století, kdy došlo téměř k rozvrácení rytířského stavu.³⁹⁹ První velkou ranou, kterou rytíři utrpěli, byla konfiskace jejich majetku, neboť velká část nižší šlechty se postavila za doby stavovského povstání na stranu povstalců. Rytířský stav byl konfiskací ze všech stavů nejvíce postižen.⁴⁰⁰ Další rána přišla s rokem 1627, kdy v důsledku rekatolizačních snah došlo k vypovězení nekatolické šlechty ze země. To mělo za následek odliv původní staré české šlechty do oblasti Saska, Polska

---

³⁹⁵ Tamtéž, s. 114–116.

³⁹⁶ Tamtéž, s. 110.

³⁹⁷ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 51; v Jindřichově Hradci na počátku druhého desetiletí 17. století žilo hned několik nižších šlechticů: Oldřich Španovský z Lisova, Hložkové ze Žampachu, Adam Mikuláš Bulvana z Bulvanu; J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 305.

³⁹⁸ V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 243–244; P. MAŤA, *Svět*, s. 670.

³⁹⁹ Vývojem rytířského stavu po Bílé hoře se podrobně zabýval F. KOREŠ, *Proměna*.

⁴⁰⁰ Pobělohorskými konfiskacemi se zabýval T. V. BÍLEK, *Dějiny I–II*; P. ČORNEJ, *Vliv*, s. 165–194; T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*; P. MAŤA, *Svět*, s. 67–87, 125–127; J. POLIŠENSKÝ – F. SNIDER, *Změny*, s. 515–526.

či Uher.⁴⁰¹ Tentýž rok znamenal i pro zbylou nižší šlechtu politický sestup. S vydáním Obnoveného zřízení zemského byl jejich stav v rámci stavovské obce odsunut z druhé přičky na třetí místo, tedy za duchovenstvo a vyšší šlechtu.⁴⁰² Politický a společenský sestup pokračoval i s přijetím říšské titulatury.⁴⁰³ Tyto události zásadně proměnily skladbu a snížily počty rytířstva. Pokud některý rod přečkal zmiňované období bez úhony a nadále se chtěl účastnit politiky, snažil se získat povýšení do panského stavu.⁴⁰⁴

Rovněž se změnilo postavení velmožů. Ti, již přestáli politické zvraty dvacátých let a chtěli si i nadále udržet prestiž, se snažili přesunout k vídeňskému dvoru. Zde si zvykali, že už výlučně nevystupují v nadřazené roli patronů, ale naopak jsou klienty, jejichž patronem je samotný císař a hrstka jeho mocných rádců. S vydáním Obnoveného zřízení zemského byli i čeští páni zkráceni na svých právech. Panovník si podržel právo na obsazování zemských úřadů a udělování titulů. Tím šlechtičtí patroni fakticky ztratili jeden z nástrojů pro udržení sítě rytířských klientů. Nyní sami na císařském dvoře neustále zápasili o moc, prestiž a prostředky. Páni u císařského dvora často prosili o titul nebo významný dvorský či zemský úřad pro své „*pány a přátele*“. Pokud chtěli nějakou přímluvu pro sebe či svoji rodinu, museli prosit další významné osoby u dvora, např. císařovy rádce, kteří by tuto prosbu tlumočili, neboť se neslušelo, aby šlechtic prosil o dobrodiní pro sebe nebo svou nejbližší rodinu.⁴⁰⁵

V důsledku výše uvedených změn došlo k rozpadu nebo proměně sítě rytířských klientů. Počty rytířů v zemi byly drasticky zredukovány. Zároveň díky byrokratizaci státního aparátu patron tyto klienty už nepotřeboval. Centrum jeho dění se přesunulo do zemského centra a k císařskému dvoru. Dění na venkově ztratilo na důležitosti. Při nemožnosti dosadit si svého klienta do zemských úřadů patron nejčastěji využíval

---

⁴⁰¹ Jiří MIKULEC, 31. 7. 1627. *Rekatolizace šlechty v Čechách. Či je země, toho je i náboženství*, Praha 2005. K exulantům více L. BOBKOVÁ, *Exulanti*; Alois KOMÍNEK, *Vystěhovalci čeští po bitvě bělohorské*, Památky archeologické 9, 1874, s. 554–558.

⁴⁰² Hermenegild JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého*, Praha 1888; Jaroslav PÁNEK, *Od České konfederace k Obnovenému zřízení zemskému. Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*, Praha 2006, s. 13–29.

⁴⁰³ P. MAŤA, *Svět*, s. 67–76.

⁴⁰⁴ K tomuto případu došlo např. u rodu Čabelických ze Soutic, Hýzrlů z Chodů, Jenišků z Újezda, Robmhápů ze Suché, Vítů ze Rzavého, Voračických z Paběnic atd.

⁴⁰⁵ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 380–381; P. MAŤA, *Svět*, s. 674–676.

stávající císařské úředníky, které si platil jako své agenty. Ti zastávali u těchto úřadů úplně stejnou pozici jako předtím rytířští klienti, tedy pravidelně patrona zpravovali o aktuálním dění a ovlivňovali věci v jeho prospěch.⁴⁰⁶

V této části kvalifikační práce byla vyřčena obecná tvrzení platící pro třetí období rytířského klientelismu. Celkový vliv těchto vnějších podmínek bude podrobněji zkoumán v následující kapitole na příkladu klientské sítě dalších majitelů jindřichohradeckého dominia, jimiž byli mezi lety 1604–1691 Slavatové z Chlumu a Košumberka. Do celkového obrazu klientské sítě se také jistě promítla specifická situace zdejšího velkostatku stejně jako osob jednotlivých patronů.

---

⁴⁰⁶ J HRBEK, *Hledat a nalézat*, s. 329.

4. Jindřichohradecká klientská síť za Slavatů

Počátky klientské sítě pánů z Hradce lze předpokládat v období pozdního středověku.⁴⁰⁷ Avšak spolehlivé doklady, které by umožnily přesnější rekonstrukci, se dochovaly až pro mnohem pozdější dobu, tedy pro polovinu 16. století, kdy byl patronem celé této sítě Jáchym z Hradce.

Klientská síť pánů z Hradce byla v předbělohorské době dle poznatků Lukáše Faktora tvořena přibližně 40 nižšími šlechtickými rody usedlými především v Bechyňském, Prácheňském a Jihlavském kraji, mezi něž patřili Babkové z Meziříčka, Bechyňové z Lažan, Běšínové z Běšin, Boubínští z Oujezda, Čabeličtí ze Soutic, Častolárové z Dlouhé Vsi, Čejkové z Olbramovic, Dvořečtí z Olbramovic, Hodějovští z Hodějova, Hozlaurové z Hozlaur, Ježovští z Lub, Kábové z Rybňan, Koňasové z Vydří, Leskovcové z Leskovce, Lipovečtí z Lipovice, Malovcové z Malovic, Španovští z Lisova, Smrčkové z Mnichu, Vencelíkové z Vrchovišť, Vítové ze Rzavého, Voračičtí z Paběnic, Vrábští z Vrábí, Vratislavové z Mitrovic, Zahrádečtí ze Zahrádek atd. Nutno dodat, že Faktor mezi klienty počítal i ty rytíře, kteří s pány z Hradce uzavírali pouze věřitelské služby a jiný kontakt nelze mezi nimi prokázat.⁴⁰⁸

Po smrti Jáchyma pečovala o celou síť jeho manželka Anna Hradecká z Rožmberka. Následně, kdy dospěl jejich syn Adam II. z Hradce a roku 1568 převzal správu dominia, se stal jindřichohradeckým patronem právě on. Adam II. se snažil síť dále utvářet. Novými klienty se stali například příslušníci rodů Březských z Ploskovic, Dubských z Třebomyslic, Růtů z Dírného a Vrchotických z Loutkova. Za jeho vlády dosáhla popisovaná klientská síť největšího rozsahu. Projevy klientských vztahů v každodenním životě pro toto období byly již podrobně popsány v předchozí kapitole věnující se vývoji klientských vztahů.⁴⁰⁹

Roku 1596 převzal na sebe mladý Jáchym Oldřich z Hradce veškeré závazky vladaře hradeckého domu. Ocítl se však v nelehkém postavení, neboť kromě patronských povinností musel vyřešit neutěšený stav rodové pokladny, protože dominium bylo v této době již značně zadlužené. Také se změnil charakter pramenů, z nichž jde vysledovat trvání klientského vztahu. Kromě dopisů se zachovalo velké množství dluhopisů a kvitancí, jelikož se rytířští klienti snažili svému patronovi pomoci s umořením dluhů,

---

⁴⁰⁷ K tomu blíže oddíl 3.2 Vývoj klientských vztahů.

⁴⁰⁸ L. FAKTOR, *Modely*, s. 96–147.

⁴⁰⁹ Další doklady k projevům klientských vztahů a jejich udržování tamtéž, s. 36–40.

at' už poskytnutím půjčky nebo potvrzením dluhopisů ostatním hradeckým věřitelům. V množství poskytovaných půjček rodu pánů z Hradce vynikali členové rozvětveného rodu Malovců z Malovic a Vratislavů z Mitrovic.⁴¹⁰ Např. roku 1597 zapůjčil Petr Mikuláš Malovec z Malovic 1 000 kop gr. českých. Věřiteli pak byli Václav a Pavel Malovcové z Malovic a Jiří Vratislav z Mitrovic.⁴¹¹ Rovněž velká skupina klientů potvrdila Jáchymu Oldřichovi ochotu čekat se splacením starých dluhů.⁴¹²

I během této těžké doby zůstala většina dosavadních klientů s Jáchymem Oldřichem z Hradce v kontaktu, ačkoli nebyl tak mocným přímluvcem, jako býval jeho děd a otec. Na klientelu neustále působila čest, prestiž a urozenost rodu pánů z Hradce.⁴¹³

Po vymření pánů z Hradce, tedy ve sledovaném období, se jindřichohradecká síť nerozpadla, ale fungovala dál pod novým patronem. Tím se stal manžel Lucie Otýlie, Vilém Slavata, jenž byl více než vhodným kandidátem na patrona, neboť byl politicky činným a mohl tedy plnit roli mocného přímluvce. Sám svoji prestiž posiloval tím, že usiloval i o převzetí nehmotného dědictví posledních pánů z Hradce.⁴¹⁴

Pro nejstarší období mezi lety 1604–1622 se nedochovalo příliš mnoho zpráv a pramenů, které by dovolovaly podrobnější rekonstrukci zdejší klientské sítě. Základní obraz mohou poskytnout pouze dochované účty a dluhopisy, které se však z větší části vztahují k sanaci jindřichohradeckých financí.⁴¹⁵ Dokumenty z doby bezprostředně po vymření pánů z Hradce byly především adresovány Lucii Otýlii Slavatové z Hradce jako dědičce jindřichohradeckého dominia. V pozdějších letech, kdy došlo k získání důvěry klientů, veškerá patronská práva a povinnosti převzal její manžel Vilém Slavata.

Ze sledovaných rodů poskytoval v tomto období patronskému páru své služby Jiří Babka z Meziříčka, který vystupoval jako ručitel jak u úvěrů Jáchyma Oldřicha z Hradce,

---

⁴¹⁰ Václav BŮŽEK, *Úvěrové podnikání rytířů Malovců v předbělohorské době*, Folia Historica Bohemica 14, 1990, s. 135–194.

⁴¹¹ Dluhopisy uloženy v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 415–416, sign. II N 4a, II N 4b, kart. 45–46. K dluhům pánů z Hradce podrobněji V. LEDVINKA, *Úvěr*.

⁴¹² Jmenovitě Václav Březský z Ploskovic, Prokop Čabelický ze Soutic, Jan Kába z Rybňan, Jan Lapáček ze Rzávého, Vilém Růt z Dírného a Václav Tučap z Tučap; tamtéž, inv. č. 417, sign. II N 4c, kart 47–48.

⁴¹³ L. FAKTOR, *Modely*, s. 42–44.

⁴¹⁴ P. MAŤA, *Zrození*, s. 513.

⁴¹⁵ Dluhopisy uloženy v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec RA pánů z Hradce, inv. č. 422, kniha č. 2.

tak i Lucie Otýlie Slavatové z Hradce.⁴¹⁶ Movitější klientela pak poskytovala patronům úvěry. Mezi ní lze nalézt Karla staršího Čabelického ze Soutic, který půjčil 23. dubna 1604 Lucii Otýlii Slavatové 1 500 kop grošů.⁴¹⁷ Věřitelské služby také poskytl někdejší hejtman Bechyňského kraje Vilém Růt z Dírného⁴¹⁸ nebo Matěj Zikmund Vencelík z Vrchovišť, jehož vztahy se Slavaty se v pozdějších letech značně zhoršily.⁴¹⁹ V těžké chvíli pomohl také příslušník rodu Vratislavů z Mitrovic Kryštof, jenž Lucii Otýlii Slavatové poskytoval nejen věřitelské, ale i ručitelské služby.⁴²⁰

I přes značně mezerovité dochování pramenů lze vyslovit hypotézu, že původní klientská síť fungovala s určitými obměnami dále. Určité rozpory mezi patronem a klientem začala na počátku 17. století vyvolávat náboženská otázka. Rod pánů z Hradce byl vždy katolickým, ale jeho představitelé byli většinou smířliví ke svým evangelickým sousedům. Situace se změnila po nástupu Jáchyma Oldřicha, který byl bigotním katolíkem. Rovněž Vilém Slavata byl zapřisáhlým stoupencem katolické víry, který tvrdě vystupoval proti schválení náboženských svobod zakotvených v Rudolfově Majestátu.⁴²¹

Náboženské neshody se projevíly na vztahu s protestantem Jindřichem Konrádem Vencelíkem z Vrchovišť, který vlastnil od Jindřichova Hradce nepřilíš vzdálené panství Včelnice.⁴²² Jáchym Oldřich z Hradce byl s ním již od roku 1597 ve sporu, neboť jindřichohradečtí měšťané chodili do Vencelíkova evangelického kostela a Jindřich jim to rozhodně nehodlal zakazovat: „*Já v tom žádnému zbraňovati nemohu, nýbrž jim toho*

---

⁴¹⁶ Jiří Babka ručil Jáchymu Oldřichovi z Hradce 16. 10. 1602, Lucii Otýlii ručil 28. 9. 1605; tamtéž.

⁴¹⁷ Karel Čabelický půjčil 16. 10. 1601 750 kop grošů Jáchymovi Oldřichovi a 23. 4. 1604 1500 kop grošů Lucii Otýlii, Tamtéž.

⁴¹⁸ Funkci vykonával v letech 1596, 1599, 1605 a 1607; L. FAKTOR, *Modely*, s. 133. Celkem půjčil Lucii Otýlii 2500 kop grošů českých; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec RA pánů z Hradce, inv. č. 422, kniha č. 2.

⁴¹⁹ Roku 1604 půjčil Lucii Otýlii 6000 kop grošů českých; tamtéž.

⁴²⁰ Lucii Otýlii půjčil celkem 6000 kop grošů míšenských; tamtéž. Doklady k ručitelským službám tamtéž, RA Slavatů, inv. č. II 126, sign. III B 2a, kart. 22.

⁴²¹ J. PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, s. 170–171. O vývoji náboženské situace v jihovýchodních Čechách je podrobněji pojednáno v souvislosti s vydáním protireformačního patentu z 31. července 1627.

⁴²² Dnes Nová Včelnice.

z lásky křesťanské rád přeji“.⁴²³ Spory se ještě více zhoršily po roce 1605, kdy dal Vencelík vyzdobit stěny třeštského kostela evangelickými nápisy.⁴²⁴

Nicméně Vilém Slavata se snažil tuto klientskou síť i nadále rozšiřovat. Novými klienty už nebyli zástupci rytířských rodů z bližšího či vzdálenějšího okolí, nýbrž se jimi stali solventní pražští měšťané nebo šlechtici, s nimiž se Slavata vídal během vykonávání úřadů v Praze a kteří pocházeli z různých koutů Království českého.⁴²⁵ Při řešení úvěrových transakcí se více opíral o „pány a přátele“ z panského stavu. Jen zřídkakdy se v těchto záležitostech obracel na své rytířské klienty, například na Kryštofa Vratislava z Mitrovic⁴²⁶ nebo členy lichvářského rodu Malovců.⁴²⁷

4.1 Vliv politických událostí na vývoj klientské sítě

Po staletí budovaná podoba této klientské sítě vydržela do třetí pražské defenestrace, během níž byl jindřichohradecký patron Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka coby královský místodržící a utiskovatel nekatolických vyznání vyhozen z okna Pražského hradu do šestnáctimetrové hloubky. Jen zázrakem přežil a značně potlučený byl odnesen do Lobkovického paláce, kde ho zachránila Polyxena Lobkovicová z Pernštejna.⁴²⁸ V následujících dnech, kdy se částečně zotavil, musel vzbouřeným stavům podepsat revers, že už nikdy nepřijme v království veřejný úřad. Rovněž mu bylo nakázáno, že nesmí opouštět Prahu. O rok později Vilém Slavata získal povolení vycestovat za léčebnými účely do Teplic, čehož i s rodinou využil k odchodu do pasovského exilu,

---

⁴²³ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 413, sign. II H 2, kart. 45.

⁴²⁴ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 233; Josef SOUKUP, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století XVIII. Politický okres Pelhřimovský*, Praha 1903, s. 307.

⁴²⁵ O tom svědčí dochovaná korespondence uložená v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 111, sign. III A 2b, kart. 15–16.

⁴²⁶ Roku 1604 ručil Kryštof Vratislav z Mitrovic za závazek 70000 kop míš., které si půjčila Lucie Otýlie, aby splatila pohledávku vůči své matce Kateřině Hradecké z Montfortu; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 128, sign. III B 5b, kart. 22.

⁴²⁷ L. FAKTOR, *Modely*, s. 47.

⁴²⁸ J. JIREČEK (ed.), *Paměti Viléma hraběte Slavaty*, s. 81–94.

odkud se vrátil se teprve v létě roku 1622.⁴²⁹ V emigraci si Vilém Slavata krátil chvíli tím, že sepisoval obhajobu jezuitského řádu.⁴³⁰

V této době Vilém Slavata ztratil kontakt se svým jindřichohradeckým panstvím a rytířskými klienty, kteří se z velké části přidali na stranu nové stavovské vlády, ať už z náboženských, politických či majetkových důvodů. Stavovské povstání leckdy způsobilo rozkol v rodinách klientů, jako tomu bylo v případě Čabelických ze Soutic, kdy Karel se spolu se svým nejstarším synem Kryštofem přidal na stranu rebelantů, zatímco Kryštofovi bratři Václav, Šebestián a Vratislav sloužili v císařské armádě.⁴³¹

Nejvíce proti svému bývalému patronovi brojil Matěj Zikmund Vencelík z Vrchovišť, vlastník statků v bezprostředním sousedství jindřichohradeckého dominia – Kamenice nad Lipou,⁴³² Chýnova a Nové Bukové. Hned po vypuknutí stavovského povstání jako hejtman Bechyňského kraje soustavně pracoval proti jindřichohradecké vrchnosti. Hned 5. června 1618 se účastnil vypovězení jezuitů z Jindřichova Hradce.⁴³³ V následujících letech, kdy byl jmenován komisařem jindřichohradeckého panství, se podílel na rozdrobení slavatovského dominia. Jménem stavovského direktoria daroval Janu Kábovi z Rybňan ves Samosoly. Pro sebe si nárokoval žirovnické panství, které kdysi patřilo jeho předkům.⁴³⁴

Po porážce stavů v bitvě na Bílé hoře se císař rozhodl účastníky povstání perzekuovat majetkovými konfiskacemi, které nejsilněji dopadaly právě na nižší šlechtický stav.⁴³⁵ Další perzekuce se pro evangelické rytíře objevily roku 1627, kdy citelně sílily rekatolizační tendence.

Ke stavovskému povstání se z rozličných důvodů připojila většina sledovaných rytířských rodů. Z náboženských příčin se ke vzpouře přidal také Jan Babka z Meziříčka,

---

⁴²⁹ J. PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, s. 157–179.

⁴³⁰ Tamtéž, s. 267. Ke Slavatovým úvahám více Josef HRDLIČKA, *Slavatova obrana jezuitského řádu a jeho představy o konfesijním uspořádání Čech z počátku dvacátých let 17. století*, *Folia Historica Bohemica* 23, 2008, č. 1, s. 225–248.

⁴³¹ T. BÍLEK, *Dějiny I*, s. 57–58.

⁴³² Kamenici nad Lipou mu ve svém kšaftu odkázala jeho manželka Anna Magdalena roz. Malovcová, která zemřela roku 1615; A. SEDLÁČEK, *Hrady IV*, s. 174.

⁴³³ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 338.

⁴³⁴ Tamtéž, s. 393; Václav LÍVA (ed.), *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze III*, Praha 1951, s. 41.

⁴³⁵ Dopady pobělohorských konfiskací na zástupce nižší šlechty popsal T. V. BÍLEK, *Dějiny I–II*; P. ČORNEJ, *Vliv*; Ondřej FELCMAN, *Majetkové poměry feudální třídy v druhé polovině 17. století*, *Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica* 1, *Studia historica* 14, 1976, s. 195–228; T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*; F. KOREŠ, *Proměna*.

jelikož jeho rod byl evangelického vyznání. Během následných perzekucí byl odsouzen k peněžní pokutě ve výši 300 zlatých, ale jelikož mu bylo vyčítáno, že za sebe do bojů posílal svého syna, byl mu tret zvýšen na 1 000 zl., tedy na polovinu hodnoty jeho statků.⁴³⁶ V důsledku dalšího náboženského pronásledování byl Jan nucen roku 1628 prodat dům v Dačicích za 250 rýnských zlatých. Olšany prodal o rok později Elišce ze Šebíkova, manželce Oldřicha Babky z Meziříčka, za 4 000 zlatých.⁴³⁷

Pro náboženské přesvědčení se ke stavům připojili také evangeličtí bratři Oldřich a Tomáš Dětrich Hodějovští z Hodějova. Za to byli rovněž potrestáni konfiskací majetku. Dětrich, jelikož nevlastnil žádný statek, musel zaplatit pokutu 3 000 zlatých.⁴³⁸ Bratr Oldřich pod podmínkou, že přestoupí ke katolické víře a bude v ní vychovávat své děti, byl odsouzen ke konfiskaci pouhé šestiny svého majetku.⁴³⁹ Statek Markvarec, který během povstání vyplenila císařská armáda, byl odhadnut na 22 000 zlatých. Císařské komoře mělo být tedy uhrazeno 5 656 zlatých.⁴⁴⁰ Přesto Janovy dluhy přerostly po delší době únosnou mez, a tak musel být Markvarec roku 1638 prodán za 12 000 zlatých a byl přičleněn k dačickému panství.⁴⁴¹

K povstání se také přidal evangelík Bohuslav Růt z Dírného.⁴⁴² Proto byl konfiskační komisí odsouzen ke ztrátě statků, které mu byly následně pouze uděleny v manství. Bohuslav definitivně přišel o statek Nová Lhota, jenž byl roku 1622 dán do zástavy císařskému důstojníkovi Antonínu de Bruccio. Ten držel Lhotu až do roku 1639. Poté se statek dostal roku 1641 do rukou Viléma Slavaty. Proti uzmutí Červené Lhoty Bohuslav protestoval. Dokonce za tímto účelem bylo sepsáno i svědectví rychtáře, konšelů a měšťanů z nedaleké Deštné. Lhotu se mu sice nepodařilo uhájit, ale místo toho získal zpět v dědičné vlastnictví statek Boreč.⁴⁴³

---

⁴³⁶ Jan BERINGER – Jaromír JANOUŠEK, *Město a panství Dačice*, Dačice 1893, s. 242–243; T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 231, 782.

⁴³⁷ J. BERINGER – J. JANOUŠEK, *Město*, s. 106, 242–243; Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 1933–1938, s. 30.

⁴³⁸ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 784.

⁴³⁹ Tamtéž, s. 225.

⁴⁴⁰ Tamtéž, s. 231–232, 784; L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 30.

⁴⁴¹ L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 30.

⁴⁴² Ve druhém desetiletí 17. století sloužili ve farním kostele v Deštné podobojí Vít Dionýsus Pražský (doklad z června 1613) a bývalý pelhřimovský děkan Vít Leon Žlutický (v dubnu 1618); J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 233.

⁴⁴³ T. BÍLEK, *Dějiny I*, s. 477–478; A. SEDLÁČEK, *Hrady IV*, s. 268.

Ztrátě majetku se nevyhnul ani Karel Čabelický ze Soutic, který byl roku 1623, stejně jako mnoho dalších členů rodu, odsouzen ke konfiskaci dvou třetin svého jmění. Později mu byl rozsudek zmírněn na jednu třetinu majetku.⁴⁴⁴ Ze svého sídla v Žimuticích se musel vystěhovat do Soběslavi, kde téhož roku zemřel.⁴⁴⁵

Do stavovského povstání se na stranu stavů zapojili také bratři Václav, Jan a Jetřich Malovcové z Malovic. Během vlády direktoria se jim podařilo získat do vlastnictví zkonfiskované komorní panství Mělník, které bylo později vyměněno za panství Kolín.⁴⁴⁶ Příliš dlouho se z něj netěšili. Rozsudkem z 29. října 1622 jim byl zabaven veškerý majetek. Následně byl bratrům rozsudek zmírněn. Jetřich a Jan měli přijít pouze o polovinu majetku, kdežto Václav o dvě třetiny jmění. Nicméně ze zkonfiskovaných statků už jim nic vráceno nebylo.⁴⁴⁷ Jetřich se odvolal a byl mu udělen generální pardon. Spolu s ním získal nárok na odškodnění ve výši 20 000 zlatých. Později Jetřich Malovec vykonával úřad frýdlantského hejtmana. Během služby se mu podařilo zpronevřit skoro 40 000 frýdlantských dukátů, které vyvezl za hranice země. Nato byl 30. března 1634 uvězněn a byla mu vyměřena pokuta ve výši 231 369 rýnských zlatých. Později byl i z této pokuty omilostněn.⁴⁴⁸ S manželkou Veronikou Gryspekovou měl syna Maximiliána Lva a Bohuslava Blažeje. Jetřich Malovec z Malovic zemřel roku 1651.⁴⁴⁹

Konfiskaci neušel ani rodu Vencelíků z Vrchovišť. Veškerý majetek byl konfiskován také stavovskému hejtmanu Bechyňského kraje a komisaři jindřichohradeckému panství Matěji Zikmundu Vencelíkovi z Vrchovišť, který aktivně vystupoval proti Slavatům. Přišel tedy o Hyršovský dům na Novém Městě pražském, panství Chýnov, Nová Buková a Kamenice nad Lipou, která byla během roku 1619 vypleněna Dampierrem.⁴⁵⁰ Matěj Zikmund Vencelík z Vrchovišť zemřel roku 1623.⁴⁵¹ Na stranu vzbouřenců se po vzoru Matěje Zikmunda přidal i jeho synovec Kryštof Adam Vencelík z Vrchovišť. Majetek mu ale nestihl být konfiskován, neboť také zemřel roku 1623, a ještě předtím odkázal panství své ženě Regině Vencelíkové, která ho obratem

---

⁴⁴⁴ Tamtéž., s. 57–58. Konfiskace dalších členů rodu v Tamtéž.

⁴⁴⁵ A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 197.

⁴⁴⁶ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 388.

⁴⁴⁷ T. BÍLEK, *Dějiny I*, s. 349–353.

⁴⁴⁸ Tamtéž, s. 148.

⁴⁴⁹ Ottův slovník naučný XVI, s. 725.

⁴⁵⁰ T. BÍLEK, *Dějiny I*, s. 849–852.

⁴⁵¹ J. HRDLÍČKA, *Víra*, s. 231.

darovala svým synům z prvního manželství Ferdinandovi, Františkovi a Jiřímu Ruprechtovi z Heberštejnu.⁴⁵²

Prohra stavů na Bílé hoře převrátila život naruby také mnoha členům rodu Zahrádeckých ze Zahrádek. Konfiskace majetku se nevyhnuly Vilémovi Zahrádeckému ze Zahrádek, který sice nedržel žádný statek, přesto na něj byla uvalena pokuta ve výši 1 800 zlatých.⁴⁵³ O své panství přišel Jindřich Zahrádecký, který byl sudím menšího práva v Brně. Za povstání byl zvolen direktorem a defensorem. Po potlačení povstání se vydal do Vídně, aby si vyprosil u císaře odpuštění. To se mu nakonec podařilo a udržel své statky Višnový, Krhov a Hobzí.⁴⁵⁴ Přišel pouze o panství Jemnice, které koupil za 70 000 zlatých Fridrich Jankovský z Vlašimi.⁴⁵⁵ Jindřich se poté snažil dokázat svoji věrnost a oddanost rodu Habsburků, proto se aktivně podílel na konfiskaci majetku svých bývalých soukmenovců. Později byl kardinálem Ditrichštejnem jmenován do komise, která měla za úkol sestavit znění Obnoveného zřízení zemského pro Moravu vydaného 10. května 1628. V této komisi seděl také Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka.⁴⁵⁶

Nejhůře dopadl Jiří Zahrádecký ze Zahrádek, který vlastnil statek Hrotovice⁴⁵⁷ a byl sudím menšího práva v Brně. Díky tomu si mohl dovolit půjčit Adamovi II. z Hradce 5 000 zlatých.⁴⁵⁸ Velmi aktivně se zapojil do stavovského povstání. Byl zvolen do úřadu direktora a defensora, rovněž byl jmenován hejtmanem Brněnského kraje.⁴⁵⁹ Po bitvě na Bílé hoře byl odsouzen k trestu smrti. Nakonec mu byl trest zmírněn na tříleté vězení a konfiskaci veškerého majetku.⁴⁶⁰

Do stavovského povstání na straně stavů se zapojil také Václav Zahrádecký ze Zahrádek. Po sérii konfiskací se rozhodl vstoupit do císařské armády a vypracoval se až na polního maršála. Při další vlně konfiskací ve třicátých letech 17. století získal na krátký čas statky Zahořany, Tašov a Horní Bojanovice u Hustopečí.⁴⁶¹

---

⁴⁵² L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 15.

⁴⁵³ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 232, 788.

⁴⁵⁴ Ottův slovník naučný XXVII, s. 373.

⁴⁵⁵ Tamtéž, s. 304.

⁴⁵⁶ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 261; František MATĚJEK, *Morava za třicetileté války*, Praha 1992, s. 164.

⁴⁵⁷ L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 132.

⁴⁵⁸ Půjčil mu je roku 1590; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, listiny, inv. č. 315.

⁴⁵⁹ Ottův slovník naučný XXVII, s. 373.

⁴⁶⁰ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 99, 229.

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 684; Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti II*, Praha 2010, s. 482.

Konfiskační komise se jako jediní ze sledovaných rodů nemuseli obávat Vratislavové z Mitrovic, jejichž rodina byla veskrze katolická. Drobné restrikce postihly pouze Adama a Jiřího, kteří byli obviněni z toho, že se účastnili volby krále Fridricha Falckého. Za to jim byla udělena pokuta ve výši 1 400 zlatých, kterou měli odvést kostelu svatého Jakuba v Praze.⁴⁶²

4.2 Vliv rekatolizace na vývoj klientské sítě

Veškeré obyvatelstvo Království českého, ať už svobodné či poddanské, mělo právní nárok na svobodnou volbu vlastního vyznání již od druhé poloviny 15. století. Toto právo bylo potvrzeno jak v Kutnohorském náboženském míru z března 1485, tak v Rudolfově Majestátu z července 1609. V praxi byla situace zcela odlišná. Poddaní se především nacházeli v nesvobodném postavení vůči své vrchnosti, která měla rozhodující slovo pro výběr a fungování jednotlivých vyznání na svém panství.⁴⁶³ Panovník, popřípadě zemské instituce, uznávali šlechticovu suverenitu nad poddanými a většinou do dění na panstvích nezasahovali. Urozenci v 16. století tedy sehrávali důležitou roli pro rozšíření německé reformace, popřípadě pro protireformaci již před rokem 1618, jak tomu bylo například na panstvích členů rodu Lobkoviců, pánů z Hradce a později i Slavatů.⁴⁶⁴

Jindřichohradecké dominium bylo již od doby Jindřicha IV. z Hradce, tedy konce 15. století, převážně katolickou baštou.⁴⁶⁵ V jeho okolí se však nacházely drobné majetky evangelické šlechty. K vyznavačům Jednoty bratrské se hlásil rod Krajířů z Krajku, který vlastnil novobystřické a bílkovské panství s Dačicemi. K bratrské šlechtě se hlásil také rod Zahrádeckých ze Zahrádek vlastníci Staré Hobzí v blízkosti Slavonic.⁴⁶⁶ Mezi evangelíky se pak počítali Vencelíkové z Vrchovišť, v jejichž majetku se nacházela Kamenice nad Lipou, Kostelní Radouň a Nová Včelnice.⁴⁶⁷

K uvolnění náboženských poměrů došlo na jindřichohradeckém dominiu roku 1531, kdy se správy dominia ujal poručník nezletilých synů Jáchyma a Zachariáše Volf

---

⁴⁶² T. BÍLEK, *Dějiny I*, s. 903.

⁴⁶³ Josef HRDLIČKA, *Vrchnostenská města mezi konfesní pluralitou a „šlechtickou konfesionalizací“ (1520–1620)*, in: V. Ledvinka (ed.), *Město*, s. 59–84, zde s. 59–60.

⁴⁶⁴ Tamtéž, s. 62–63.

⁴⁶⁵ K tomu podrobněji R. ŠIMŮNEK, „*Dobrá vrchnost*“.

⁴⁶⁶ Ke bratrské šlechtě podrobněji J. JUST – M. RŮČKOVÁ – M. HOLÝ – O. PODAVKA (edd.), *Bratrská šlechta*.

⁴⁶⁷ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 230–233; Zdeňka MÍCHALOVÁ, *Měšťané, umělci, řemeslníci. Výtvarná kultura v Telči a Slavonicích v době renesance*, Brno 2020, s. 93.

starší z Krajíř z Krajku, který byl podporovatelem Jednoty bratrské. Ve třicátých letech 16. století se rovněž na majetcích pánů z Hradce usadily první skupiny novokřtěnců.⁴⁶⁸

V této době a v drobné míře již od počátku 16. věku docházelo k usazování rytířů v poddanských městech. Bylo to z důvodu zaostávání jejich zemědělských usedlostí a neschopnosti konkurovat výrobkům z velkopanských dvorů. Dalším důvodem ke stěhování nižší šlechty do urbánních center mohl být arondační tlak velkých dominií na pohlcení těchto malých dvorů. Rytíři si za zbylé peníze zakupovali domy v nejbližších městech, kde se usadili a zcela podřídili městskému životu.⁴⁶⁹ Podřízení se však netýkalo náboženského vyznání, kdy si výlučně ponechávali utrakvistickou víru svých předků nebo se přiklonili k některému reformačnímu směru.

Uvolněné náboženské poměry se víceméně nezměnily ani po roce 1546, kdy se majetku ujal dospělý Jáchym z Hradce, který sice bývá řazen mezi rozhodné katolíky, ale pro jeho pevné ukotvení ve víře se nedochoval dostatek písemných pramenů. Jediným větším důkazem je jeho účast na obnovení mandátů proti Jednotě bratrské. Dokonce v šedesátých letech povolil luteránům konat bohoslužby v jindřichohradeckém kostele sv. Jana Křtitele. Totéž nelze říci o moravské části dominia, spravované bratrem Zachariášem z Hradce, jenž bojoval s přítomností luteránů či evangelíků obecně ve Slavonicích od počátku šedesátých let 16. století.⁴⁷⁰

Vláda Adama II. z Hradce se nesla v tolerantním duchu. Adam II. dokonce povolil jindřichohradeckým měšťanům přijímat svátost mimo panství. Jedinou podmínkou bylo prokázání se potvrzením od kněze, že se daný měšťan na bohoslužbu dostavil. Adamovo toleranční smýšlení se například projevilo v tom, že měšťanům povolil stavbu utrakvistického kostela Nejsvětější Trojice, na níž se sám finančně podílel. Ve stejné době se jindřichohradečtí měšťané dočkali nemilého překvapení, neboť Adam II. společně se svojí ženou Kateřinou z Montfortu také financoval stavbu jezuitské koleje.⁴⁷¹

---

⁴⁶⁸ K dějinám novokřtěnců na jindřichohradeckém dominiu blíže Milan KOVÁŘ, *Novokřtěnci na dominiu pánů z Hradce*, *Opera historica* 6, 1998, s. 387–400; Z. MÍCHALOVÁ, *Měšťané*, s. 93; František TEPLÝ, *O posledních novokřtěncích v jižních Čechách*, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 38, 1930, č. 1, s. 95–102.

⁴⁶⁹ V. BŮŽEK, *Nižší šlechta v poddanských rezidenčních městech*, s. 186–190.

⁴⁷⁰ K zásahům Zachariáše z Hradce proti slavonickým evangelíkům více Z. MÍCHALOVÁ, *Měšťané*, s. 100–102, 115.

⁴⁷¹ Václav LEDVINKA, *Item poddané své spravedlivě chrániti, opatrovati a spravovati máme... K vývoji sociálních a náboženských poměrů na dominiu pánů z Hradce mezi lety 1547 a 1627*, in: Jaroslav Pánek – Miroslav Polívka – Noemi Rejchrtová (edd.), *Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela*, Praha 1994, s. 815–830, zde s. 827–829; Z.

Soumrak náboženské tolerance nadešel s vládou Jáchyma Oldřicha z Hradce, který byl svou matkou vychován jako bigotní katolík. Již ve své instrukci z roku 1597 pro Jindřichův Hradce se vyjádřil, že ve městě nebude trpět evangelíky. Jediným vstřícným gestem vůči nekatolíkům bylo zachování přijímání pod obojí. Jáchym Oldřich postupně vydal podobné instrukce pro všechna svá města. Nová nařízení na dosavadním stavu ale mnoho nezměnila. Měšťané se po vykonání požadovaných náboženských rituálů, tedy přijetí pod jednou a vykonání zpovědi, obvykle vraceli ke své konfesi. Dle pramenů z roku 1619 se ze 420 jindřichohradeckých měšťanských rodů přihlásilo ke katolické víře nanejvýše sto osob.⁴⁷² V této době se také začaly horšit vztahy mezi katolickým patronem a jeho evangelickými klienty, jako tomu bylo například u již zmiňovaného Jindřicha Konráda Vencelíka z Vrchovišť.

Ačkoli panství přešlo roku 1604 do správy bigotního katolíka Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka, který aktivně vystupoval proti evangelíkům, také se mu nepodařilo dominium rekatolizovat. Hlavní překážkou se stal Rudolfův Majestát vydaný roku 1609, s nímž Vilém Slavata zásadně nesouhlasil. Proto jindřichohradečtí měšťané vypravili delegaci směřující do Prahy, kde měla být jejich stížnost přednesena stavovské vládě a slavatovské vrchnosti. Výsledkem snažení měšťanů bylo pouze zhoršení vztahů mezi evangelíky a vrchností. Náboženská situace v Jindřichově Hradci eskalovala s vypuknutím stavovského povstání, kdy se městská rada přidala na stranu vzbouřených stavů. Na příkaz direktoria došlo k vypovězení jezuitů z města, předání kostelů nekatolickým kněžím a otevření bran stavovskému vojsku.

V měsících následujících po porážce stavů v bitvě na Bílé hoře jindřichohradečtí evangelíci předali, v předtuše bližících se restrikcí, místní farní kostel do rukou katolíkům a složili poddanský slib vrchnostenským úředníkům na zámku. V této době se do města také vrátili jezuité. Odpověď Slavatů na dosavadní vývoj na sebe nenechala dlouho čekat. V srpnu 1622, tedy dva měsíce před návratem vrchnosti do Čech, byl v Jindřichově Hradci uspořádán proces, při němž bylo odsouzeno chování měšťanů v letech 1609–1610 a během stavovského povstání. Rovněž bylo vyneseno 53 rozsudků proti nejaktivnějším rebelantům, z nich 26 obsahovalo trest smrti. K naplnění nejvyššího trestu nakonec nedošlo, neboť odsouzcenci byli Vilémem a Lucií Otýlií Slavatovými omilostněni, jelikož

MÍCHALOVÁ, *Měšťané*, s. 98–99; TÁŽ, *Odras reformace v obrazových pramenech vrchnostenských měst Zachariáše z Hradce*, in: Václav Ledvinka (ed.), *Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století*, Praha 2014, s. 573–590, zde s. 575.

⁴⁷² J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 632.

se snažili vytvořit „obraz milostivé vrchnosti“. Součástí tohoto procesu bylo přečtení pěti instrukcí, které ve výsledku obsahovaly značné omezení městské samosprávy a zabavení městských privilegií. Rovněž byla požadována rekatolizace veškerého obyvatelstva, tedy povinné přijímání pod jednou a každoměsíční účasti na procesí. Konverze obyvatelstva byla velmi tvrdě vyžadována, například vězněním vzpurných měšťanů. Po jejím uskutečnění došlo k propuštění.⁴⁷³ Ve výsledku došlo k rekatolizaci jindřichohradeckého dominia o dva roky dříve, než bylo vyžadováno ve zbytku Království českého.

Rekatolizace se nevyhnula ani příslušníkům evangelické šlechty, neboť úplná změna společenského uspořádání přišla s vydáním Obnoveného zřízení zemského v květnu 1627,⁴⁷⁴ kdy došlo k prohlášení katolického náboženství za jediné povolené vyznání v českých zemích a odsunutí rytířského stavu ze druhého místa až na třetí v rámci české stavovské obce. S tím souvisel také pokles podílu nižších šlechticů na politické moci. Dalším velkým zásahem do práv šlechticů bylo zavedení říšské titulatury a s tím související panovníkova uzurpace práv na nobilitaci a na uvedení urozence do jednotlivých šlechtických stavů.⁴⁷⁵ Císař si tak mohl do stavovských obcí dosazovat sobě loajální nově příchozí rody.⁴⁷⁶ Tím se mu podařilo rozbít staré stavovské struktury, které byly zodpovědné za stavovské povstání.

Definitivní tečku za dobou, kdy spolu žili katolíci a evangelíci v toleranci, přinesl patent Ferdinanda II. vydaný tři měsíce po zveřejnění Obnoveného zřízení zemského, tedy 31. července 1627, jímž byli ze země vypovězeni všichni protestantští šlechtici, kteří odmítli přestoupit na katolickou víru.⁴⁷⁷ K prvním rekatolizačním tendencím ze strany panovníka a změně vyznání u nižší šlechty docházelo již v prvních letech po porážce stavů na Bílé hoře během konfiskace majetku vzbouřených šlechticů. Pokud se šlechtici na stavovském povstání nijak horlivě nepodílel a projevil ochotu k přestupu na katolickou víru, mohl mu být majetkový postih zmenšen či ve výjimečných případech i zrušen. Do

---

⁴⁷³ Josef HRDLIČKA, *Gegenreformation und lokale Adels herrschaft in Neuhaus in Südböhmen. Von den Herren von Neuhaus bis zu Wilhelm Slavata, Opfer des Prager Fenstersturzes*, Historisches Jahrbuch 132, 2012, s. 220–248.

⁴⁷⁴ Obnovené zřízení zemské zpřístupnil H. JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo*; nověji Karel MALÝ, *Česká konfederace a Obnovené zřízení zemské. Dvě české ústavy z počátku 17. století*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*, Praha 2006, s. 30–44; J. PÁNEK, *Od České konfederace*, s. 13–29.

⁴⁷⁵ F. KOREŠ, *Proměny*, s. 41–42; J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 50–55.

⁴⁷⁶ Spory rytířů a císaře týkající se podmínek, za jakých budou uváděni prostí šlechtici do rytířského stavu, se táhly až do 50. let 17. století; F. KOREŠ, *Proměny*, s. 42–51.

⁴⁷⁷ Patentem se zabýval J. MIKULEC, *31. 7. 1627*.

podobné situace se dostalo hned několik rytířů z okolí jindřichohradeckého dominia. Mezi nimi se ocitl Jáchym Lipovský z Lipovice, který se coby evangelík zapojil do stavovského povstání. Konfiskaci svého statku Řečice u Telče se vyhnul tím, že ihned přestoupil ke katolické víře a zaplatil pokutu v hodnotě poloviny tržní ceny statku, tedy 4 000 zlatých.⁴⁷⁸ Evangelík Oldřich Hodějovský z Hodějova na Markvarci zase pod příslibem, že konvertuje ke katolické církvi a své děti bude vychovávat v této víře, byl odsouzen ke konfiskaci pouhé šestiny svého majetku.⁴⁷⁹

Část šlechty, která nebyla ve své evangelické víře zakotvena a nehodlala pro víru opustit své statky a rodnou zem, konvertovala pod vlivem zmíněného patentu ke katolictví. Mezi ní byla také vdova po Jindřichu Kunderátovi Vencelíkovi z Vrchovišť Kateřina Vencelíková z Lisova, která se o politické ani náboženské dění nijak nezajímala a hleděla si pouze správy rodových statků. Proto Kateřina spolu se svým synem Jindřichem Michalem Vencelíkem z Vrchovišť a jeho ženou přestoupili roku 1628 na katolickou víru. Zbylí nekatoličtí urozenci změnu vyznání tvrdošíjně odmítali.⁴⁸⁰

V únoru 1627 byla ustanovena protireformační komise, jejímž cílem bylo přimět nekatolíky ke konverzi ke katolictví.⁴⁸¹ Z jindřichohradeckých klientů byl před komisi do Prahy předvolán například v říjnu 1627 Bernard Hodějovský z Hodějova. V červenci 1629 zase Magdalena Malovcová dostala napomenutí, že musí neprodleně přestoupit ke katolické víře.⁴⁸² Zkušenost s činností protireformační komise měl také Jetřich Malovec, který v této době působil jako regent panství knížete Karla z Lichtenštejna. Komisaři se v červenci 1628 dozvěděli, že se na panství zdržují evangeličtí kněží. Jetřichovi nařídili, aby kazatele chytili a nechali převézt do Prahy. Rovněž měl uvěznit ty osoby, které s evangelíky přišly do styku.⁴⁸³ Zda Jetřich Malovec uposlechl, není známo.

---

⁴⁷⁸ L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 32; T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 786.

⁴⁷⁹ T. BÍLEK, *Dějiny* I, s. 225.

⁴⁸⁰ A. SEDLÁČEK, *Hrady* IV, s. 187.

⁴⁸¹ Činností této komise se zabýval Antonín PODLAHA (ed.), *Dopisy reformační komise v Čechách z let 1627–1629*, Praha 1908.

⁴⁸² Tamtéž, s. 46, 190–191.

⁴⁸³ „Že pak Vy, nesouc na sobě povinnost a správu na týchž gruntech regentskou a zvláště jsa katolickým, na takové zlé, nebezpečné a daleko patřící neřády tak malej pozor dáváte a dotčené praedikanty [kazatele] tam trpíte, to se Vám nikoli schvalovati nemůže. A kdyby Jeho Milost Císař [...] jistě by Vám to velmi těžce váženo, k Vám i pokoutou skutečně přikročeno bylo. Pročež týmž jménem a na místě Jeho Milosti Císaře z mocnosti commissí od Jeho Milosti na Nás vzložené Vám o tom dostatečně a na konec poroučíme, abyste ihned beze všech a všelijakých vejmluv a průtahův na všech panstvích, statcích a gruntech knížeti z Lichtenštejna náležejících a pod Vaší správou zůstávajících skutečně to nařídili a opatřili, aby ti a takoví praedikanti, jak v Radomovicích tak i

Jisté ale je, že se o dva měsíce později měl spolu se svou ženou dostavit před komisí do Prahy, kde „*bude příčina obeslání Vašeho oznámena*“.⁴⁸⁴

Důsledkem působení této komise byla největší vlna emigrace v letech 1627–1629, která směřovala především do luteránského Saska či Holandska. Členové Jednoty bratrské se pak uchýlovali do Polska, Braniborska či do národnostně i nábožensky heterogenních Uher.⁴⁸⁵ Ve výjimečných případech členové komise obepisovali i již odešlé šlechtice a prosili je, aby se vrátili zpět. Tak tomu bylo i v případě Alžběty Malovcové, kterou komisaři upozornili, že opustila zemi bez dovolení, a žádali ji, aby se vrátila do Prahy a zde se naučila katolickému katechismu a konvertovala.⁴⁸⁶

Z bývalých rytířských klientů se vystěhováním týkalo například Bohuslava Hodějovského z Hodějova, který emigroval roku 1628 se svojí manželkou Reginou Hodějovskou z Talmberka do Saska, a to konkrétně do Freibergu. Zde se jim 18. února 1629 narodila dcera Veronika Alžběta a o rok později, tedy 11. července 1630, přišla na svět další dcera Marie Františka. Bohužel zde 25. března 1629 zemřel jejich jediný čtyřletý syn Bedřich.⁴⁸⁷ Poté rodina přesídlila do centra českých exulantů Pirny.⁴⁸⁸ V Pirně Regina zůstala až do jejího dobytí švédskými vojsky roku 1640. Odtud přesídlila do Žitavy, kde roku 1644 žádala o pas, aby mohla navštěvovat starého otce.⁴⁸⁹ Kdy zemřel Bohuslav, není známo. S ním také vymřel rod Hodějovských z Hodějova. Poslední

---

jinde všudy, pilně hledáni, uptáni a nenadále na ně případnouc, zjímáni, vězením dostatečně zjištěnia potom na cestě dobře opatřeni, sem do Prahy na Staroměstský rathauz do vězení náležitě dodáni byli, jakož i ty osoby, kteréž ty predikanty u sebe zdržovaly a přechovávaly, od nich své domnělé svátosti přijímaly, hned také do vězení vsaditi dáti a v něm do dalšího nařízení Našeho zanechati nařídíte“. Dopis protireformačních komisařů Jetřichu Malovcovi ze dne 29. července 1628; tamtéž, s. 101.

⁴⁸⁴ Dopis protireformačních komisařů Jetřichu Malovcovi ze dne 7. září 1628; tamtéž, s. 110.

⁴⁸⁵ L. BOBKOVÁ, *Exulanti*, s. VIII.

⁴⁸⁶ „*Vám o tom dostatečně poroučíme, abyste od takového neslušného předsevzetí svého ihned skutečně přestali, neprodleně sem do měst Pražských přijeli, před Námi osobně postavíce se toho spravili a tu se, pokudž zde v Čechách pod milostivou Jeho Milosti Císaře ochranou zůstávati chcete, dobrým, pobožným a učeným duchovním správcům a instructorům (kterých zde namnoze máte) z bludův svých sektářských vyvésti a pravé svaté katolické víře vynaučiti dadouce, k ní skrze skroušenou zpověď a pobožné Velebné Svátosti Oltářní pod jednou způsobou přijímání skutečně přistoupili, a tak v tom jistou Boží a Jeho Milosti Císaře vůli poslušně naplnili“.* Dopis protireformačních komisařů Alžbětě Malovcové ze dne 28. září 1628; A. PODLAHA, *Dopisy*, s. 120–121.

⁴⁸⁷ Josef VOLF, *Čeští exulanti ve Freiberce v letech 1620–40*, Praha 1912, s. 80.

⁴⁸⁸ V Pirně byla Regina zachycena roku 1636 při soupisu exulantů, kdy bydlela se 4 dětmi a 2 služebnými v domě u Petera Kaudiega; L. BOBKOVÁ, *Exulanti*, s. 116.

⁴⁸⁹ Tamtéž s. 151; T. BÍLEK, *Dějiny I*, s. 152.

nositelkou tohoto jména v Čechách byla jeho nejstarší dcera Dorota Kunička, která se provdala za Adama z Řičan.⁴⁹⁰

Exulantský osud si vyvolili rovněž příslušníci evangelického rodu Růtů z Dírného.⁴⁹¹ Za tímto účelem prodal Bohuslav Růt z Dírného roku 1628 borečský statek Apolonii Salhausenové za 12 500 kop míšenských, přičemž Apolonie mu složila hned 3 000 kop s tím, že zbytek doplatí. Poté následujícího roku odešel Bohuslav spolu se svým nejstarším synem Zdislavem do saské Pirny, kde následujícího roku zemřel ve věku 81 let.⁴⁹² Zbylé peníze již rodina nedostala.

Do exilu nakonec odešel také evangelík Karel Zahrádecký ze Zahrádek, kterému se obratně dařilo překonat nebezpečí prvních pobělohorských let tím, že půjčoval peníze členům habsburského domu, a dokonce i samotnému císaři.⁴⁹³ Nejenže se mu podařilo vyhnout se vlně konfiskací majetku, dokonce získal konfiskované panství Medlice za výhodnou cenu 14 000 zlatých.⁴⁹⁴ Roku 1627 po vydání protireformačního patentu se Karel rozhodl odejít do exilu. Tím si proti sobě popudil císaře, který tento akt považoval za vzpouru. Za Zahrádeckého se přimluvil olomoucký biskup František z Ditrichštejna, který panovníka přesvědčil o tom, že šlo o legální reakci na vydání protireformačních dekretů. Díky tomu Karel Zahrádecký ze Zahrádky mohl ještě prodat panství Višňové Alexandru Elbognerovi z Dolního Šenfeldu.⁴⁹⁵

Výše zmíněný rekatolizační proces se také týkal svobodných osob žijících na jindřichohradeckém dominiu, tedy nižší klientské šlechty, která se v důsledku hospodářských a ekonomických změn v průběhu 16. století začala usazovat ve městech. Vilém Slavata fakticky neměl moc proti nim zasáhnout, jelikož nad nimi neměl vrchnostenské právo. To se změnilo s vydáním výše zmíněného patentu z 31. července 1627, který vypovídal protestantskou šlechtu ze země, pokud nekonvertuje ke katolickému vyznání.

---

⁴⁹⁰ Ottův slovník naučný XI, Praha 1897, s. 428.

⁴⁹¹ Ve druhém desetiletí 17. století sloužili ve farním kostele v Deštné podobojí Vít Dionýsus Pražský (doklad z června 1613) a bývalý pelhřimovský děkan Vít Leon Žlutický (v dubnu 1618); J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 233.

⁴⁹² L. BOBKOVÁ, *Exulanti*, s. 178.; Bohuslav Rut z Dírného zachycen v pirenském soupisu exulantů z roku 1629, kdy bydlel s manželkou a čtyřmi služebnými u Martina Grahlena.

⁴⁹³ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 232, 788.

⁴⁹⁴ Tamtéž, s. 235, 785.

⁴⁹⁵ L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 128.

K vydanému patentu se někteří klienti stavěli poněkud vlažně, proto se Vilém Slavata rozhodl nastalou situaci řešit na přelomu srpna a září roku 1631. Za tímto účelem se obrátil na hejtmana telčského panství Hynka Ladislava Vejtmilera z Vejtmile, aby vyhledal členku klientského rodu Dvořeckých z Olbramovic,⁴⁹⁶ která bydlela ve slavatovských Slavonicích, a sdělil jí, že pokud nepřestoupí ke katolictví do 1. listopadu 1631, má být z panství vypovězena: „*Strany paní Dvořecký, vdovy, vidí mně se, abyste jí to oznámíte dali, jestliže nebude chtít sobě usmysliti a k víře svaté samospasitedlné katolické přistoupiti, tehdy že nemá dýleji tu na panství teleckém v Slavonicích trpěna býti. A k dostatečnému nakonec k tomu rozmyšlení že ji termín dávám po památku [sic] Všech svatých nejprve příštích [1. listopad 1631], tak jakž sice předešle ona povídala to učiniti, a neměla by práva dalšího termínu užiti. Pročež jestliže i nyní sobě neusmyslí, tehdy sama sobě vinu dávati musí*“.⁴⁹⁷

Ve stejné době se Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka snažil přimět ke konverzi další šlechtičnu usedlou ve Slavonicích, a to vdovu Magdalenu Malovcovou z Olbramovic. Nicméně po delším naléhání se ukázalo „*že malá naděje jest, aby měla k víře svatej katolickej přistoupiti*“.⁴⁹⁸ Magdalena během rozhovorů argumentovala tím, že se setkala s případy, kdy evangelíci konvertovali ke katolické víře a následně svého činu litoval: „*že někteří, kteří byvše v jiném náboženství z mladosti vyučeni a potomně k víře katolické přistoupili, že před smrtí jich velká pokušení jměli, a to, co sou učinili [tj. přestup ke katolické víře], litovali*“. Vilém jí na to odpověděl tím, že takové případy se opravdu staly, ale pouze u těch lidí, kteří změnu vyznání nemysleli vážně a udělali to pouze z prospěchu: „*kteří ne pro spašení [sic] duše své, než toliko pro nákou časnou kořist k víře katolické přistoupili, a nebyvše dobře vyučeni, před smrtí jich nepřítel d'ábel takové pokušení jim činí*“. Pokud toto pokušení umírající překonal, dle Slavaty to „*pro jejich duši dobře bylo. Pakli se d'áblu přemoci dali, zlo věčné pro ně*“.

Přesto Vilém Slavata ukázal svou vlídnou tvář a dal Magdaleně Malovcové čas na rozmyšlenou do prvního ledna 1632. Dokonce jí poskytl radu, kde by se mohla dobře naučit katolickému katechismu na jeho dominiu, a to v Jindřichově Hradci nebo v Telči.

---

⁴⁹⁶ Blíže neznámá příslušnice rytířského rodu Dvořeckých z Olbramovic, snad Anežka (T. BÍLEK, *Dějiny I*, s. 90), Benigna (s. 89) nebo Magdalena (s. 93).

⁴⁹⁷ Dopis Viléma Slavaty hejtmanovi Hynku Ladislavu Vejtmilerovi z Vejtmile ze dne 30. srpna 1631; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 98, kniha č. 15, pag. 134–135.

⁴⁹⁸ Dopis Viléma Slavaty hejtmanovi Hynku Ladislavu Vejtmilerovi z Vejtmile ze dne 24. září 1631; tamtéž, pag. 65–67.

Na závěr dopisu Vilém Magdalenu Malovcovou těšil, že změna vyznání jí nepřinese lítost, naopak pocítí veliké potěšení: „*Sice paní vdova může se tomu ubezpečiti, aby nebo do [Jindřichova] Hradce sjedouc, ku panu pateru rektorovi anebo panu paterovi Bohatymu anebo do Telče k panu děkanovi dala se víře svaté katolické dobře vyučiti, a k ní skrze zpověď svatou a k přijímání velebné svatosti oltářní pod jednou přistoupiti, tehdy že ji netoliko toho líto nebude, ale že v mysli své takové potěšení a upokojení dostane, že na to nic drašího [sic] vinšovati sobě nebude, a tím větší naději dostane duše i těla jejího k dobrému*“. Pokud by však tvrdošijně zůstávala u své evangelické víry, měla bez prodlení opustit Slavonice. Také v této situaci by Vilém projevil svou milost a dovolil by jí prodat majetek, který ve Slavonicích držela: „*Však to, co jest po panu bratru ona zdělila, já ničehož užiti nežádám, bude moci sobě to zpeněžiti a sebou vzíti*“.⁴⁹⁹

4.3 Saský vpád do Čech

Ve stejné době, tedy na počátku třicátých let, se do Království českého navrátily válečné útrapy. Vstup Švédů do války na straně protestantů roku 1630 znamenal pro vídeňský dvůr značný problém. V neprospěch katolického tábora svědčilo nově vzniklé spojení saského kurfiřta Jana Jiřího I. a švédského krále Gustava II. Adolfa. Silné švédsko-saské vojsko rozdrtilo 17. září 1631 v bitvě u Breitenfeldu značnou část armády Katolické ligy vedené generálem Tillym. Habsburské državy včetně českých zemí se tak ocitly bez větší vojenské síly.⁵⁰⁰

Vzniklá situace vzbudila značný zájem u českých exulantů pobývajících v Sasku. Předákům emigrace Jindřichu Matyášovi z Thurnu a Ladislavu Velenovi ze Žerotína se otevřela šance na změnu poměrů a na návrat do vlasti. Jejich plánem bylo utvořit expediční sbor, který by byl složen převážně z řad českých exulantů. S ním by poté Thurn táhl do Čech a na Moravu, kde chtěl vyvolat rozsáhlé povstání proti dosavadním poměrům. Saská armáda by mezitím obsadila Slezsko. Za těchto podmínek by pak mohlo švédské vojsko pokračovat v tažení na Vídeň.⁵⁰¹ Tento plán se švédskému králi Gustavu

---

⁴⁹⁹ Tamtéž.

⁵⁰⁰ Antonín REZEK, *Dějiny saského vpádu do Čech (1631–1632) a návrat emigrace*, Praha 1889, s. 8–26.

⁵⁰¹ Oldřich KORTUS, *Pobělohorští exulanti za saského vpádu v letech 1631 a 1632*, in: Jiří Hrbek – Petr Polehla – Jan Zdichynec (edd.), *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru. Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru, Ústí nad Orlicí 2008*, s. 235–248, zde s. 236–237.

II. Adolfovi velmi zamlouval a podporoval ho. Proti zmíněným záměrům začal vystupovat saský kurfiřt Jan Jiří I. a jeho maršál Jan Jiří Arnim, jimž myšlenka na protihabsburské povstání v Čechách a případnou reinstalaci kalvínského království v čele se Sasy nenáviděným Fridrichem Falckým nebyla po chuti.

Maršál Arnim se proto uchýlil k nečekanému kroku a v noci ze 2. na 3. listopadu 1631 překročil se saským vojskem české hranice. Vojenské tažení bylo velkým překvapením nejen pro nic netušící české exulanty a švédské spojence, ale také pro saský dvůr v čele s Janem Jiřím I., který tímto nápadem nebyl rozhodně nadšen. Kurfiřt se dosud snažil uplatňovat smířlivou politiku vůči katolickým Habsburkům, jelikož Ferdinand II. byl stále právoplatným císařem Svaté říše římské. Rovněž od habsburského rodu Sasko získalo do zástavy území Horní a Dolní Lužice. Ve prospěch vojenského vpádu nevyprovídal ani stav saské armády a nedostatek financí pro vyplácení žoldu. Na druhou stranu bylo pro Jana Jiřího I. výhodné odeslat vojáky na zimní kvartýr do jiné země.⁵⁰²

Vzniklou situací byl rozrušen i Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka, který již šest dní po zahájení vpádu instruoval ve svém dopise telčského hejtmána Hynka Ladislava Vejtmilera z Vejtmile, aby připravil město k obraně před případným útokem: „*Ačkoliv té naděje jsem, že nepřátelskej lid k [Jindřichovu] Hradci a ovšem pak k Telči se nedostane, nicméně předešlou žádost mou a manželky mé nejmilejší obnovuji, žádajíce, abyste na zámku Telči nyní bydleli, hleděli v městě to tak naříditi, aby před štráfem nepřátelským mohlo se brániti a bůhdá i obrániti*“. Dále přikázal hejtmanovi, aby v případě nebezpečí poskytl ochranu jeho synům Adamu Pavlovi a Františku Vítovi. Na závěr listu vyjádřil naději, „*že bůhdá brzy Jeho Milosti Císařské lid vojenský do Království českého vtrhne a ten lid nepřátelský odtud zase, bůhdá s přemožením a poražením jich, vyžene*“.⁵⁰³

Jindřich Matyáš Thurn, znechucený saským podrazem, se nakonec rozhodl následovat spolu s předními českými exulanty postupující vojsko, které si bez větších obtíží proklestilo cestu až do Prahy. Navrátivší exulanti se ujímali svých bývalých statků.

---

⁵⁰² Tamtéž, s. 242–243; TÝŽ, *Počátky saského vpádu do Čech v roce 1631*, in: Luděk Březina – Jana Konvičná – Jan Zdichynec (edd.), *Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám profesorky Lenky Bobkové*, Praha 2006, s. 155–168, zde s. 156, 162.

⁵⁰³ Dopis Viléma Slavaty hejtmanovi Hynku Ladislavu Vejtmilerovi z Vejtmile ze dne 9. listopadu 1631; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 98, kniha č. 15, pag. 77–78.

Sasové jim v jejich jednání nijak nebránili, ale v politických otázkách nebyli vůbec vyslyšeni. Kvůli Arnimovým obavám o restauraci předbělohorských poměrů nedošlo k obnovení direktoria či personálním změnám v zemských úřadech. Proto velká část navrátilců viděla ve vpádu poslední příležitost vyvést z Čech zbytek svého movitého majetku. Jiní věřili v trvalou změnu politických poměrů a snažili se bouřit poddané proti císaři.⁵⁰⁴

Mezi navrátilci byl také nejstarší syn bývalého jindřichohradeckého klienta Viléma Růta z Dírného Zdislav, jenž se zmocnil bývalého rodového statku Boreč. Po soudobé majitelce Apolonii Salhausenové požadoval vyplacení dlužné částky 9 000 kop míšenských, které rodině nevyplatila roku 1627 při prodeji panství. Zdislavovi Růtovi z Dírného se během saského vpádu nepodařilo získat hotové peníze ani žádný dluhopis. S neúspěchem se vrátil zpět do saské Pirny, odkud se neustále snažil získat část nevyplacených peněz. A i když se za něho roku 1643 přimlouval samotný saský kurfiřt, císař ho odbyl. V Pirně setrval až do dobytí města Švédy roku 1640.⁵⁰⁵ Zde se také oženil s českou exulantkou Sibylou Juditou Pětipeskou z Chýš a Egerberka. Manželé následně získali povolení se přestěhovat do hlavního města Saska Drážďan, kde Zdeslav Růt z Dírného roku 1648 zemřel a byl pochován ve Frauenkirche.⁵⁰⁶ Manželka Sibyla Judita zemřela tamtéž roku 1661.⁵⁰⁷ O jejich potomcích se nedochovaly žádné zprávy.

Jedním z těch, kteří se podíleli na podněcování poddanských rebelií, byl Kryštof Čabelický ze Soutic, jenž po odchodu z Čech roku 1627 vstoupil do řad saského vojska. Během vpádu se snažil spolu s dalším exulantem Davidem Chlumčanským z Přestavlk verbovat české sedláky za účelem vytvoření nové armády sloužící ve prospěch evangelíků. Při ústupu Švédů na počátku března 1632 měl za úkol zabránit postupu habsburského vojska směrem na Prahu. Při vykonávání rozkazu byl spolu se svým selským vojskem zajat v Mníšku pod Brdy a odvečen do Českých Budějovic, kde byl za organizaci povstání proti císaři odsouzen ke ztrátě cti, statku a hrdla.⁵⁰⁸ Bývalý patron Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka neměl s Kryštofem žádné slitování a nemínil se přimlouvat za zmírnění trestu, což vyplývá z jeho dopisu adresovaného Jaroslavu

---

⁵⁰⁴ O. KORTUS, *Pobělohorští exulanti*, s.243–245; A. REZEK, *Dějiny*, s. 119–139.

⁵⁰⁵ Zde je zachycen v soupisech exulantů jak v roce 1631, kdy bydlel Brosse Begerna s jedním sluhou, jedním chlapcem a paní, tak v i roce 1636, kdy se přestěhoval k Hansovi Cadnerovi; L. BOBKOVÁ, *Exulanti*, s. 178.

⁵⁰⁶ Tamtéž.

⁵⁰⁷ J. JÚNA, *Růtové*, s. 29.

⁵⁰⁸ O. KORTUS, *Pobělohorští exulanti*, s. 244.

Bořitovi z Martinic: „*Strany toho zajatého Čabelického vidí mně se, že by se dobře a spravedlivě stalo, aby se s ním tím způsobem, jak psáti ráčíš, procedovalo, ale obávám se, poněvadž jure militari jest jat, že vojáci nebudou chtít jej ad forum politicum vydati*“.⁵⁰⁹ Rozsudek byl nakonec vykonán 4. května na náměstí v Českých Budějovicích.⁵¹⁰ O pár dní později zde byli popraveni rovněž jeho dva pomocníci a dalším sedlákům byly uřezány uši a nosy. Hlavy popravených pak byly pro výstrahu před konáním dalších rebelií vyvěšeny na městských branách.⁵¹¹

I přes výše uvedené změny nedošlo k úplnému rozkladu slavatovské klientské sítě, pouze k její velké redukci. V kontaktu s Vilémem Slavatou zůstalo několik starých katolických rytířských rodů. Mezi nimi figurovaly rody Čabelických ze Soutic, Ježovských z Lub, Hodějovských z Hodějova, Malovců z Malovic a Španovských z Lisova. Kontakt mezi patronem a klienty se však v této době zúžil na předávání informací o dění v kraji, pohybu vojsk, útrapách způsobených třicetiletou válkou či neúrodou a na klientské žádosti o přímluvy či pomoc.

Jedna taková hromadná klientská žádost o zmírnění kontribucí je doložena z července 1632, tedy z doby, kdy došlo k definitivnímu vyhnání Sasů z Čech habsburskými vojsky vedených Albrechtem z Valdštejna.⁵¹² V polovině července získal Vilém Slavata povolení opustit císařský dvůr, aby mohl zkontrolovat stav svého dominia „*od vojáků zhubených*“. Vydal se tedy na cestu od česko-rakouského pomezí ke Slavonicím, pak dále pokračoval na Telčsko, kde 17. července obhlížel jeden z hospodářských dvorů a přilehá pole s úrodou, která byla „*jminulou středu nejprve před večerem a podruhé v noci*“ poničena velkým krupobitím. Rozsah škod způsobených drancujícími vojáky a následným krupobitím byl obrovský: „*Všeckno téměř obilí ozimní i jarní docela potloukly, ješto od mnoha let tak pěkný obilí nebylo*“.⁵¹³ Vilém Slavata pak popisoval následující den v listu celou událost svému „*pánu a příteli*“ a současně nejvyššímu purkrabímu pražskému Adamovi mladšímu z Valdštejna. Mezi poli, na něž

---

⁵⁰⁹ Dopis Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka Jaroslavu Bořitovi z Martinic ze dne 13. března 1632; převzato z tamtéž, s. 245.

⁵¹⁰ K osobě Kryštofa Čabelického blíže Karel PLETZER, *Poprava Kryštofa Čabelického ze Soutic v Č. Budějovicích roku 1632*, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 30, 1993, č. 2, s. 113–114; T. BÍLEK, *Dějiny I*, s. 58.

⁵¹¹ O. KORTUS, *Pobělohorští exulanti*, s. 245.

⁵¹² A. REZEK, *Dějiny*, s. 168.

⁵¹³ Dopis Viléma Slavaty Adamovi mladšímu z Valdštejna ze dne 18. července 1632; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 99, kniha č. 16, pag. 479–480.

si Vilém vyjel na koni, ho obklopili jeho poddaní, kteří „s pláčem mně žalovali a o pomoc žádali“. Vilém Slavata se zachoval jako řádný hospodář a utěšoval je. Rovněž se zavázal, že jim odpustí některé platební povinnosti: „Vzláště jim sem se zakázal, že contribucí za ty poslední tři měsíce v Moravě (poněvadž tam žádná vejminka postačiti nechce) za ně chci spraviti, ouroky a obilím, čím tak nám do důchodův tohoto roku povinnovati jsou, odpustiti, a jak k semenům, tak na chléb obilím je založiti, za což oni velice děkujíc, poněkudž se tím potěší“.⁵¹⁴

V tu samu chvíli se na místo dostavilo „několik vosob rytířskejch, sousedův mejch“, tedy klientů, kteří se dozvěděli o patronově příjezdu do kraje. Viléma Slavatu přítomní rytíři, konkrétně nejmenovaní členové z rodů Španovských z Lisova, Koňasů z Vydrů, Radkoviců z Mirovic a Babků z Meziříčka, následně doprovodili až do Kunžaku, kde s ním poobědvali. Zde „s pláčem mně žalovali, jakou dokonalou záhubu [v] živnostech jich skrze to krupobití vzali, dokládajíc, jaký dokonce možné nejní delší [sic] contribucí skládati“. Patron Vilém Slavata se snažil klienty uklidnit a přimluvit se za ně na patřičných místech.⁵¹⁵

Toto setkání je výjimečné v tom, že je jedinou prameny doloženou návštěvou klientů u patrona na jindřichohradeckém dominiu, a to nikoli v jeho sídle, ale nejprve na poli, odkud se všichni přesunuli do blízkého městečka. Oproti předbělohorskému období zcela mizí doklady o vzájemné účasti na oslavách životního cyklu patrona či klientů. Častou náplní dopisů klientů adresovaných patronu byly namísto toho žádosti o poskytnutí pomoci.

O pomoc prosil Viléma Slavatu v červenci 1628 i novopečený katolík Oldřich Hodějovský z Hodějova, který se na Viléma obracel jako na „svého vždycky laskavého pána a patrona“⁵¹⁶ v záležitosti dědictví po příbuzném Bernardovi nejstarším Hodějovském z Hodějova. Bernard odkázal veškeré svoje jmění, které dosahovalo 29 200 kop míšenských grošů, právě Oldřichovi Hodějovskému a jeho synům Jiřímu a Smilovi. Z neznámého důvodu dědictví zadržoval Jan Oldřich z Eggenberka: „I poněvadž pod takový stateček nebolížto vesnice nyní Jeho Milost osvíceného knížete a pána, pana Jana

---

⁵¹⁴ Tamtéž.

⁵¹⁵ Tamtéž.

⁵¹⁶ Dopis Oldřicha Hodějovského z Hodějova na Markvarci Vilému Slavatovi ze dne 25. července 1628; tamtéž, inv. č. 119, sign. III A 3h, kart. 18.

*Voldřicha a Boží milosti herczoga a knížete z Krumlova a z Eggenbergu v držení zůstávají“.*⁵¹⁷

Oldřich Hodějovský z Hodějova proto prosil Viléma Slavatu coby svého patrona, aby celou situaci projednal s císařem, jelikož s ním Slavata udržoval dobré vztahy, a přimluvil se za něj. Hodějovský se omlouval, že tolik pospíchal na vyřízení celé záležitosti a také v závěru dopisu nezapomněl připomenout, že jeho rod sloužil jindřichohradeckým pánům od dávných dob: „*Vědouce o tom v nekonečnosti, že s Jeho Milostí Králem na dobrém srozumění i v blízkém spříznění bejti a zůstávati ráčíte, nechtíce já jak Jeho Milosti Krále tak kvapně tolikéž i Vaší Milosti v tom hněvati a offendirovati, jež z veliké mé potřebnosti to činiti musím. Což pokorně a služebně při Vaší Milosti omluven bejti žádám. V čemž se důvěrně k vaší milosti v té příčině jakožto k svému vždy laskavě příznivému pánu a patronu jakožto starobylej služebník utíkám“.*⁵¹⁸

Jindřichohradečtí páni udržovali klientské vztahy již od poloviny 16. století s moravskou částí rodu Hodějovských z Hodějova sídlící na statcích v blízkosti Telče. Prvním příchozím na Moravu byl Mikuláš z chotětické větve,⁵¹⁹ který vlastnil vesnici Maršov. Jeho syn Arkleb dosáhl právnického vzdělání. Díky tomu mohl působit v moravských zemských úřadech, kde zastával funkci prokurátora a později také komorníka menšího práva. Za manželku měl Johanku, dceru Jana z Osečan, purkrabího v Telči, a Barbory z Maříže.⁵²⁰ Díky sňatku vyženil tvrz a ves Markvarec a další přilehlé vesnice.⁵²¹ Po vzoru předků a příbuzných z manželčiny strany udržoval Arkleb Hodějovský z Hodějova prospěšné klientské vztahy s pány z Hradce, konkrétně s Jáchymem, kterého pravidelně zpravoval o dění v kraji.⁵²²

Arklebův syn Jan Hodějovský z Hodějova započal svůj politický život vojenským tažením do Uher, kde bojoval s Turky jako mustrherr, tedy důstojník starající se o výplatu

---

⁵¹⁷ Tamtéž.

⁵¹⁸ Tamtéž.

⁵¹⁹ Zemřel asi roku 1544; Zdeňka MÍCHALOVÁ (ed.), *Epitaf rodiny Jana Hodějovského z Hodějova v Českém Rudolci*, Pardubice 2021, s. 38.

⁵²⁰ Barbora byla dcerou Václava z Maříže, klienta pánů z Hradce. Rovněž byl purkrabím v Telči v letech 1449–1463; Jan TIRAY, *Vlastivěda moravská. Slavonický okres*, Brno 1926, s. 217–218.

⁵²¹ Vesnice Kadolec, Leštnice, Radíkov, Horní Pole a podíly v Olešné a Lipnici; L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 30, 950; Z. MÍCHALOVÁ (ed.), *Epitaf*, s. 30, 34.

⁵²² Například list Arkleba Hodějovského z Hodějova Jáchymovi z Hradce ze 2. září 1553; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II C 3, kart. 9.

žoldu a kontrolu vybavení mužstva.⁵²³ Od roku 1601 zastával úřad hofrychtěře dvorského soudu.⁵²⁴ Jan se oženil s Eufrozinou z Vartenberka, s níž zplodil syny Oldřicha a Tomáše Dětricha a dceru Annu. Po smrti manželky nechal roku 1582 zbudovat v rudoleckém kostele, kde se nacházelo rodové pohřebiště, nákladný a unikátní epitaf. Měl kromě Eufroziny vzpomenout i na památku jeho rodičů.⁵²⁵

Na Jana Hodějovského jako na svého dobrého „*pána a přítele*“, potažmo klienta, pamatoval i Zachariáš z Hradce, který Janovi nechal vystrojit v říjnu 1586 svatbu se členkou telčského fraucimoru Anny ze Šlejnic.⁵²⁶ Vzpomněl si na něj také ve své závěti, v níž mu odkázal velkou sumu peněz. Zároveň byl zmíněn v pohřební řeči, kde byl označen za nejdůvěrnějšího Zachariášova přítele.⁵²⁷ Jan udržoval patronátně-klientelní vztahy i s Adamem II. z Hradce, jemuž často poskytoval ručitelenské služby.⁵²⁸ Sám mu také peníze půjčoval.⁵²⁹ Ručil i jeho synovi Jáchymu Oldřichovi.⁵³⁰ Jan zemřel roku 1606.

Rod Hodějovských z Hodějova byl evangelického vyznání, proto se všichni jeho členové zapojili do stavovského povstání. Jak již byla zmínka výše, konfiskacím se vyhnul pouze Oldřich Hodějovský z Hodějova, který přestoupil ke katolictví. Přesto měl zaplatit pokutu ve výši šestiny svého majetku.⁵³¹ Statek Markvarec, který byl během povstání vypleněn císařskou armádou, byl odhadnut na 22 000 zlatých. Císařské komoře mělo být tedy uhrazeno 5 656 zlatých.⁵³² Přesto Janovy dluhy přerostly po delší době

---

⁵²³ Vladimír KEJLA – Karel MÜLLER (edd.), *Bartoloměj Paprocký z Hlohol, Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, Ostrava 1993, s. CCXXXI.

⁵²⁴ Ottův slovník naučný XI, s. 427.

⁵²⁵ „*Léta 1582 tento pohřeb dal jest udělati urozený pán Jan Hodějovský z Hodějova a na Markvarci, musther a colmistr Markrabství moravského a v království Uherském. Na památku dobré paměti pana Arkleba z Hodějova, otce svého, a paní Johanky Hodějovské z Osečan, matere své. Též paní Eufroziny z Vartenberka, manželky své, kteráž usnula v Pánu léta toho 1582 v pondělí před Hromnicemi. V tomto místě těla jejich odpočívají, tudíž pan Jan z Hodějova sobě i potomkům svým, kdyby které Pán Bůh povolati ráčil, aby tu těla jejich v Pánu Bohu odpočívala*“. K epitafu a jeho obnově podrobněji Z. MÍCHALOVÁ (ed.), *Epitaf*.

⁵²⁶ Druhá manželka Zachariáše z Hradce.

⁵²⁷ Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA, *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, Opera historica 6, 1998, s. 265–266; Vojtěch VEČEŘE, *Zachariáš z Hradce a jeho posmrtný obraz v pohřební řeči Zikmunda Domináčka z Písnice*, Jihočeský sborník historický 86, 2017, s. 60–112, zde 95.

⁵²⁸ Jan Hodějovský ručil Adamovi II. z Hradce 24. 4. 1577, 23. 4. 1589, 23. 4. 1590; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, listiny, inv. č. 295, 312, 315.

⁵²⁹ Tamtéž, inv. č. 406, sign. II L 5b, kart. 32.

⁵³⁰ Tamtéž, inv. č. 416, sign. II N 4b, kart. 46.

⁵³¹ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 225.

⁵³² Tamtéž, s. 231–232, 784; L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 30.

únosnou mez, a tak musel být Markvarec roku 1638 prodán za 12 000 zlatých a byl přiřčen k dačickému panství.⁵³³

Oldřichovi synové Jiří a Smil působili v císařském vojsku. Vojenské zkušenosti bratři měli již z doby českého povstání, kdy bojovali na straně stavů. Smil působil u vojska především jako diplomat.⁵³⁴ Dle dochovaných pramenů po sobě žádný z bratrů nezanechal potomky, a tak se soudí, že na konci třicátých letech 17. století vymřela moravská větev Hodějovských z Hodějova.⁵³⁵

O Slavatovu přímluvu žádal také Vratislav Čabelický ze Soutic, který v květnu 1629 prosil Viléma Slavatu, aby přesvědčil císaře Ferdinanda II., aby se za Čabelického přimluvil u velmistra řádu maltézských rytířů Antoine de Paule v blíže nespecifikované záležitosti: „*Žádám, že mi ráčíte tu milost učiniti a za mne se Jeho Milosti Císařské, panu mému nejmilostivějšímu, přimluviti, abych mohl rekomen dáti do Malty Gran majstrovi od Jeho Milosti Císařské dosáhnouti, což tito odeslané supplikaci ráčíte lépeji vyrozuměti, poněvadž mezi tímto časem a sv. Duchem vyjeti se strojiv tak, aby mohl také rekomen dáti*“.⁵³⁶ Na závěr prosebného listu Čabelický neopomněl zdůraznit své patronátně-klientelní závazky k rodu Slavatů: „*Jak Vaší hraběcí Milosti i Vašemu domu vašnostinému do smrti odsluhovati nepominu*“.⁵³⁷

Výše uvedené žádosti dobře vykrešlují tehdejší mentalitu a etické normy. Z dnešního pohledu by mohla být celá situace vyřešena mnohem snadněji, kdyby Čabelický napsal list rovnou císaři. To ale nebylo z hlediska tehdejší komunikační praxe vůbec možné, neboť se neslušelo, aby šlechtic prosil o dobrodiní pro sebe nebo svou nejbližší rodinu. Proto musel vyhledat svého patrona Viléma Slavatu, významnou osobu u císařského dvora, který tuto prosbu tlumočil dále.⁵³⁸

Stejně jako v předbělohorské době, i nyní klienti žádali patrona o zajištění kariéry pro své děti. V lednu 1639 prosil blíže nespecifikovaný příslušník rodu Vencelíků z Vrchovišť⁵³⁹ Slavatu o přímluvu u arciknížete Leopolda Viléma Habsburského, aby

---

⁵³³ L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 30.

⁵³⁴ Smil zastupoval Fridricha Falckého na jednání s Uhry a Turky; V. LÍVA (ed.), *Prameny III*, Praha 1951, s. 59, 61, 68.

⁵³⁵ Z. MÍČHALOVÁ (ed.), *Epitaf*, s. 40.

⁵³⁶ Dopis Vratislava Čabelického ze Soutic Vilému Slavatovi ze dne 3. května 1629; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 105, kniha č. 22, pag. 534–535.

⁵³⁷ Tamtéž.

⁵³⁸ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 380–381.

⁵³⁹ Nejspíše se jednalo o Jindřicha Michala Vencelíka z Vrchovišť.

mohl jeden z jeho synů u arciknížete zastávat pážecí funkci. Vilém Slavata si v dopise svému synovi Adamu Pavlovi Slavatovi stěžoval, že „*Jeho Milost arcikníže Leopoldt [!] před odjezdem svým odsud ráčil mně praviti, že v příčině pana Vencelíka, jeho syna, v ten čas nemá místa prázdného, aby jej za edelgnaba k sobě přijíti mohl*“. Proto Vilém Slavata prosil svého syna, aby mladého Vencelíka coby pážete přijal on, než se uvolní místo na arciknížecím dvoře. Rovněž Adamu Pavlovi doporučil, „*že by dobře bylo, aby se dále v jazyku latinském cvičil a syntaxi absolvoval, tak aby potomě s jinejmi Jeho Milosti Císařské edlgnabami tím lépeji učiti se mohl*“. Dále měl Adam Pavel za úkol zjistit svému otci, „*zdaliž [mladý Vencelík] německy mluvíti umí, aneb aspoň té řeči rozumí*“.⁵⁴⁰

4.4 Vztah patrona s krajským hejtmanem

Z pohledu majitele jindřichohradeckého dominia zůstávalo prioritou udržet dobré vztahy s krajským hejtmanem. Proto, jak již bylo výše psáno, bylo výhodné, když hejtmanský úřad vykonával některý z klientů.⁵⁴¹ Od nich se očekávalo, že budou prosazovat své a patronovy politické a hospodářské zájmy. Důležitost hejtmanské funkce vzrostla během třicetileté války, kdy bylo hejtmanovou povinností kontrolovat stav všech panství v kraji a v případě jejich poškození vojáky vydávat jejich majitelům uznání o způsobených škodách.⁵⁴² Zároveň býval hejtman velice dobře informován o pohybu vojsk. Díky tomu mohl lépe chránit statky své a svých sousedů v kraji před válečnými útrapami. Velikou výhodou toho úřadu bylo i privilegium, jímž byla hejtmanova panství osvobozena od povinnosti ubytovávat vojsko. Daleko větší důležitost úřadu spočívala v hejtmanově právu určovat výši kontribucí pro jednotlivá panství. Z těchto kontribucí pak bývaly vyživovány císařské pluky, které se v kraji nacházely. Zároveň se hejtman musel postarat o ubytování vojska.⁵⁴³ Z jindřichohradeckých klientů vykonával hejtmanský úřad v předbělohorském období například Vilém Růt z Dírného,⁵⁴⁴ Zikmund Matěj Vencelík

---

⁵⁴⁰ Dopis Viléma Slavaty synovi Adamu Pavlovi Slavatovi ze dne 8. ledna 1639; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 105, kniha č. 22, pag. 534–535.

⁵⁴¹ Více k hejtmanskému úřadu viz kapitola 3. Klientské vztahy.

⁵⁴² O dalších hejtmanových povinnostech během třicetileté války více B. RIEGER, *Zřízení*, s. 221–223.

⁵⁴³ L. FAKTOR, *Modely*, s. 28; H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmané*, s. 24–30.

⁵⁴⁴ Vilém Růt z Dírného zastával hejtmanský úřad Bechyňského kraje v letech 1596, 1599, 1605 a 1607; L. FAKTOR, *Modely*, s. 133.

z Vrchovišť⁵⁴⁵ a Karel Čabelický ze Soutic v Bechyňském kraji a Bernard Hodějovský z Hodějova⁵⁴⁶ v Prácheňském kraji. V pobělohorské době se stal krajským hejtmanem Bechyňska Adam Lipovský z Lipovice,⁵⁴⁷ Jiří z Kotvic⁵⁴⁸ a Jáchym Špulíř z Jiter.⁵⁴⁹

Ovšem ne vždy probíhalo soužití Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka s hejtmanem Bechyňského kraje, i když se řadil mezi jindřichohradeckou klientelu, v poklidném duchu. K většímu konfliktu mezi patronem a hejtmanem došlo v březnu 1633, kdy Vilém Slavata obdržel rozpis nových kontribucí. Podle něho měl být nově vyživován regiment Jana Rudolfa Bredy, který setrval na území Bechyňského kraje, z peněz vybíraných pouze na jindřichohradeckém panství. Do té doby byl výběr kontribuce rozdělen mezi čtyři panství.⁵⁵⁰ Z ostatních statků měla být odváděna nová kontribuce pro vojáky ubytované v Pelhřimově. Nová instrukce byla podepsána hejtmanem Bechyňského kraje, jímž byl klient Jáchym Španovský z Lisova. Vilém Slavata s novou instrukcí nesouhlasil a podívoval se nad chováním Španovského, které odporovalo zažitému pojetí „dobrého přátelství“ a klientského vztahu: „*Jest mně v pravdě s podivením, že pan Joachym Španovský takovou ordinancí podepsal, poněvadž pán se ke mně vždycky obzvláštním dobrým přátelským [sic] vždycky zakazoval, a také k tomu ode mě sobě vždycky příčiny dávány měl. Neb témuž panu Španovskému dobře to povědomo jest, k jaké záhubě panství hradecké jak předešle od začátku té nešťastné rebelii v Čechách, že mnoho pustejch gruntův i celé vesnice pusté se nacházejí*“.⁵⁵¹

Vilém Slavata byl z celé situace nešťastný a ve svém listu ze 12. března 1633 si stěžoval hejtmanu jindřichohradeckého panství Václavu Mathiadesovi Dačickému na nové kontribuce, které „*nepochybně bídu a záhubu poddanejch téhož statku přednésti věděti bude*“. Slavata proto prosil Dačického, aby promluvil s Janem Rudolfem Bredou,

---

⁵⁴⁵ Zikmund Matěj Vencelík z Vrchovišť zastával hejtmanský úřad Bechyňského kraje roku 1613; tamtéž, s. 155.

⁵⁴⁶ Bernard Hodějovský z Hodějova zastával hejtmanský úřad Prácheňského kraje roku 1612; Tamtéž, s. 166.

⁵⁴⁷ Adam Lipovský z Lipovice zastával hejtmanský úřad Bechyňského kraje v letech 1645 a 1656; H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmané*, s. 275.

⁵⁴⁸ Jiří z Kotvic zastával hejtmanský úřad Bechyňského kraje v letech 1635–1636 a 1643; tamtéž.

⁵⁴⁹ Jáchym Špulíř z Jiter zastával hejtmanský úřad Bechyňského kraje v letech 1640–1642, 1643–1645, 1645–1651 a 1659; tamtéž.

⁵⁵⁰ Kontribuce byla předtím vybírána z panství Landštejn, Nová Bystřice a Stráž nad Nežárkou. Dopis Viléma Slavaty synovi Václavu Mathiadesovi Dačickému ze dne 12. března 1633; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 130, sign. III C 2a, kart. 23, fol. 160–161.

⁵⁵¹ Tamtéž.

aby si bral odvody ze stejných panství jako doposud: „*Rozmluvte s panem nejvyšším, aby on hleděl to zastaviti a nedal k tomu přicházeti, aby mimo něho mělo odtud komukoliv jinému něčto dáváno a contribuováno bejti*“. V závěru listu Vilém Slavata pak žádal Václava Mathiadese Dačického, aby vyzval hejtmana Jáchyma Španovského z Lisova k zjednání nápravy a obnovení klientského pouta: „*Já se témuž panu Španovskému budu snažiti spolu s syny mejmi všelijak toho odměňovati*“.⁵⁵²

4.5 Klienti jako slavatovští úředníci

Zbytek klientské sítě byl ze strany patrona Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka udržován spíše z nutnosti naplnění „*dobrého přátelství*“, než z benefitů, které z patronátně-klientelních vztahů plynuly. Vilém Slavata tyto rytířské klienty už nepotřeboval, neboť se mu po potlačení stavovského povstání otevřely nové obzory. Důležitým milníkem je z tohoto pohledu rok 1625, kdy se Vilém Slavata rozhodl opustit všechny české zemské úřady a svoji budoucí kariéru spojit s císařským dvorem. Zde ale zůstával dvořanem. Další kariéra Viléma Slavaty byla opět spjata s českou zemskou vládou, kde získal druhý nejvýznamnější úřad nejvyššího hofmistra Království českého. Následně byl o tři roky později jmenován do úřadu nejvyššího kancléře, který vykonával až do své smrti a byl díky tomu trvale připoután k vídeňskému císařskému dvoru.⁵⁵³

Komunikace s rytířskými klienty povětšinou pobíhala prostřednictvím vrchnostenské kanceláře, která na sebe převzala roli brokera a z části i patrona, neboť Vilém Slavata velkou část roku pobýval ve Vídni nebo s panovníkem na cestách. Osobní styk s klienty byl zkomplikován také tím, že Vilém Slavata musel jako dvořan žádat o každé opuštění vídeňského dvora samotného císaře. Úředníky této kanceláře byli většinou měšťané, do šlechtického stavu čerstvě povýšení jedinci či erbovní měšťané jako Linhart Korka Cholovský z Korkyně.⁵⁵⁴ V čele kanceláře pak stál hejtman panství, který do jisté míry od dvacátých let 17. století vykonával pro jindřichohradeckého majitele stejné

---

⁵⁵² Tamtéž.

⁵⁵³ Ke Slavatově politické kariéře podrobněji podkapitola 2.2.1 Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka.

⁵⁵⁴ K osobě Linharta Korky Cholovského z Korkyně podrobněji Marek STARÝ, *Korkové Cholovští z Korkyně. K otázce původu rodu a jeho českého inkolátu*, *Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy* 7, 2016, č. 2, s. 130–141.

služby jako předtím rytířští klienti.⁵⁵⁵ V hejtmanské funkci se ale také vyskytovali i příslušníci klientských rytířských rodů, například Lipovští z Lipovice.

Jindřichohradečtí patroni udržovali styky s moravskou větví Lipovských. První na Moravu přišel Václav Lipovský z Lipovice, který vstoupil do služeb pánů z Hradce. Již od roku 1558 se pohyboval na dvoře Zachariáše z Hradce. S jeho prací byl nejspíše Zachariáš velmi spokojen, a tak mu odkázal dvůr ve Slavonicích.⁵⁵⁶ Později se vypracoval na panského úředníka v Přibyslavi. Nakonec vykonával mezi lety 1591 až 1599 úřad hejtmana v Telči⁵⁵⁷ a poté byl pět let hejtmanem na Jindřichově Hradci.⁵⁵⁸ Roku 1591 prodal svůj český statek Droužetice na Strakonicku a místo toho si roku 1596 koupil moravský statek Řečice u Telče.⁵⁵⁹ Václav si ze svého hejtmanského platu mohl dovolit půjčit peníze svému pánovi Jáchymu Oldřichovi. Roku 1601 půjčil 1 500 kop grošů českých.⁵⁶⁰ Rovněž často vystupoval i jako jeho ručitel.⁵⁶¹

V tradici úřednické kariéry u jindřichohradeckých pánů pokračoval Adam Lipovský z Lipovice, který ve dvacátých letech 17. století zastával úřad hejtmana panství v Jindřichově Hradci. Funkci vykonával až do 8. září 1629, kdy byl ze služeb propuštěn spolu s telčským hejtmanem Hynkem Ladislavem Vejtmilerem z Vejtmile kvůli prosáknutí informací o jejich skandálním chování k vídeňskému dvoru, které značně poškodily Slavatovu čest.⁵⁶²

4.6 Sociální mobilita klientů

Druhá čtvrtina 17. století byla pro nižší šlechtu velice těžkou dobou. Přesto se našlo několik starých katolických rytířských rodů, kterým se dařilo vyniknout v politické či

---

⁵⁵⁵ Obstarávali nákupy různorodého zboží či ručili za slavatovské dluhy nebo Vilémovi sami půjčovali; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 124, sign. III A 5b, kart. 21.

⁵⁵⁶ Jan TIRAY, *Vlastivěda moravská. Dačický okres*, Brno 1925, s. 193.

⁵⁵⁷ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 73.

⁵⁵⁸ L. FAKTOR, *Modely*, s. 123; Ottův slovník naučný XVI, s. 76.

⁵⁵⁹ Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Brno 1972, s. 261.

⁵⁶⁰ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 422, kniha č. 2.

⁵⁶¹ Tamtéž, inv. č. 416, sign. II N 4b, kart. 46.

⁵⁶² K celému případu podrobněji Josef HRDLIČKA, *Mezi ctí a normou. Ke kultuře služby slavatovských hejtmanů okolo roku 1630*, Opera historica 11, 2006, s. 347–373; TÝŽ, *Vilém Slavata a jeho hejtman Hynek Ladislav Vejtmiler z Vejtmile*, Theatrum Historiae 9, 2011, s. 187–200; Jiří KUBEŠ, *Vilém Slavata a jeho hejtmani. K anatomii prestiže raně novověké šlechty*, Historický obzor 12, 2001, s. 70–75.

hospodářské oblasti. Zástupci těchto rodů se snažili uniknout z rytířských řad, které byly ve třicátých a čtyřicátých letech plně novopečených rytířů neschopných prokázat starobylost svých rodin, povýšením do stavu panského. Pozdvihnutí se dočkalo celkem 22 předbělohorských rodů. Z jindřichohradeckých klientů lze jmenovat Čabelické ze Soutic, Malovce z Malovic, Robmhápy ze Suché, Víty ze Rzavého, Voračické z Paběnic, Vrábské z Vrabí nebo Vratislavy z Mitrovic. Povýšení se však nikdy netýkalo celého rodu, ale pouze jeho jednotlivých představitelů, od nichž byl titul dále dědičný.⁵⁶³

Tento trend lze však zaznamenat již v posledních létech před vypuknutím stavovského povstání, kdy se hned několik členů tradičně rytířského rodu Zahrádeckých ze Zahrádek dočkalo dne 24. října 1615 povýšení do panského stavu. V červenci následujícího roku byl bratrům Jindřichovi a Václavovi spolu s jejich příbuznými Janem, Jiřím, Vilémem a Václavem panský titul potvrzen.⁵⁶⁴

Uniknout z rytířského stavu se podařilo také Václavu Čabelickému ze Soutic, který se na rozdíl od svého bratra Kryštofa postavil za stavovského povstání na císařskou stranu. Václav byl za své věrné vojenské služby císařské koruně povýšen v únoru 1626 do starožitného panského stavu.⁵⁶⁵ S vojskem spojil celý svůj další život. Jako rytmistr měl za úkol zajišťovat stravu pro vojsko. Úkol plnil velmi svědomitě. Zachovalo se mnoho zpráv, v nichž si vrchnost či správci panství, na nichž Václav s vojskem pobýval, stěžovali, že Čabelický „*oloupil jeho poddané tak, že neměli co dát do úst a tamního správce těžce zbil*“.⁵⁶⁶ Nicméně vojsko bylo v této době důležitější než poddaní, proto byl Václav jmenován do funkcí císařského komořího, válečného rady a plukovníka. Dokonce mu byly roku 1642 darovány rodné Žimutice, které byly zabaveny jeho otci Karlovi během pobělohorských konfiskací. Žimutice držel až do 2. května 1648, kdy je prodal Janovi z Ehrštorfu.⁵⁶⁷ Václav Čabelický ze Soutic a na Žimuticích zemřel 1. listopadu

---

⁵⁶³ K povýšení rytířských rodů do panského stavu po roce 1620 a vnímání rodové starobylosti blíže F. KOREŠ, *Proměny*, s. 58–87.

⁵⁶⁴ August VON DOERR, *Der Adel der böhmischen Kronländer. Ein Verzeichniss derjenigen Wappenbriefe und Adelsdiplome*, Praha 1900, s. 86–87. K přijímání šlechticů do panského stavu v předbělohorské době podrobněji Marek STARÝ, *Rytíři přijatí do českého panského stavu v době předbělohorské*, Sborník archivních prací 60, 2010, s. 240–278.

⁵⁶⁵ K jeho povýšení došlo 25. února 1626; A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 91.

⁵⁶⁶ V. LÍVA (ed.), *Prameny III*, s. 629–630; četné zprávy o jeho zásobovacích aktivitách tamtéž III, Praha 1951, s. 364, 492–493, 496, 629–630; IV, Praha 1953, s. 199; VI, Praha 1955, s. 37, 72, 75, 316, 356.

⁵⁶⁷ A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 197.

na následky zranění při obraně Starého a Nového Města před Švédy roku 1648. Pochován byl v Týnském chrámu.⁵⁶⁸

Povýšení do panského stavu se později dočkal rovněž Šebestián Karel Čabelický ze Soutic, který vlastnil statky Trkov, Suchdol a Zahrádku na Sedlčansku.⁵⁶⁹ Svoji politickou kariéru zahájil vykonáváním úřadu hejtmána Vltavského kraje. Tuto funkci držel Šebestián Karel Čabelický v letech 1635–1636, 1638, 1641–1651.⁵⁷⁰ Hejtmanský úřad neopouštěl ani po svém povýšení, k němuž došlo 24. dubna 1652,⁵⁷¹ jelikož mu zajišťoval určitý sociální kapitál. Zároveň prodléváním ve funkci chtěl dát okolním rytířům najevo, že je neopustil.⁵⁷²

Setrvání rodu Čabelických ze Soutic v řadách panstva bylo však pouze dočasné. Další společenský vzestup zaznamenal již syn Šebestiána Karla, Václav Karel Čabelický ze Soutic, jenž byl 28. listopadu 1682 vyzdvižen do hraběcího stavu.⁵⁷³ Rovněž od roku 1654 zastával funkci dvorského číšníka.⁵⁷⁴ Také po vzoru svého otce zastával úřad hejtmána Vltavského kraje v letech 1658–1666.⁵⁷⁵

Společenský vzestup se nevyhnul ani příslušníkům rozvětveného rodu Malovců. Jiří Malovec z Malovic se během svého života velice aktivně zúčastňoval politického života. Byl královským radou, komorníkem, zemským soudcem, malostranským hejtmánem a také zastával úřad purkrabího Hradeckého kraje.⁵⁷⁶ Z pozice purkrabího měl nakročeno k získání jednoho z nejvyšších úřadů, jakého mohl jako rytíř dosáhnout, podkomořího královských měst.⁵⁷⁷ Této nabídce se ale vzdal a raději se nechal dekretem z 13. října 1638 povýšit do panského stavu.⁵⁷⁸ Poté v letech 1639 a 1641 zastával úřad

---

⁵⁶⁸ Jan OULÍK, *Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Jeho náhrobní kameny a heraldické památky*, in: Jiří Roháček (ed.), *Epigraphica & Sepulcralia. Sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulkrálních památek, pořádaných Ústavem dějin umění AV ČR v letech 2006–2007*, Praha 2009, s. 167–178, zde 173.

⁵⁶⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady XV*, Praha 1927 s. 152.

⁵⁷⁰ H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmáné*, s. 292.

⁵⁷¹ A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 103; Národní archiv Praha, Desky zemské, Desky zemské větší 151, fol. Q 17–Q 21.

⁵⁷² Hejtmanský úřad vykonával za panský stav v letech 1652–1656; H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmáné*, s. 260. K přechodu Šebestiána Čabelického z rytířského do panského stavu F. KOREŠ, *Proměny*, s. 85.

⁵⁷³ A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 106.

⁵⁷⁴ F. KOREŠ, *Proměny*, s. 97.

⁵⁷⁵ H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmáné*, s. 334.

⁵⁷⁶ F. KOREŠ, *Proměny*, s. 131, 193.

⁵⁷⁷ Tamtéž, s. 132.

⁵⁷⁸ A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 121.

krajského hejtmana Litoměřického kraje za panský stav.⁵⁷⁹ Jiří Malovec z Malovic zemřel roku 1646.⁵⁸⁰

Povýšení do panského stavu se 30. dubna 1639 dočkal Jiřího synovec Petr Pavel Malovec,⁵⁸¹ avšak ne kvůli zastávaným zemským úřadům, jako tomu bylo u jeho strýce, ale z ryze z vojenských důvodů, neboť Petr Pavel během třicetileté války věrně sloužil v řadách císařské armády. Petr Pavel Malovec z Malovic zemřel roku 1653.⁵⁸²

Z nižšího šlechtického stavu byl vyzdvižen také Jindřich Michal Vencelík z Vrchovišť původně vyznávající evangelickou víru. Ke katolictví konvertoval se svou matkou a manželkou teprve roku 1628, tedy v době po vydání císařského patentu, který vypovídal ze země nekatolickou šlechtu, pokud by její příslušníci setrvali u evangelického vyznání. Náboženský přestup odstartoval jeho šťastné období, neboť již o dva roky později, tedy roku 1630, byl Jindřich Michal Vencelík z Vrchovišť spolu se svými syny Janem Kunrátem a Zikmundem Karlem povýšen do stavu svobodných pánů. Od té doby používal Jindřich Michal a jeho potomci jméno Vencelík ze Sarabic.⁵⁸³

Výjimku ze soudobých či bývalých klientských rytířských rodů tvořili Vratislavové z Mitrovic. Členové rodu Vratislavů vstupovali do služeb jindřichohradecké vrchnosti již v polovině 16. století. Kromě výkonu funkce v patrimoniální správě vykonávali pro pány z Hradce řadu písemně nezakotvených služeb. Také jim poskytovali půjčky či posílali dary, a tak se postupem času zařadili mezi přední klientské rody. Do služeb jindřichohradeckých pánů postupně vstupovali synové Václava Vratislava z Mitrovic.⁵⁸⁴

Prvním byl Štěpán Vratislav z Mitrovic, který nejdříve sloužil Anně z Hradce. Posléze se vypracoval a na doporučení Petra Kaplíře ze Sulevic byl roku 1574 uveden do úřadu regenta celého dominia.⁵⁸⁵ To obratně spravoval po celých 13 let, během nichž se snažil o záchranu značně zadlužených statků. Adam II. z Hradce si na Štěpánovi cenil jeho oddanosti pro úřad a jeho přimosti. O tom svědčí dopis Štěpána Vratislava z Mitrovic z 25. listopadu 1578, v němž doporučoval Adamovi II. z Hradce prodej Hluboké nad Vltavou. Štěpán Vratislav se snažil svému pánu nastínit ekonomický vývoj dominia

---

⁵⁷⁹ H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmané*, s. 346.

⁵⁸⁰ Ottův slovník naučný XVI, s. 724.

⁵⁸¹ A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 122.

⁵⁸² Ottův slovník naučný XVI, s. 724.

⁵⁸³ A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 111.

⁵⁸⁴ Zemřel 3. února 1554.

⁵⁸⁵ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 69.

v případě jeho náhlé smrti. Vratislav pochyboval o tom, že by všichni jeho klienti a poručníci dostali svých závazků vůči jeho manželce a dětem. Proto Vratislav radil Adamovi II., aby prodej Hluboké nad Vltavou provedl, i když by mu jistě způsobil hanbu mezi šlechtici, ale na druhou stranu by mu pomohl splatit staré dluhy. Také mu připomínal, že jeho předci neměli kromě Jindřichova Hradce jiné majetky, a přece byli považováni za jeden z nejváženějších rodů.⁵⁸⁶ Štěpán rovněž Adamovi II. z Hradce půjčoval peníze a také vystupoval jako jeho ručitel. Za jeho věrné služby mu Adam daroval Šaurovský dům v Jindřichově Hradci a blíže neurčený mlýn. Štěpán rovněž držel statek Dráchov. Štěpánovi potomci se již také od dětství pohybovali na dvoře pánů z Hradce. Synové Vladislav, Adam, Jan a Václav zde působili jako pážata. Z dcer se ke dvoru dostala Anna Marie, která nějaký čas žila ve zdejším fraucimoru. Když se vdávala za Oldřicha Doudlebského, darovala jí Kateřina Hradecká z Montfortu stoček zeleného sukna. Štěpán Vratislav z Mitrovic zemřel 14. října 1587. Protože Adam II. z Hradce měl Štěpána Vratislava z Mitrovic opravdu rád, nechal si vymalovat jeho portrét a vdově Kateřině ponechal k užívání drachovský dvůr.⁵⁸⁷

Do hradeckých služeb vstoupil roku 1564 i Štěpánův bratr Jiří, který zde zastával funkci nejmladšího písaře. V druhé polovině šedesátých let se vydal bojovat do Uher proti Turkům. Roku 1575 byl poslán na Hlubokou, kde pomáhal neduživému hejtmanovi Petru Robmhápovi ze Suché. Po jeho smrti Jiří převzal hejtmanský úřad. Následně byl po smrti bratra Štěpána jmenován do funkce jindřichohradeckého regenta, kterou vykonával až do roku 1598. Rovněž se 5. července 1593 stal purkrabím pražského hradu. Tento úřad mu přinášel značné finanční prostředky, proto si mohl dovolit půjčovat peníze jak Adamovi II., tak Jáchymu Oldřichovi z Hradce. Také ručil za jejich dluhy.⁵⁸⁸ Stejně jako Štěpánovy

---

⁵⁸⁶ „Kdo ví, kdy pán Bůh koho z nás ráčí povolati, však jsme všechno lidé smrtní, pádům a nejistotě času poddaní a i arci by potom poručníci byli anebo služebníci věrní, pán Bůh zná, jak lidé v světě jsou fortelní, obmyslní, takoví, kdyby v mladém věku – čehož milej pán Bůh ráč zachrániti – měli v těchto závadách nynějších Její Milost paní manželka Vaše osiřeti s dětmi, račtež toho všeho bedlivě povážiti, není-li lépeji a s menší hanbou a menším zlým raději statku uprodati a dluhy a závady z sebe svěsti, pánem bejti a ne na jiné šetřiti a takovou těžkost na sobě míti [...] Však ráčíte z milosti Boží hojně jiných statků míti a na nich se moci poctivě živiti. Ano předkové Vaší Milosti neměli než toliko panství hradecké a proto vřele se panský poctivě na to ráčili vychovávat, k platnosti Její Milosti králi, pánu svému, i vsí zemi této jsou bejvali“. František TEPLÝ, *Dva staří hospodáři čeští. Štěpán Vratislav z Mitrovic † 1587; a Jiřík, bratr jeho, † 1603*, Olomouc 1916, s. 8–9.

⁵⁸⁷ Tamtéž, s. 6, 22–24.

⁵⁸⁸ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 412, sign. II N2, kart. 45.

děti, byli i Jiřího synové Jan, Adam a Kryštof pážaty Adama II. Jiří Vratislav z Mitrovic zemřel 9. dubna 1603.⁵⁸⁹

S pány z Hradce udržoval dobré vztahy také bratr Štěpána a Jiřího Kryštof Vratislav z Mitrovic. Půjčoval peníze Jáchymu Oldřichovi nebo Lucii Otýlii.⁵⁹⁰ Rovněž jim poskytoval ručitelské služby.⁵⁹¹ Kryštof držel panství Lochovice, které získal sňatkem s Alenou Vratislavovou z Michelsdorfu. Od roku 1605 zastával úřad karlštejského purkrabí za rytířský stav, rovněž byl královským radou. Kryštof Vratislav zemřel 18. ledna 1612.⁵⁹²

Vratislavové z Mitrovic zůstali jindřichohradeckými klienty přibližně do té doby, kdy vymřeli páni z Hradce, tedy do roku 1604, neboť během 17. století zažili Vratislavové ohromný sociální i společenský vzestup, díky němuž si mohli dovolit komunikovat se Slavaty z Chlumu a Košumberka jako se sobě rovnými. Jistá majetková základna rodu byla vytvořena již roku 1598, kdy došlo k prodeji hlubockého panství, které od Jáchyma Oldřicha z Hradce získal Bohuslav Malovec z Malovic. Bohuslav, jelikož neměl dostatek hotových peněz na zaplacení, oddělil a prodal část panství s městem Protivín klientům Jiřímu a Kryštofovi Vratislavovi z Mitrovic.⁵⁹³ I přes tuto významnou majetkovou akvizici se v pozdější době Vratislavům nikdy nepodařilo vybudovat rozsáhlejší državy, jako tomu bylo u Slavatů nebo Schwarzenberků.⁵⁹⁴

Společenský vzestup rodu Vratislavů z Mitrovic byl také dán tím, že se jeho členové vesměs hlásili ke katolickému vyznání, proto jej skoro vůbec nezasáhly pobělohorské restriktce. Před konfiskační komisí skončil pouze Adam a Jiří, kteří byli obviněni z toho, že se účastnili volby krále Fridricha Falckého. Za to jim byla udělena pokuta ve výši 1 400 zlatých, kterou měli odvést kostelu svatého Jakuba v Praze.⁵⁹⁵ Pobělohorská doba členům rozvětveného rodu Vratislavů z Mitrovic velmi přála.

---

⁵⁸⁹ Pohřben v bukovském kostele; nápis z náhrobku: „*Leta Páně 1603 ve středu po provodní neděli dne 9. aprilis dluh smrti časný zaplatil jest a umřel urozený pan Jiřík Vratislav z Mitrovic a tělo jeho ted' odpočívá, kterémužto Bůh milostiv bejti rač. Duše spravedlivých lidí sou v rukou Božích a nedotkne se jich muka smrti*“; F. TEPLÝ, *Dva staří hospodáři*, s. 25–26.

⁵⁹⁰ Lucii Otýlii půjčil celkem 6000 kop grošů míšenských; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 422, kniha č. 2; k půjčkám Jáchyma Oldřicha Tamtéž, inv. č. 417, sign. II N 4c, kart. 48.

⁵⁹¹ Tamtéž, RA Slavatů, inv. č. II l26, sign. III B 2a, kart. 22.

⁵⁹² L. FAKTOR, *Modely*, s. 144–145.

⁵⁹³ A. SEDLÁČEK, *Hrady VII*, s. 238.

⁵⁹⁴ Aleš VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011, s. 73.

⁵⁹⁵ T. BÍLEK, *Dějiny I*, s. 903.

Do konce padesátých let 17. století byla většina členů rodu povýšena do panského stavu. Někteří jedinci už v tuto dobu zaujímali místa ve stavu hraběcím.⁵⁹⁶

Úspěšnou politickou kariéru si pak vybudovali synové a vnuci jindřichohradeckého regenta Štěpána Vratislava. Bezesporu nejznámějším členem rodu se stal Štěpánův syn Václav Vratislav z Mitrovic. V mládí studoval v jindřichohradecké jezuitské koleji. Později byl jmenován císařským velvyslancem v Istanbulu, kde byl pro neshody držen ve vězení s celou delegací v letech 1591 až 1595. Zážitky ze své cesty sepsal do knihy, která je dnes známa pod názvem *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*.⁵⁹⁷ Posléze působil jako císařský rada. Dne 17. února 1629 byl jmenován do panského stavu a o čtyři roky později byl povýšen do starožitného panského stavu.⁵⁹⁸ Oženil se s Lidmilou Ježovskou z Lub, s níž vyženil statky Starý Knín a Zduchovice. Později svůj majetek rozšířil koupí Hlažovic a Korkyně. Zanechal po sobě dceru Kateřinu Julianu a syny Štěpána, Jana Vojtěch, Adama Leopolda,⁵⁹⁹ Petra Ladislava, Arnošta, Lacka a Jiřího Maximiliána. Zemřel roku 1635.

Politický věhlas, coby rytíř, získal i Jiřího syn Kryštof Vratislav z Mitrovic. Do politického života vstoupil roku 1614, kdy se stal hejtmanem na Malé Straně. Později vystřídal funkci rady dvorního a komorního soudu a císařského nejvyššího výběrčího daní. Po vypuknutí stavovského povstání opustil úřad královského podkomořího a jako katolík se do dění nijak nezapojoval.⁶⁰⁰ Po Bílé hoře byl opět uveden do pozice podkomořího, ale již roku 1624 získal úřad nejvyššího písaře, který držel až do roku 1640.⁶⁰¹ Také byl roku 1638 potvrzen v hodnosti císařského komorníka. Ačkoli většina jeho příbuzných byla povýšena do panského stavu, Kryštof nadále zůstával rytířem. V posunu mu bránil úřad nejvyššího písaře, který byl vyhrazen pouze pro příslušníky nižšího stavu. Po jeho opuštění by Kryštof velmi tratil na prestiži a sociálním kreditu.⁶⁰² Kryštof držel statek Březina.⁶⁰³ Od svých příbuzných pak roku 1624 koupil statek Dírná.

---

⁵⁹⁶ K nobilitacím více A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 90, 93, 94, 95, 101, 114, 116, 120, 132.

⁵⁹⁷ V. ERTL (ed.), *Příhody*.

⁵⁹⁸ A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 94, 114.

⁵⁹⁹ Adam Leopold Vratislav z Mitrovic byl hejtmanem Podbrdského kraje roku 1641 a 1645. Byl i hejtmanem Vltavského kraje roku 1657. Sídlil na Zduchovicích; H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmané*, s. 241.

⁶⁰⁰ Ottův slovník naučný XXVI, Praha 1907, s. 1003–1004.

⁶⁰¹ F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 321–417, zde s. 385–386, 389.

⁶⁰² F. KOREŠ, *Proměny*, s. 130–131.

⁶⁰³ A. SEDLÁČEK, *Hrady IV*, s. 346.

Během konfiskací ještě pořídil panství Lojovice u Prahy za 21 000 zlatých.⁶⁰⁴ Kryštofovou manželkou byla jeho sestřenice Markéta Vratislavová z Mitrovic, která byla ještě ve dvacátých letech 17. století evangeličkou. Po nástupu Kryštofa do úřadu nejvyššího písaře, přestoupila na katolickou víru.⁶⁰⁵ Kryštof Vratislav z Mitrovic zemřel 4. září 1645.

Během třicetileté války byl velice významným členem rodu Vilém Vratislav z Mitrovic, který vstoupil do řádu maltézských rytířů. Roku 1627 se dokonce stal jeho nejvyšším převorem v Čechách.⁶⁰⁶ Poté se se angažoval v zásobování císařské armády, o čemž svědčí mnoho záznamů.⁶⁰⁷ Během své kariéry byl postupně jmenován válečným radou, truksasem, komořím, dvorským maršálkem a českým místodržícím. Dokonce byl mezi prvními z rodu, kteří byli povýšeni do starožitného panského stavu. Stalo se tak 12. září 1619.⁶⁰⁸ Později byl povýšen do hraběcího stavu. Zemřel 19. ledna 1637.⁶⁰⁹

Dalším velice politicky činným členem rodu byl svobodný pán Aleš Ferdinand Vratislav z Mitrovic. Během svého života vystřídal mnoho úřadů, například funkci rady dvorského a komorního soudu, hejtmana Nového Města pražského a berníka Království českého. Také byl královským radou. Vrchol jeho kariéry pak představoval úřad prezidenta české komory a místodržícího, který vykonával v letech 1656–1667. Rovněž se dočkal roku 1646 povýšení do stavu starožitných pánů.⁶¹⁰

Politického vrcholu ale dosáhl na přelomu 17. a 18. století Jan Václav Vratislav z Mitrovic z protivínské větve rodu, který svou kariéru již od počátku spojil s Vídní, kde se roku 1695 stal asesorem, tedy přísedícím, při české kanceláři ve Vídni. Již o pět let později byl vyslán, coby významný diplomat, k anglickému královskému dvoru, kde vystupoval v prospěch Leopolda I. jako jediného dědice po vymřelé španělské větvi Habsburků. Aby získal na vážnosti, byl Jan Václav Vratislav spolu se svým bratrem Františkem Karlem povýšen roku 1701 do stavu říšských hrabat. Během této mise se mu

---

⁶⁰⁴ T. BÍLEK, *Dějiny I*, s. 21.

⁶⁰⁵ F. KOREŠ, *Proměny*, s. 148.

⁶⁰⁶ František ROUBÍK, *Místodržitelství v Čechách v letech 1577–1749*, Sborník archivních prací archivu ministerstva vnitra 17, 1967, s. 539–603, zde s. 584.

⁶⁰⁷ V. LÍVA (ed.), *Prameny III*, s. 414, 471–472, 578, 594, 679, 687, 766, 789, 790, 793, 801.

⁶⁰⁸ Vilém byl povýšen spolu s bratry Vratislavem, Zdeňkem a Hertvíkem; A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 90.

⁶⁰⁹ Ottův slovník naučný XXVI, s. 1003–1004.

⁶¹⁰ Ottův slovník naučný XXVI, s. 1005; A. VALENTA, *Lesk*, s. 95.

podářilo utvořit vojenskou koalici britských a nizozemských vojsk proti Francouzům, kteří si rovněž dělali záslusk na španělský trůn.⁶¹¹

Za své diplomatické úspěchy, kterých během mise dosáhl, byl nejprve roku 1704 jmenován tajným radou a nejvyšším sudím Království českého. Funkci pro své četné cesty zastával pouze formálně. Důležitým se pro Jana Václava stal přísun peněz s danou funkcí spjatý, jelikož nevlastnil žádné rozsáhlé statky, z nichž by mohl financovat nákladné diplomatické cesty. Proto o rok později ještě získal úřad českého kancléře ve Vídni. V této pozici setrval až do roku 1711, kdy byl jmenován nejvyšším českým kancléřem.⁶¹²

Dalšího věhlasu se Janu Václavovi Vratislavovi podařilo dosáhnout, když roku 1706 vyjednal dočasný smír s uherskými povstalci během Rákocziho povstání. O rok později se vyznamenal během jednání se Švédy týkajícího se sporů o polský trůn, kdy odvrátil vpád švédských vojsk do Čech. Také často řešil spory mezi habsburskými vládci Josefem I. v Rakousku a Karlem VI. ve Španělsku. Díky těmto úspěchům získal Jan Václav obrovský vliv, a tak bývá označován za jednoho z nejmocnějších lidí v tehdejší monarchii.⁶¹³

Jan Václav Vratislav z Mitrovic zemřel 5. prosince 1712. Pohřben byl na Starém Městě pražském v bazilice sv. Jakuba většího, kde mu byl zbudován monumentální barokní náhrobek.⁶¹⁴ Z politického věhlasu Jana Václava pak těžili i další členové rodu, jako například František Karel Vratislav z Mitrovic, který zastával ve třicátých letech 18. století úřad císařského zplnomocněného ministra u ruského carského dvora v Petrohradě.⁶¹⁵

---

⁶¹¹ Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014, s. 29–38.

⁶¹² Tamtéž, s. 51; TÁŽ, *Jan Václav Vratislav z Mitrovic. Diplomát ve službách tří habsburských císařů*, *Dějiny a současnost* 37, 2015, č. 7, s. 16–18, zde s. 17.

⁶¹³ K jeho diplomatickým aktivitám více TÁŽ, *Příběhy*, s. 29–96.

⁶¹⁴ Podrobněji k pomníku Jana Václava Vratislava z Mitrovic Eva LUKÁŠOVÁ, *Diplomat uprostřed barokních alegorií. Náhrobek Jana Václava Wratislava z Mitrowicz*, in: Petr Pavelec – Martin Gaži – Milena Hajná (edd.), *Ve znamení Merkura. Šlechta českých zemí v evropské diplomacii*, České Budějovice 2020, s. 400–406; P. MAŤA, *Svět*, s. 436–437.

⁶¹⁵ K jeho působení blíže Jiří KUBEŠ (ed.), *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640-1740*, Praha 2018, s. 318–349; Vítězslav PRCHAL – Filip VÁVRA, *Jídlo a slavnosti na císařské ambasádě v Petrohradě ve 30. letech 18. století*, in: Titíž (edd.), *Krajiny prostřených i prázdných stolů. I. Evropská gastronomie v proměnách staletí*, Pardubice–Polabiny 2016, s. 93–108.

4.7 Klientská síť Adama Pavla Slavaty

Starost o jindřichohradeckou klientskou síť postupně přebíral na počátku třicátých let 17. století Vilémův nejstarší syn Adam Pavel Slavata z Chlumu a Košumberka, který po nevydařeném manželství opustil vídeňský císařský dvůr a natrvalo přesídlil na rodové jihočeské državy, a to konkrétně do Nové Bystřice.⁶¹⁶ Z ní tak mohl dohlížet na chod panství lépe než jeho otec Vilém, který většinu roku pobýval u císařského dvora. Plný podíl na správě dominia Adam Pavel Slavata získal po smrti své matky Lucie Otýlie Slavatové z Hradce v lednu 1633.

Adam Pavel se kromě správy panství podílel na regionální politice. Několikrát byl zvolen do funkce hejtmana Bechyňského kraje, kde leželo jádro slavatovské domény.⁶¹⁷ Adam Pavel Slavata měl rovněž velký zájem udržovat dobré vztahy s ostatními hejtmany, neboť hejtman rovněž vydával jednotlivým majitelům panství dobrozdání či svědectví o škodách způsobených válkou.⁶¹⁸ Velice příznivé svědectví o škodách, které utrpělo panství Stráž nad Nežárkou během roku 1637, vystavil Adamu Pavlovi Slavatovi tehdejší hejtman za rytířský stav Jiří Kotvic z Kotvic. Mezi ním a Adamem Pavlem je doložen velice čilý klientský vztah. Dokonce se Jiří Kotvic během svého léčebného pobytu v Karlových Varech v červnu 1640 snažil získat pro Jindřichův Hradec nového lékaře: „*Vaši hraběcí Milosti voznamuji, že tu jeden doktor, ten by se rád do Hradce [Jindřichova] dal, má dobrej doktor bejt a poněvadž mi [!] v kraji doktora nemáme, kromě v Budějovicích a slyším, že málo rozumí, nebylo by škoda, a kdyby se Vaši hraběcí Milosti líbilo, račte mi poručiti*“.⁶¹⁹

Adam Pavel Slavata se postupem času stal vyhledávaným patronem. Přestože se zajímal pouze o regionální problémy a zvelebování jindřichohradeckého dominia, jeho prestiž rovněž zvyšoval fakt, že jeho otec Vilém byl stále ve Vídni politicky činným, a tudíž mohl zprostředkovaně plnit roli mocného přímluvce. Zároveň se z něho stal vyhledávaný informátor se zprávami z nejdůvěryhodnějšího zdroje.⁶²⁰ O dění z různých

---

⁶¹⁶ J. HRDLIČKA, *Synové*, s. 262–264.

⁶¹⁷ Funkci hejtmana Bechyňského kraje vykonával v letech 1634–1641, 1643, 1644, a 1650; H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmáné*, s. 227–274.

⁶¹⁸ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 278, sign. III C 2b, kart. 26.

⁶¹⁹ Dopis Jiřího z Kotvic Adamu Pavlu Slavatovi ze dne 3. června 1640; tamtéž, inv. č. 131, sign. III C 2b, kart. 26, fol. 8.

⁶²⁰ Viz dopis Linhartu Korky Cholovského z Korkyně ze 23. října 1632 Adamu Pavlu Slavatovi z Chlumu a Košumberka; tamtéž, inv. č. 131, sign. III C 2b, kart. 26.

koutů monarchie Adama Pavla zpravovali sami klienti. Tak tomu bylo i na počátku srpna 1648, kdy Slavata obdržel zprávu o švédském obležení Prahy od Jana Leopolda Voračického z Paběnic: „*Posel můj z Prahy mi se vrátil a co mi se za noviny píše tuto příkládám. Vyšel ve čtvrtek minulý z Prahy právě, když brány zavírali měli, povídá, že taková hozen tam jest, že vypraviti nemůže. [Ze] zámku že tak nepřítel chrubě střílí a již tak namnoho vys... [?]. V starým městě že jest zapálil, ale židi že to všechno zase bedlivě hasejí. Včerejšího dne jel odsud pan Vernýr⁶²¹ do Prahy, ale mezi Miličínem a Tábořem jest od Petrovských obran, a tak dimionstirovani zase sem přijel. Povídá týž posel můj, že po těch horách odnes pet nastajich [?] pohromadě býti má a že svý varty z bubny zamezují a že jest na mnoha místech sám že bubnovati slyšel zde se od některých jisti, že by Wytenberk Brandejs jmíti měl, ale z Prahy se toho nepíše poněvadž ale již u Prahy se nachází tak nic nemožného by nebylo by i Brandejs měl a tak se Vaší hraběcí Milosti k lá[s]ce a milosti poručím a zůstávám přítom“.⁶²²*

Návrat Adama Pavla Slavaty z Chlumu a Košumberka na rodová panství znamenal pro tamější klientskou síť určitý vzestup, přesto zdaleka nedosahovala předbělohorské úrovně. Výhodnost patronátně-klientelního vztahu se jak z hlediska Slavatů, tak rytířů omezila hlavně na řešení následků vojenských událostí, které v kraji probíhaly. Nelze doložit ani pravidelnější kontakty na hostinách či oslavách životního cyklu, jako tomu dříve neodmyslitelně bylo. Ze způsobů projevování přízně, ať už klienta patronovi nebo patrona klientovi, se udržel zvyk zasílání darů.⁶²³ Například Adam Lipovský z Lipovice poslal v dubnu 1644 Adamu Pavlovi Slavatovi velkého ptáka: „*Přitom z myslivosti své dostavši čerstvého velikého ptáka, příležitostě jej Vaší hraběcí milosti odsílám“*.⁶²⁴

Rovněž se udržela přání k novému roku či narozeninám. Přání k velikonočním svátkům vyjádřil Adamu Pavlovi Slavatovi ve svém dopise z dubna 1647 Jan Leopold Voračický z Paběnic: „*Předně mý povinné poslušný služby vzkazují, a přitom nastávající svátky v[z]kříšení Vykupitele našeho šťastný a veselý vinšují i Pan Bůh rač dáti, aby Vaše*

---

⁶²¹ Matouš Vernier, generál císařské armády; k jeho osobě podrobněji Ottův slovník naučný XXVI, s. 585.

⁶²² Dopis Jana Leopolda Voračického z Paběnic ze dne 9. srpna 1648 Adamu Pavlovi Slavatovi z Chlumu a Košumberka; tamtéž.

⁶²³ Funkcí a hierarchií darů se zabýval J. KALIVODA, *Dar*.

⁶²⁴ Dopis Adama Lipovského z Lipovice ze dne 13. dubna 1644 Adamu Pavlovi Slavatovi z Chlumu a Košumberka; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 131, sign. III C 2b, kart. 26.

*hraběcí Milost neřkuli ty, ale mnoho jiných v dobrém zdraví v šťastném pokoji a s lepším potěšením, nežli jsme po ty mnoha léta je okoušeti musely, strávití mocti račila, toho pak s vinšem tak upřímně věrně přeji“.*⁶²⁵ Dále ve svém psaní Slavatovi děkoval za zaslání novin: „*Communicírovaných pak novin Vaší hraběcí Milosti služebně děkuji“*. Poté, coby správný klient, podal Adamu Pavlu Slavatovi zprávy o dění v kraji a v Praze: „*Aneb sem přijel jeden rytmistr od Vernirovského regimentu, který švagr Gallasů jest i ten psaní ukazoval, které mu jeden hejtman který při Gallasovi factotum jest, píše, že jest pokoj zavřen a v krátkých dnech k ratificírování Jeho Milosti Císaře odeslán býti, jako i hrabě z Trautsmannsdorfu ke dvoru přijeti má. Z Prahy se též na podobně ty noviny panu Gubernatoru psaly, přál bych aby Pan Bůh dal, aby také continuírovaly“.*⁶²⁶

Na závěr zpravil Adama Pavla o propuštění jakéhosi velitele, který byl podmíněčně propuštěn z vězení za prokázání protislužby: „*Jen handl s commendantem zdejším ještě vyveden nejni. Nicméně commendant jest z arrestů propuštěn a svou věc zastává i hejtman, pak až posavad' v arrestu se zdržuje. Jaká dále satisfactí nasledovati bude, oznamiti nepominu“.*⁶²⁷

---

⁶²⁵ Dopis Jana Leopolda Voračického z Paběnic z 18. dubna 1647 Adamu Pavlu Slavatovi z Chlumu a Košumberka; tamtéž.

⁶²⁶ Tamtéž.

⁶²⁷ Tamtéž.

5. Závěr

Záměrem předkládané diplomové práce bylo zachytit proměnu jindřichohradecké rytířské klientely za vlády Slavatů z Chlumu a Košumberka mezi lety 1604–1650. Slavatové přebrali dobře zavedenou klientskou síť po pánech z Hradce, která fungovala beze změn do vypuknutí stavovského povstání. Dílčím cílem práce bylo také pojednat o klientských vztazích v Čechách, jejich projevech v každodenním životě a vývoji v průběhu času na základě odborné literatury a nevydaných pramenů. Rovněž byla podrobně zkoumána osoba patrona a jeho komunikační síť.

Téma klientských či patronátně-klientelních vztahů proniklo do historického bádání teprve na konci šedesátých let 20. století, kdy byla vydána analytická studie Wolfganga Reinharda zkoumající sociální skupiny raně novověké středozápadní Evropy. Reinhard přišel s přelomovým modelem komunikační sítě jedince, který udržoval kontakty s okolím na základě příbuzenských pokrevních i nepokrevních vztahů, přátelství, regionální spřízněnosti a patronace. Téma klientelismu nejvíce rezonovalo v evropské historiografii v osmdesátých a devadesátých letech. Za nejpřínosnější lze označit práce Antoniho Maczaka, podle něhož vznikaly klientské vztahy tam, kde docházelo k distribuci moci, prestiže, prostředků a informací. Do Čech přišlo téma patronátně-klientelních vztahů teprve v průběhu devadesátých let, kdy Václav Bůžek vystoupil se svými pracemi, které se věnovaly především rytířské klientele v předbělohorských Čechách. Bůžek obohatil komunikační síť o kategorie „*dobrého přátelství*“ a „*pánů a přátel*“. Nejnověji se věnovali studiu klientských vztahů Tomáš Černušák a Pavel Marek na úrovni panovnického dvora Rudolfa II. Objektem jejich zájmu byli papežští a španělští diplomaté, kteří vystupovali jako klienti svého panovníka nebo papeže, ale zároveň plnili zprostředkovatelskou funkci, tedy úlohu tzv. *brokera*, neboť propojovali sociálně nebo prostorově vzdálené klienty.

Diplomová práce se zabývala pouze projevy rytířského klientelismu v prostředí šlechtických dvorů, proto bylo nezbytné zohlednit vývoj a proměnu nižšího šlechtického stavu v průběhu dějin. Ke vzniku šlechtického stavu došlo na konci 11. století. Velmi záhy došlo k diferenciaci této vrstvy, a tak již během vrcholného středověku lze mluvit o vyšší šlechtě, pánech, a nižším šlechtickém stavu, který byl tvořen panoši, zemany, many a nápravníky. Hranice mezi oběma stavy nebyla nikde právně vymezena. To se změnilo na přelomu 15. a 16. století s vydáním Vladislavského zřízení zemského. Předbělohorská doba byla pro značnou část rytířstva dobou úpadku, protože se z větší nedokázali

vypořádat s hospodářskými změnami nastupujícího novověku. Rytíři také nemohli počítat s příjmem za poskytování vojenských služeb, neboť značně ubylo vojenských konfliktů. V české historiografii se nižšímu šlechtickému stavu nedostávalo příliš pozornosti. Historické spisy se pouze soustředily na nejvýznamnější osoby či rody. Ucelenější pohled na nižší šlechtický stav jako společenskou vrstvu přinesl Vincenc Brandl, který se snažil prostřednictvím metody historické sémantiky objasnit pojmy rytíř, zeman a panoš. Na jeho práci pak v období normalizace navázal Josef Macek. Souhrnnější práce přinesli Jaroslav Pánek, Václav Ledvinka a Václav Bůžek. Bůžek pak propojil téma nižší šlechty s klientelismem na velmožských dvorech. Nejnověji se rytířskému stavu věnoval František Koreš.

Diplomová práce vycházela především ze studia pramenů osobní povahy, tedy patronovy korespondence s klienty. Pro slavatovské období, pro které se dochovalo málo originálních dopisů, bylo užito konceptářů Viléma Slavaty a Adama Pavla Slavaty. Pro bližší studium jedné z rovin klientského vztahu, poskytování půjček, byly pak zkoumány pojišťovací prameny, tedy dluhopisy a kvitance.

Druhá kapitola se zabývala osobami patronů, tedy majitelů jindřichohradeckého dominia, pánů z Hradce a Slavatů z Chlumu a Košumberka. Poslední generace pánů z Hradce reprezentované Jindřichem IV. z Hradce, Adamem I. z Hradce, Jáchymem z Hradce, Adamem II. z Hradce a Jáchymem Oldřichem z Hradce představovaly jednu z nejvlivnějších českých šlechticů, kteří zastávali nejvýznamnější úřady v Království českém. Rovněž měli velmi dobré styky s vládnoucím rodem Habsburků. Proto se stali vyhledávanými patrony, kteří se dokázali přimlouvati za své klienty na nejvyšších místech či za ně vyřizovat řadu záležitostí. Klientela se od jindřichohradeckých patronů neodvrátila ani v osmdesátých a devadesátých letech 16. století, kdy se páni z Hradce dostali do těžké finanční situace.

Jindřichohradecké dominium získal sňatkem s Lucií Otýlí z Hradce Vilém Slavata, který se po turbulentním období českého stavovského povstání stal jedním předních mužů habsburské monarchie. Od třicátých let 17. století spravoval jindřichohradecké dominium Vilémův syn Adam Pavel Slavata, který se po nevydařeném manželství s Marií Markétou z Eggenberka stáhl z Vídně na rodová panství, kde se výhradně věnoval hospodaření a lokální politice. Žádný z potomků Viléma Slavaty již nedosáhl takové politické kariéry jako on. Poslední Slavatové zastávali pouze zemské úřady a u císařského dvora ve Vídni se jim nepodařilo dlouhodobě uchytit. Za jejich správy nezažilo jindřichohradecké dominium žádný velký rozkvět či zvětšení, ba naopak

došlo k jeho zadlužení. A tak roku 1691 po smrti Františka Leopolda Viléma Slavaty došlo k rozdělení panství, neboť poslední mužský potomek rodu Jan Karel Jáchym Slavata se odmítl vzdát své církevní kariéry.

Třetí kapitola pojednávala o patronově komunikační síti, která byla z velké části tvořena okruhem „*pánů a přátel*“. Do něho kromě rodiny, příbuzných a přátel také patřili rytířští klienti z okolí. Zbytek kapitoly se věnoval projevům patronátně-klientelních vztahů, jež se často prolínaly s prokazováním „*dobrého přátelství*“. V každodenním životě souviselo upevňování přátelství například se zasíláním korespondence ať už se zdvořilostním obsahem, prosbou o pomoc v těžké situaci, přimlouvou nebo se zprávami z okolí. Další projevy klientelismu v předbělohorské době souvisely s účastí rytířů na oslavách a na rodinných slavnostech životního cyklu patrona – křtinách, svatbách a pohřbech. Důležitou roli také sehrávalo zasílání darů, které mělo rovněž prohlubovat vztah klientem a patronem. Nejvyšší rovinu klientského vztahu představovalo zapojení rytířů do systému zemské správy na regionální či zemské úrovni. Klienti nejčastěji zastávali úřad krajského hejtmána. Z této pozice mohli svému patronovi pomoci prosazovat jeho politické a majetkové zájmy v kraji. Neopomenutelnou složkou patronátně-klientelních pout bylo půjčování peněz a poskytování ručitelských nebo věřitelských služeb rytířů velmoži, který musel vynakládat velké sumy peněz na svoji reprezentaci.

Čtvrtá kapitola se soustředila na vývoj jindřichohradecké klientské sítě, jejíž počátky sahají do pozdního středověku. Za pánů z Hradce byla tvořena přibližně 40 rytířskými rody. Síť přečkala i turbulentní období devadesátých let 16. století, kdy došlo k značnému zadlužení rodové pokladny, odprodeji části panství a patronem se stal mladý, nezkušený a nemocný Jáchym Oldřich z Hradce. Po roce 1604, kdy dominium převzala Lucie Otýlie s Vilémem Slavatou, zůstal stav klientské sítě téměř nezměněn, i když občas docházelo k menším konfliktům, týkajícím se konfesionality rytířů. Radikální změnu ve složení sítě přineslo až české stavovské povstání a následné perzekuce. Na příkladu devíti rodů rytířských klientů – Babků z Meziříčka, Čabelických ze Soutic, Hodějovských z Hodějova, Lipoveckých z Lipovice, Malovců z Malovic, Růtů z Dírného, Vencelíků z Vrchovišť, Vratislavů z Mitrovic a Zahrádeckých ze Zahrádek práce sleduje další vývoj klientské sítě a osudy rodů do poloviny 17. století.

Velká část ze jmenovaných rodů se připojila k českému stavovskému povstání, a proto byla během následných perzekucí postižena konfiskací majetku. Následně po vydání rekatolizačního patentu roku 1627, který vypovídal ze země evangelickou šlechtu,

část klientů se rozhodla konvertovat ke katolické víře, jako například Oldřich Hodějovský z Hodějova nebo Vencelíkové z Vrchovišť, část zvolila exulantský osud. Do saského exilu odešel například rod Růtů z Dírného a rodina Bohuslava Hodějovského z Hodějova. Během dvacátých let 17. století byla jindřichohradecká klientská síť radikálně zmenšena vlivem politických událostí. Vilém Slavata, který za účelem vykonávání svých úřadů a budování kariéry dlel po většinu roku v Praze nebo u císařského dvora ve Vídni, už nepotřeboval udržovat vztahy se zástupy drobných rytířů usedlých v okolí jindřichohradeckého dominia, neboť jejich politická síla byla během dějin velmi oslabena. Součástí klientské sítě zůstalo pár věrných katolických rodů, kterými byli například Čabeličtí ze Soutic, Malovcové z Malovic a Vratislavové z Mitrovic. Příslušníci těchto rodů pak usilovali o dosazení do výhodných zemských úřadů nebo o povýšení do panského či následně do hraběcího stavu. Některým se podařilo za výhodné ceny získat zkonfiskované statky. V průběhu třicátých let 17. století, kdy postupně převzal dohled nad klientskou sítí Vilémův syn Adam Pavel Slavata, došlo k určitému rozkvětu klientské sítě, protože se Adam Pavel velmi aktivně zapojoval do regionální politiky. Přesto jindřichohradecká síť už zdaleka nedosahovala předbělohorské úrovně. Důvody, které nutily setrvat rytíře v patronátně-klientelním vztahu, se již v této době omezily hlavně na řešení následků vojenských událostí třicetileté války v kraji.

Bádání by mohlo pokračovat výzkumem dalších klientských rodů, které se v jindřichohradecké síti vyskytovaly. Rovněž by bylo podnětné prozkoumat celou komunikační síť Viléma Slavaty, která kromě rodiny a vysoké šlechty zahrnovala i neurozené agenty, měšťany, kteří obstarávali finanční služby, či osoby z církevního prostředí.

6. Seznam pramenů a literatury

Prameny nevydané:

SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec

Rodinný archiv pánů z Hradce

inv. č. 339–404, sign. II L 3 – II L 4e, kart. 28.

inv. č. 367, sign. II C 2, kart. 6, fol. 67–68.

inv. č. 368, sign. II C 3, kart. 7–13.

inv. č. 399, sign. II L 3, kart. 26–27.

inv. č. 406, sign. II L 5b, kart. 32.

inv. č. 412, sign. II N2, kart. 45.

inv. č. 413, sign. II H 2, kart. 45.

inv. č. 415–416, sign. II N 4a, II N 4b, kart. 45–46.

inv. č. 417, sign. II N 4c, kart. 47–48.

inv. č. 422, kniha č. 2.

listiny, inv. č. 295, 312, 315, 344.

Rodinný archiv Slavatů

inv. č. 98, kniha č. 15.

inv. č. 99, kniha č. 16.

inv. č. 105, kniha č. 22, pag. 534–535.

inv. č. 109, sign. III A 1, kart. 11.

inv. č. 111, sign. III A 2b, kart. 15–16.

inv. č. 119, sign. III A 3h, kart. 18.

inv. č. 120, sign. III A 4a, kart. 19.

inv. č. 124, sign. III A 5b, kart. 21.

inv. č. 127, sign. III.B 5a, kart. 22.

inv. č. 128, sign. III B 5b, kart. 22.

inv. č. 130, sign. III C 2a, kart. 23.

inv. č. 131, sign. III C 2b, kart. 26.

inv. č. 133, sign. III 6 4a, kart. 29.

inv. č. 139, sign. III E 1a, kart. 29.

inv. č. 141, sign. III E 4a, kart. 29.

inv. č. 146, sign. III G 4a, kart. 30.

inv. č. 155, sign. III J 3d, kart. 40.

inv. č. 156, sign. III J 3e, kart. 40.

inv. č. 183, sign. III O 3d, kart. 61.

inv. č. 278, sign. III C 2b, kart. 26.

inv. č. 399, sign. II. L 3, kart. 26.

inv. č. II 110 – II 124, sign. III A 2a – III A 5b, kart. 18.

inv. č. II 118, sign. III.A3a, kart. 17.

inv. č. II 126, sign. III B 2a, kart. 22.

inv. č. II 126, sign. III B 2a, kart. 22.

Velkostatek Jindřichův Hradec
inv. č. 3889, sign III Ka 30, kart. 73.

Národní archiv Praha

Desky zemské

Desky zemské větší 151, fol. Q 17–Q 21.

Prameny vydané:

BŮŽEK, Václav (ed.), *Majetkové rozvrstvení stavů Bechyňského kraje v letech 1523–1557 (Edice berního rejstříku Bechyňska z roku 1523)*, Hospodářské dějiny 13, 1985, s. 65–87.

DOSKOČIL, Karel (ed.), *Berní rula 2. Popis Čech r. 1654. Souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule I–II*, Praha 1953–1954.

DOSKOČILOVÁ, Marie (ed.), *Berní rula 23. Kraj Plzeňský I–II*, Praha 1952.

ERTL, Václav (ed.), *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*, Praha 1906.

HAASOVÁ, Marie (ed.), *Berní rula 19. Kraj Kouřimský I–II*, Praha 1952.

HILLE, Jan Pavel (ed.), *Paměť Stanislava Bořka Dohalského z Dohalic o vlastním rodu z r. 1681. Ze starého listáře*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 11, 1903, s. 128–133.

HOJDA, Zdeněk – Eva CHODĚJOVSKÁ – Milena HAJNÁ – Alexandra TESAŘÍKOVÁ (edd.), *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I–II*, Praha 2014.

HRDLIČKA, Josef (ed.), *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003.

JIREČEK, Hermenegild (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého*, Praha 1888.

JIREČEK, Josef (ed.), *Paměti Viléma hraběte Slavaty, nejvyššího kancléře království českého I–II*, Praha 1866–1868.

JUST, Jiří – RŮČKOVÁ, Markéta – HOLÝ, Martin – PODAVKA, Ondřej (edd.), *Bratrská šlechta v Čechách a na Moravě a formování konfesní identity v době raného novověku*, Praha 2020.

KEJLA, Vladimír – MÜLLER, Karel (edd.), *Bartoloměj Paprocký z Hlohol, Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, Ostrava 1993.

KOLLMANN, Josef (ed.), *Berní rejstříky a berně z roku 1567*, Sborník archivních prací 13, 1963, s. 169–246.

KOREŠ, František (ed.), *Paměti Přibíka a Jana Bukovanských Pintů z Bukovan*, České Budějovice 2019.

KRÁL, Pavel (ed.), *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550–1650*, České Budějovice 2002.

KREUZ, Petr – MARTINOVSKÝ, Ivan (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny. Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích*, Praha 2007.

KROFTA, Kamil (ed.), *Zápisky Viléma Slavaty o věcech moravských z let 1607, 1608, 1613–1615*, Český časopis historický 16, 1910, s. 44–51.

- LÍVA, Václav (ed.), *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze III–VII*, Praha 1951–1957.
- MARAT, František (ed.), *Soupis poplatnictva 14 krajův království českého z roku 1603*, Praha 1898.
- MAREŠ, Petr (ed.), *Korespondence Albrechta Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1570–1596*, České Budějovice 2015.
- MATLAS, Pavel (ed.), *Z poddaného šlechticem. Rodinné paměti Zbudovských z Rovné Hory a Malých z Tulechova (1604–1737)*, Praha 2016.
- MENČÍK, Ferdinand (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a z Bezdruzic od roku 1624 do roku 1648*, Praha 1897
- MUK, Jan (ed.), *Kšaft Adama II. z Hradce, Ohlas od Nežárky z 20. a 27. srpna a 3. září 1937*.
- PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I–II*, Praha 1985.
- PEŠÁK, Václav (ed.), *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, Praha 1953.
- PLACHT, Otto (ed.), *Odhad majetku stavů Království českého z roku 1557*, Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická 1947, Praha 1950, s. 1–155.
- PODLAHA, Antonín (ed.), *Dopisy reformační komise v Čechách z let 1627–1629*, Praha 1908.
- RATAJOVÁ, Jana (ed.), *Alžběta Lidmila z Lisova, 1639–1698. Rodinné paměti*, Praha 2002.
- REZEK, Antonín (ed.), *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova I–II*, Praha 1878–1880.
- REZEK, Antonín (ed.), *Zápisky Viléma Slavaty z let 1601–1603*, Praha 1887.
- SVOBODOVÁ, Milada (ed.), *Rodinná kronika Václava Viléma Cetenského z Cetně a jeho potomků z let 1677–1769 v rukopise XXIII F 93*, Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků 18, 2003–2004, s. 388–399.
- TEPLÝ, František (ed.), *Proč se stal Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka z českého bratra katolíkem*. Sborník Historického kroužku 13, 1912, s. 205–221.
- TISCHER, Karel (ed.) *Dopisy Viléma Slavaty Jaroslavu Bořítovi hraběti z Martinic a jeho synovi z let 1631 až 1635*, Sborník historický 1, 1883, s. 305–322; 2, 1884, s. 32–37, 92–98; 3, 1885, s. 193–202, 283–292, 360–364; 4, 1886, s. 352–363.
- VOREL, Petr (ed.), *Vídeňský deník rytíře Dvoreckého z roku 1559*, Folia historica bohemia 19, 1998, s. 7–36.
- VYBÍRAL, Zdeněk (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014.
- ŽITNÝ, Miroslav (ed.), *Deník Šťastného Václava Pětipeského z roku 1605*, Opera historica 13, 2009, s. 187–262.
- ŽITNÝ, Miroslav (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1600–1610*, České Budějovice 2015.
- ŽITNÝ, Miroslav (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1611–1621*, České Budějovice 2016.

Literatura:

- ANDĚL, Rudolf, *Hospodářská situace drobných šlechtických statků na česko-lužickém pomezí v XVII. století*, Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem, řada historická, 1971, s. 61–134.
- ANDĚL, Rudolf, *Příspěvek k problematice životní a kulturní úrovně drobné šlechty na Frýdlantsku v 17. století*, Z minulosti Děčínska a Českolipska 3, 1977, s. 101–119.
- ANTOŠOVÁ-ČÁŇOVÁ, Eliška, *Zanikání drobných statků na Hradecku. Příspěvek k hospodářským a sociálním dějinám XVI. a počátku XVII. století*, Acta Musei Reginaehradecensis, Scientiae sociales 2, 1959, s. 115–149.
- AUSTOVÁ, Ivana, *Býti šlechticem. Šlechtické nobilitace v letech 1627–1657 v českých a rakouských dědičných zemích*, České Budějovice 2016.
- BALETKA, Tomáš, *Klientela moravských panských rodů v protestních listech do Kostnice v roce 1415 (se zvláštním zřetelem k pánům z Kravař, z Lipé a ze Šternberka na Lukově)*, in: Petr Elbel – Libor Jan – Jiří Jurok (edd.), *Z počátků husitské revoluce. K výročí svčení husitských kněží na Lipnici v roce 1417*, Brno 2019, s. 106–114.
- BALETKA, Tomáš, *Nižší šlechta z moravského severovýchodu ve stížných listech proti upálení mistra Jana Husa*, Tábořský archiv 9, 1999, s. 15–48.
- BENEŠOVÁ, Hana, *Telč. Městský špitál na Starém Městě*, Vlastivědný sborník Vysočiny 16, 2008, s. 67–78.
- BERINGER, Jan – JANOUŠEK, Jaromír, *Město a panství Dačice*, Dačice 1893.
- BÍLEK, Tomáš V., *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 I–II*, Praha 1882–1883.
- BLÁHOVÁ, Gabriela, *Páni z Hradce a Slavatové z Chlumu a Košumberka v polovině 16. století*, České Budějovice 2022 (diplomová práce).
- BOBKOVÁ, Lenka, *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621–1639*, Praha 1999.
- BÖHM, Ludvík, *Královské věnné město Mělník a okres mělnický*, Mělník 1892.
- BOUBÍN, Jaroslav, *Nižší šlechta a vznik zelenohorské jednoty*, Český časopis historický 88, 1990, s. 351–355.
- BRANDL, Vincenc, *Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes*, Brno 1876.
- BRANDL, Vincenc, *Stav panský a rytířský*, Časopis Matice moravské 1, 1869, s. 145–184.
- BRŇOVJÁK, Jiří a kol., *Nobilitace ve světle písemných pramenů*, Ostrava 2009.
- BRŇOVJÁK, Jiří, *Nobilitace české dvorské kanceláře v II. polovině 17. století a I. polovině 18. století*, in: Małgorzata Konopnicka – Jarosław Kuczer – Wojciech Stryżewski (edd.), *Szlachta europejska w strukturach lokalnych XVI–XVIII wieku*, Zielona Góra 2010, s. 143–164.
- BRŇOVJÁK, Jiří, *Šlechticem z moci úřední. Udělování šlechtických titulů v českých zemích 1705–1780*, Ostrava 2015.
- BŘEZINA, Vladimír, *Rytířský stav v Čechách a na Moravě v raném novověku. Rod Bukůvků z Bukůvky od středověku do 20. století*, České Budějovice 2008.

- BUŇATOVÁ, Marie, *Nevěrný cukrář Jakub Manze. Studie k přistěhovalectví a každodennosti na Starém Městě pražském na přelomu 16. a 17. století*, Pražský sborník historický 48, 2020, s. 59–101.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Šlechta raného novověku v historickoantropologických proudech současné evropské historiografie*, Časopis Matice moravské 122, 2003, s. 375–409.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef, *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, Opera historica 6, 1998, s. 265–266.
- BŮŽEK, Václav – KOREŠ, František – MAREŠ, Petr – ŽITNÝ, Miroslav, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Der Adel in den böhmischen Ländern 1526-1740. Stand und Tendenzen der Forschung*, Anzeiger der Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse 137, 2002, č. 1, s. 55–98.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.
- BŮŽEK, Václav – SMÍŠEK, Rostislav, *Říšský sněm v Augšpurku roku 1559 pohledem Jáchyma z Hradce*, Folia Historica Bohemica 23, 2008, s. 35–89.
- BŮŽEK, Václav (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998.
- BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.
- BŮŽEK, Václav, „*A tak jsem tam dlouho zdržován byl*“. Čas v životě předbělohorských rytířů, Dějiny a současnost 15, 1993, č. 3, s. 26–30.
- BŮŽEK, Václav, „*Dobré přátelství*“ v listech Pětipeských z Chýš na sklonku předbělohorské doby, Porta Bohemica 1, 2001, s. 27–42.
- BŮŽEK, Václav, „*Gute Freundschaft*“ – *Informelle Kommunikation in der früneuzeitlicher Gesellschaft der böhmischen Länder*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln–Weimar–Wien 2005, s. 79–96.
- BŮŽEK, Václav, „*Páni a přátelé*“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, Český časopis historický 100, 2002, s. 229–264.
- BŮŽEK, Václav, „*Posměch nemalej se stal*“ (Příběh ze šlechtické každodennosti 16. století), in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus. Sborník příspěvků, jež věnovali prof. dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 419–429.
- BŮŽEK, Václav, „*Svatý Jiří za humny jest*“. Úvěr v myšlení rytířských klientů předbělohorské doby, Studia Comeniana et historica 29, 1999, č. 62, s. 34–45.
- BŮŽEK, Václav, *Jáchym z Hradce. Velmož ve službách země a dvora*, Dějiny a současnost 37, 2015, č. 7, s. 10–12.
- BŮŽEK, Václav, *Každodenní život na statcích Šťastného Václava Pětipeského z Chýš očima hospodářských úředníků počátkem 17. století*, in: Marie Koldinská – Alice

- Velková (edd.), *Historik zapomenutých dějin. Sborník příspěvků věnovaných prof. dr. Eduardu Maurovi*, Praha 2003, s. 198–210.
- BŮŽEK, Václav, *Klientela Pernštejnů a Rožmberků ve druhé polovině 16. století*, in: Petr Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách*, Pardubice 1995, s. 213–225.
- BŮŽEK, Václav, *Literární mecenát nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (edd.), *Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela*, Praha 1994, s. 831–843.
- BŮŽEK, Václav, *Mezi dvorem, rezidenčním městem a rytířskou tvrzí. Domácnosti rytířů, měšťanů a církevních hodnostářů v rožmberských službách*, *Opera historica* 3, 1993, s. 287–313.
- BŮŽEK, Václav, *Nižší šlechta v poddanských rezidenčních městech předbělohorské doby*, in: Michaela Kokojanová (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století)*. Sborník příspěvků z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25.–27. dubna 1995 Muzeem Prostějovska v Prostějově a Rakouským ústavem pro východní a jihovýchodní Evropu, Prostějov 1997, s. 185–199.
- BŮŽEK, Václav, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996.
- BŮŽEK, Václav, *Nižší šlechta v předbělohorských Čechách (Prameny, metody, stav a perspektivy bádání)*, *Český časopis historický* 91, 1993, s. 37–54.
- BŮŽEK, Václav, *Pijácké zábavy na dvorech renesančních velmožů (Ambras – Bechyně)*, *Opera historica* 8, 2000, 137–161.
- BŮŽEK, Václav, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989.
- BŮŽEK, Václav, *Úvěrové podnikání rytířů Malovců v předbělohorské době*, *Folia Historica Bohemica* 14, 1990, s. 135–194.
- BŮŽEK, Václav, *Úvěrové podnikání rytířů Malovců v předbělohorské době*, *Folia Historica Bohemica* 14, 1990, s. 135–194.
- CIMPL, Marek, *Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka. Cesta k oknu Pražského hradu a odtud ke slávě*, Praha 2016 (diplomová práce).
- CORI, Jan Nepomuk, *Die Herren von Neuhaus*, České Budějovice 1841.
- CORI, Jan Nepomuk, *Jindřich IV. z Hradce. Nástin životopisný*, Jindřichův Hradec 1894.
- ČAPEK, Jakub, *Vnímání času raně novověkého válečníka a dvořana*, *Český lid* 84, 1997, s. 89–102.
- ČECHURA, Jaroslav, *Hluboká za pánů z Hradce. Vznik podnikatelského velkostatku*, Praha 1995 (= sborník Národního muzea v Praze, řada A – historie, svazek 46).
- ČERNUŠÁK, Tomáš – MAREK, Pavel, *Gesandte und Klienten. Päpstliche und spanische Diplomaten im Umfeld von Kaiser Rudolf II.*, Berlin – Boston 2020.
- ČERNUŠÁK, Tomáš – MAREK, Pavel, *Vztahové sítě španělských a papežských diplomatů u císařského dvora na pozadí krize z let 1608–1609*, *Český časopis historický* 115, 2017, s. 1075–1097.
- ČERNUŠÁK, Tomáš, *Služba papeži versus služba vlastní rodině. Příklad pražského nuncia Antonia Caetaniho*, *Folia Historica Bohemica* 32, 2017, č. 1–2, s. 137–149.
- ČERNUŠÁK, Tomáš, *Všední život papežských nunciů u rudolfínského dvora*, Praha 2017.

- ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české V*, Praha 2010.
- ČORNEJ, Petr, *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1, Studia historica 14, 1976, s. 165–194.
- ČORNEJOVÁ, Ivana – HAVLÍK, Jiří M. – HRDLIČKA, Josef, *Telč a jezuité. Řád a jeho mecenáši*, Praha 2020.
- DOBIÁŠ, Josef, *Vilém Slavata*, Časopis historický 1, 1881, s. 267–309; 2, 1882, s. 34–56.
- DOOLEY, Brendan – BARO, Sabrina A. (edd.), *The politics of Information in Early Modern Europe*, Routledge 2001.
- DROSTE, Heiko, *Die Erziehung eines Klienten*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln–Weimar–Wien 2005, s. 23–44.
- DROSTE, Heiko, *Patronage in der Frühen Neuzeit. Institution und Kulturform*, Zeitschrift für historische Forschung 30, 2003, s. 555–590.
- DVORSKÝ, František, *Krajští hejtmané*, Památky archeologické a místopisné 9, 1871–1873, s. 149–150, 561, 960; 10, 1874–1877, s. 374–376, 628, 852–854.
- ELIAS, Norbert, *O procesu civilizace. Sociogenetické a psychogenetické studie I–II*, Praha 2006–2007.
- FAKTOR, Lukáš, *Modely chování a jednání nižší šlechty na dvoře posledních pánů z Hradce a Slavatů (1570–1650)*, České Budějovice 2003 (diplomová práce).
- FELCMAN, Ondřej, *Majetkové poměry feudální třídy v druhé polovině 17. století*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1, Studia historica 14, 1976, s. 195–228.
- FIDLEROVÁ, Alena a kol., *Ze staročeské terminologie sociálních vztahů (pán)*, Slovo a slovesnost 38, 1977, č. 1, s. 53–64.
- FRAJDL, Jiří, *Se znakem tří zlatých pruhů*, Chrudimské vlastivědné listy 5, 1996, č. 2, s. 20.
- GELLNER, Ernest – WATERBURY, John (edd.), *Patrons and Clients in Mediterranean Societies*, London 1977.
- GRULICH, Josef, „*Slavnostní okamžiky*“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku. *Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století*, Historická demografie 23, 2000, s. 49–82.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007.
- HLINOMAZ, Milan, *K pohřbům barokních velmožů*, Opera historica 5, 1996, s. 531–534.
- HNILICA, Ondřej, *Tváře Františky hraběnky Slavatové*, Památky Vysočiny 9, 2019, s. 45–64.
- HOJDA, Zdeněk, *"Kavalírské cesty" v 17. století a zájem české šlechty o Itálii*, in: Itálie, Čechy a střední Evropa, Praha 1986, s. 216–239.
- HOJDA, Zdeněk, *Mladí Martinicové v Itálii. Kavalírské cesty české šlechty do Itálie v 16.–18. století*, in: Vladimír Příbyl – Dana Příbylová (edd.), *Slánské rozhovory 2005. Itálie*, Slaný 2006, s. s. 35–40.

- HOLÝ, Martin, *Jindřich Michal Hýzrle z Chodů (1575–1665) a jeho poznávací cesta po střední a západní Evropě v letech 1607 a 1608*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.–18. století*, Pardubice 2007, s. 35–66.
- HOLÝ, Martin, *Křest ve šlechtickém prostředí českých zemí na prahu novověku*, *Historická demografie* 28, 2004, s. 15–33.
- HOLÝ, Martin, *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500–1620)*, Praha 2011.
- HOSÁK, Ladislav, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 1933–1938.
- HRBEK, Jiří, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640–1740*, Praha 2013.
- HRBEK, Jiří, *Hledat a nalézat. Barokní Valdštejnové a jejich informační síť*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 313–331.
- HRBEK, Jiří, *Panovnické návštěvy Jindřichova Hradce v 17. a 18. století*, *Opera historica* 23, 2022, č. 2, s. 323–347.
- HRDLIČKA, Josef, *Gegenreformation und lokale Adelsheerrschaft in Neuhaus in Südböhmen. Von den Herren von Neuhaus bis zu Wilhelm Slavata, Opfer des Prager Fenstersturzes*, *Historisches Jahrbuch* 132, 2012, s. 220–248.
- HRDLIČKA, Josef, *Herrschaftliche Amtsträger als Klienten und Patrone im frühneuzeitlichen Böhmen? Kommunikation im Dominium der Herren von Neuhaus, Slavata und Tschernin (1550–1730)*, in: S. Brakensiek – H. Wunder (edd.), *Ergebene Diener*, s. 145–164.
- HRDLIČKA, Josef, *Jindřichův Hradec Adama II. z Hradce. Zámecký rondel jako pozemský ráj*, *Dějiny a současnost* 39, 2017, č. 1, s. 28–29.
- HRDLIČKA, Josef, *Mezi ctí a normou. Ke kultuře služby slavatovských hejtmanů okolo roku 1630*, *Opera historica* 11, 2006, s. 347–373.
- HRDLIČKA, Josef, *Nově objevený inventář renesančních interiérů zámku v Telči z roku 1589*, *Jihočeský sborník historický* 63, 1994, s. 178–184.
- HRDLIČKA, Josef, *Poslední páni z Hradce v pramenech a literatuře*, *Opera historica* 6, 1998, s. 33–62.
- HRDLIČKA, Josef, *Selbstverwaltung unter adeliger Herrschaft. Die Stadt Jindřichův Hradec (Neuhaus) nach der Revolte gegen Wilhelm Slavata (1620–1626)*, in: Mark Hengerer (ed.), *Im Schatten der Macht: Kommunikationskulturen in Politik und Verwaltung 1600–1950*, Frankfurt nad Mohanem 2008, s. 51–74.
- HRDLIČKA, Josef, *Slavatova obrana jezuitského řádu a jeho představy o konfesijním uspořádání Čech z počátku dvacátých let 17. století*, *Folia Historica Bohemica* 23, 2008, č. 1, s. 225–248.
- HRDLIČKA, Josef, *Slavatové. Nábožensky rozdělený rod na prahu třicetileté války*, *Dějiny a současnost* 43, 2021, č. 6, s. 28–30.
- HRDLIČKA, Josef, *Synové „velkých“ otců. Vídeňský dvůr očima Adama Pavla Slavaty*, *Opera historica* 10, 2003, s. 249–273.
- HRDLIČKA, Josef, *Telč 900 let*, Telč 1999.
- HRDLIČKA, Josef, *Vilém Slavata a jeho hejtman Hynek Ladislav Vejtmiler z Vejtmile*, *Theatrum Historiae* 9, 2011, s. 187–200.
- HRDLIČKA, Josef, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590–1630)*, České Budějovice 2013.

- HRDLIČKA, Josef, *Vrchnostenská města mezi konfesní pluralitou a „šlechtickou konfesionalizací“ (1520–1620)*, in: Václav Ledvinka (ed.), *Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století*, Praha 2014, s. 59–84.
- HRDLIČKA, Josef, *Zámek Košumberk a jeho slavatovští majitelé v první polovině 17. století*, in: Emil Voráček a kol. (edd.), *Luže v dějinách I. Od počátků středověku do konce 17. století*, Luže 2010, s. 81–95.
- HROCH, Miroslav – PETRÁŇ, Josef, *17. století – krize feudální společnosti?*, Praha 1976.
- HRUBOŠ, Jan, *Životní osudy „soldáta“ Jana Němčického z Němčic. Ke klientelským vztahům a kariérním strategiím nižší šlechty v předbělohorském období*, Těšínsko 59, 2016, č. 1, s. 1–30; č. 2, s. 1–20.
- HRUDIČKA, Alois, *Františka Slavatová a doba její. Obrazy z dějin katolické reformace na Moravě a v Čechách*, Brno 1902.
- CHLÁDKOVÁ, Věra a kol., *Ze staročeské terminologie sociálních vztahů (rytíř)*, Slovo a slovesnost 41, 1980, č. 1, s. 62–71.
- CHLÁDKOVÁ, Věra, *Ze staročeské terminologie sociálních vztahů (šlechta, šlechtic)*, Slovo a slovesnost 38, 1977, č. 3, s. 229–237.
- CHMELÍKOVÁ, Soňa – KOUŘIL, Kryštof – ORÁLKOVÁ, Zuzana – SLAVÍKOVÁ, Věra, *Komunikační síť biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu na základě rozboru jeho korespondence*, in: Ondřej Jakubec (ed.), *Karel z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695). Olomoucký biskup a kníže střední Evropy*, Olomouc 2019, s. 59–72.
- JAKUBEC, Ondřej – WAISSER, Pavel – VACULÍNOVÁ, Marta, *Mauzoleum Zachariáše z Hradce na zámku v Telči a jeho výzdoba v kontextu renesančních zámeckých kaplí*, *Opuscula historiae artium* 64, č. 1, 2015, s. 2–31.
- JANÁČEK, Josef, *České dějiny I/1. Doba předbělohorská 1526–1547*, Praha 1968, s. 37–47.
- JÁNSKÝ, Jiří, *Protiměstské opovědnické družiny v jižních a jihozápadních Čechách v letech 1514–1534*, *Táborský archiv* 5, 1993, s. 63–135.
- JENÍČEK, Václav Vladimír, *Jindřich Slavata na hradě Košumberce 1549–1599. Přehled dějin hradu i rodu*, Praha 1939.
- JIRÁSKO, Luděk, *Jindřichův Hradec. Hrad a zámek*, Praha 1994.
- JIRÁSKO, Luděk, *K dějinám Jindřichova Hradce v předhusitském období*, *Jihočeský sborník historický* 47, 1978, s. 77–96.
- JIREČEK, Josef, *Lebens des Obersten Hofkanzlers von Böhmen Wilhelm Grafen Slavata*, Praha 1876.
- JUKL, Jakub Jiří, *Jan Smiřický ze Smiřic. Vzestup a pád zakladatele slavného rodu*, České Budějovice 2012.
- JŮNA, Jan, *Slavatové z Chlumu a Košumberka na Jindřichově Hradci 1604–1691*, Jindřichův Hradec 2018.
- KAFKA, František, *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, *Český časopis historický* 88, 1990, s. 225–251.
- KALIVODA, Jakub, *Dar v symbolické komunikaci šlechtické společnosti českých zemí počátkem novověku*, České Budějovice 2023 (diplomová práce).

- KALIVODA, Jakub, *Zvíře v každodenní komunikaci na dvoře Jindřicha staršího ze Švamberka*, České Budějovice 2021 (bakalářská práce).
- KALOUSEK, Josef, *České státní právo*, Praha 1892.
- KAVKA, František, *Zlatý věk Růží. Kus české historie 16. století*, Praha 1966 (2. vydání 1993).
- KEBLUSEK, Marika, *Double Agents. Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*, Leiden 2011.
- KEBLUSEK, Marika, *Profiling the Early Modern Agent*, in: Hans Cools – Marika Keblusek – Baldoch Noldus (edd.), *Your Humble Servant. Agents in Early Modern Europe*, Hilversum 2006, s. 9–16.
- KELLER, Jan, *Úvod do sociologie*, Praha 1999.
- KETTERING, Sharon, *Gift-Giving and Patronage In Early Modern France*, *French History* 2, 1988, č. 2, s. 131–151.
- KETTERING, Sharon, *Patrons, Brokers and Clients in Seventeenth-Century France*, New York–Oxford 1986.
- KLECANDA, Vladimír, *Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku. Příspěvek k dějinám nižší šlechty*, *Časopis Archivní školy* 6, 1928, s. 1–125.
- KNOZ, Tomáš, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006.
- KOCIÁNOVÁ, Blanka, *Okolnosti zástavy panství Třeboň polské královské rodině v letech 1637-1645. „Neb Jeho Milost císařská k velikým potřebám velice peněz potřebuje,“* *Archivum Trebonense* 11, 2006, s. 40–60.
- KOMÍNEK, Alois, *Vystěhovalci čeští po bitvě bělohorské*, *Památky archeologické* 9, 1874, s. 554–558.
- KOPIČKA, Petr, *Správa velkostatku Mělník v 16. až 20. století. Diplomatická studie z dějin patrimoniální a hospodářské správy*, *Porta Bohemica* 2, 2003, s. 24–78.
- KOREŠ, František, *Moc, válka a společenský vzestup v dějinách rodu Robmhápů ze Suché od 16. do 18. století a jejich rodinné paměti*, *Opera historica* 16, 2015, s. 100–148.
- KOREŠ, František, *Proměna nižší šlechty Království českého v pobělohorské době*, České Budějovice 2020 (disertační práce).
- KORTUS, Oldřich, *Pobělohorští exulanti za saského vpádu v letech 1631 a 1632*, in: Jiří Hrbek – Petr Polehla – Jan Zdichynec (edd.), *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru. Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru, Ústí nad Orlicí 2008*, s. 235–248.
- KORTUS, Oldřich, *Počátky saského vpádu do Čech v roce 1631*, in: Luděk Březina – Jana Konvičná – Jan Zdichynec (edd.), *Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám profesorky Lenky Bobkové*, Praha 2006, s. 155–168.
- KOVÁŘ Milan, *Novokřtění na dominiu pánů z Hradce*, *Opera historica* 6, 1998, s. 387–400.
- KOVÁŘ, Milan, *Rybníky na dominiu pánů z Hradce ve druhé polovině 16. století*, *Opera historica* 6, 1998, s. 63–75.
- KRÁL, Pavel, *Konec manželství Adama Pavla Slavaty z Chlumu a Košumberka a Marie Markéty z Eggenberku*, *Opera historica* 16, 2015, č. 2, s. 185–206.

- KRÁL, Pavel, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, Opera historica 10, 2003, s. 439–456.
- KRÁL, Pavel, *Pohřby pánů z Hradce*, Opera historica 6, 1998, 401–512.
- KRÁL, Pavel, *Pohřební slavnosti jako prostředek a místo komunikace raně novověké společnosti*, Opera historica 8, 2000, s. 315–332.
- KRÁL, Pavel, *Rituál a ceremoniál. Na příkladu pohřebních slavností na šlechtických dvorech v raném novověku*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C 49, 2002, s. 72–86.
- KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.
- KRČÁLOVÁ, Jarmila, *Renesanční stavby Baldassare Maggiho v Čechách a na Moravě*, Praha 1986.
- KREJČÍK, Tomáš, *Nová a nižší šlechta na Moravě v 16.–19. století*, in: Tomáš Knoz – Jan Dvořák (edd.), *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011, s. 152–171.
- KŘÍŽOVÁ, Květa, *K některým částem výzdoby renesančních interiérů zámku v Telči*, Zprávy památkové péče 39, 1979, s. 534–540.
- KUBEŠ, Jiří (ed.), *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640-1740*, Praha 2018.
- KUBEŠ, Jiří, *Fragmenty písemností z kavalírské cesty hrabat z Clary-Aldringenu z roku 1727*, Theatrum historiae 1, 2006, s. 83–108.
- KUBEŠ, Jiří, *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013.
- KUBEŠ, Jiří, *Sídla Jana Jiřího Jáchyma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka (1634/37–1689) v proměně*, Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C, Pardubice 2003, s. s. 55–87.
- KUBEŠ, Jiří, *Vilém Slavata a jeho hejtmani. K anatomii prestiže raně novověké šlechty*, Historický obzor 12, 2001, s. 70–75.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Eggenberkové. Z bankéřské lavice na knížecí stolec*, Praha 2016.
- KYPTA, Jan Evangelista, *Zrcadlo nábožnosti a dobročinnosti čili Život Františky, hraběnky Slavatové*, Jindřichův Hradec 1862.
- LAŠKOVÁ, Kateřina, *Františka Slavatová z Meggau. Konstrukce obrazu zbožné šlechtické vdovy barokní doby*, Nymburk 2020 (bakalářská práce).
- LAVIČKA, Roman, *Pozdně středověká architektura v Jindřichově Hradci za vlády Jindřicha IV. z Hradce (1463–1507)*, Jihočeský sborník historický 86, 2017, s. 41–42.
- LEDVINKA, Václav, *Adam II. z Hradce a poslední páni z Hradce v ekonomice, kultuře a politice 16. století*, Opera historica 6, 1998, s. 7–32.
- LEDVINKA, Václav, *Dům pánů z Hradce pod Stupni. Příspěvek k poznání geneze a funkcí renesančního šlechtického paláce v Praze*, Folia Historica Bohemica 10, 1986, s. 269–316.
- LEDVINKA, Václav, *Item poddané své spravedlivě chrániti, opatrovati a spravovati máme... K vývoji sociálních a náboženských poměrů na dominiu pánů z Hradce mezi lety 1547 a 1627*, in: Jaroslav Pánek – Miroslav Polívka – Noemi Rejchrtová (edd.), *Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela*, Praha 1994, s. 815–830.

- LEDVINKA, Václav, *Rezidence a dvůr Zachariáše z Hradce v Telči (1550–1589)*, Opera historica 3, 1993, s. 199–213.
- LEDVINKA, Václav, *Šlechtická svatba v Praze roku 1579. K charakteru aristokratických slavností české renesance*, in: Jiří Pešek (ed.), *Pražské slavnosti a velké výstavy*, Praha 1995, s. 105–114.
- LEDVINKA, Václav, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách*, Praha 1985.
- LOUŽEK, Marek, *Max Weber. Život a dílo Weberovské interpretace*, Praha 2005.
- LUHMANN, Niklas, *Sociální systémy. Nárys obecné teorie*, Brno 2006.
- LUKÁŠOVÁ, Eva, *Diplomat uprostřed barokních alegorií. Náhrobek Jana Václava Wratislava z Mitrowicz*, in: Petr Pavelec – Martin Gaži – Milena Hajná (edd.), *Ve znamení Merkura. Šlechta českých zemí v evropské diplomacii*, České Budějovice 2020, s. 400–406.
- MACEK, Jaroslav – ŽÁČEK, Václav, *Krajská správa v českých zemích a její archivní fondy (1605–1868)*, Praha 1958.
- MACEK, Josef, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích I–II*, Praha 2001.
- MACZAK, Antoni (ed.), *Klientelsysteme im Europa der Frühen Neuzeit*, München 1988.
- MACZAK, Antoni, *Patronage im Herzen frühneuzeitlichen Europa*, Schriften des Historischen Kollegs 9, 1988, s. 83–90.
- MACH, Pavel – SALAVA, Jan, *Renesanční sídlo Zachariáše z Hradce na Telči v druhé polovině 16. století*, Zprávy památkové péče 72, č. 4, 2012, s. 258–264.
- MALÝ, Jakub, *Vlastenský slovník historický*, Praha 1877.
- MALÝ, Karel, *Česká konfederace a Obnovené zřízení zemské. Dvě české ústavy z počátku 17. století*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*, Praha 2006, s. 30–44.
- MAREK, Pavel, *Die Rolle der spanischen Klienten aus den Reihen des böhmischen und mährischen Adels bei der Lösung des Bruderzwistes*, Opera historica 14, 2010, s. 179–209.
- MAREK, Pavel, *Patronagepolitik der spanischen Könige Philips II. und Philips III. am Prager Kaiserhof*, in: David Schriffl – Niklas Perzi (edd.), *Schlaglichter auf die Geschichte der böhmischen Länder vom 16. bis 20. Jahrhundert*, Berlin – Münster – Wien 2011, s. 37–44.
- MAREŠ, Petr – HRUBÁ, Michaela, *Karel Častovec Myška ze Žlunic. Život předbělohorského rytíře ve světle rodinné korespondence*. Ústí nad Labem 2000.
- MAREŠ, Petr, *Obsazování úřadu krajského hejtmana v Čechách za vlády Ferdinanda I. a soupis krajských hejtmanů z let 1537/1538–1560/1561 podle register české královské kanceláře*, Paginae historiae 19, 2011, s. 7–95.
- MAREŠ, Petr, *Obsazování úřadu krajského hejtmana v předbělohorském období a soupis krajských hejtmanů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, Praha 2009.
- MAŠEK, Petr, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti II*, Praha 2010.

- MAŘA, Petr, *Leopold I. a poslední Slavata. K osobní korespondenci panovníků raného novověku*, in: Ivan Hlaváček – Jan Hrdina – Jan Kahuda – Eva Doležalová (edd.) *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha 1998, s. 245–257.
- MAŘA, Petr, *Oslavy jubilejního léta 1600 v Římě a česká šlechta*, Jihočeský sborník historický 66–67, 1997–1998, s. 111–117.
- MAŘA, Petr, *Svět české aristokracie*, Praha 2004.
- MAŘA, Petr, *Zrození tradice. Slavatovské vyústění rožmberského a hradeckého odkazu*, *Opera historica* 6, 1998, s. 513–552.
- MATĚJEK, František, *Morava za třicetileté války*, Praha 1992, s. 164.
- MATOUŠ, Petr, *Carolus Felix a S. Theresia. Příspěvek k poznání karmelitánského řádu*, České Budějovice 1999 (diplomová práce).
- MELKESOVÁ, Miroslava, *Geografický horizont křtů v polovině 17. století na Chýnovsku*, *Historická demografie* 30, 2006, s. 205–241.
- MELKESOVÁ, Miroslava, *Křestní obřad a úloha kmotra v polovině 17. století*, České Budějovice 2002 (diplomová práce).
- MICZANOVÁ, Veronika, *Pan Menhart z Hradce ve víru událostí první poloviny 15. století*, Praha 2015 (bakalářská práce).
- MÍCHALOVÁ, Kristýna, *Ženy posledních pánů z Hradce*, Praha 2007 (diplomová práce).
- MÍCHALOVÁ, Zdeňka (ed.), *Epitaf rodiny Jana Hodějovského z Hodějova v Českém Rudolci*, Pardubice 2021.
- MÍCHALOVÁ, Zdeňka, *Měšťané, umělci, řemeslníci. Výtvarná kultura v Telči a Slavonicích v době renesance*, Brno 2020.
- MÍCHALOVÁ, Zdeňka, *Odras reformace v obrazových pramenech vrchnostenských měst Zachariáše z Hradce*, in: Václav Ledvinka (ed.), *Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století*, Praha 2014, s. 573–590.
- MIKULEC, Jiří, *31. 7. 1627. Rekatolizace šlechty v Čechách. Čí je země, toho je i náboženství*, Praha 2005.
- MOUT, Nicolette, *Adliges Leben in den Niederlanden im 16. und zu Beginn des 17. Jahrhunderts*, *Opera historica* 3, 1993, s. 61–71.
- MUK, J., *Zakladatelka jindřichohradeckého gymnázia Kateřina roz. z Montfortu a její dcera Lucie Otýlie z Hradce*, in: 77. výroční zpráva státního československého reálného gymnázia v Jindřichově Hradci za školní rok 1936–1937, Jindřichův Hradec 1937, s. 3–11.
- MUK, Jan – VILÍMKOVÁ, Milada, *Ke vzniku Nového stavení jindřichohradeckého zámku*, in: Josef BARTOŠ (ed.) *Historická Olomouc a její současné problémy*, Olomouc 1983, s. 173–180.
- MÜLLER, Jan, *Pozdně renesanční rezidence pánů z Hradce*, *Opera historica* 6, 1998, s. 91–102.
- NEUDERTOVÁ, Michaela, *Cestování nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 209–213.

- NEUDERTOVÁ, Michaela, *Život předbělohorské šlechty na Lounsku z pohledu pramenů městské provenience*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.–18. století. Sborník příspěvků z konference na Pedagogické fakultě UJEP v Ústí nad Labem 30.–31. října 1991*, Ústí nad Labem 1992, s. 65–73.
- NODL, Martin – TINKOVÁ, Daniela (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007.
- NOLTE, Hans Heinrich (ed.), *Patronage und Klientel. Ergebnisse einer polnisch-deutschen Konferenz*, Köln 1989.
- NOVÁK, Josef, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Jindřicho-hradeckém*, Praha 1901, s. 202–204.
- NOVÁKOVÁ, Anna, *K odměnám a výhodám pro šlechtické klienty a agenty. Guillermo Verdugo ve službách Františka z Ditrichštejna*, *Theatrum historiae* 26, 2020, s. 93–110.
- NOVÁKOVÁ, Anna, *Mezi Flandry, Španělskem a Čechami. Guillermo Verdugo, agent Františka z Ditrichštejna*, Olomouc 2019 (diplomová práce).
- NOVÁKOVÁ, Stanislava, *Rodinný archiv Slavatů. Zpráva o rozsahu zpracování a možnostech využití fondu*, *Archivum Trebonense* 11, 2006, s. 28–39.
- NOVÁKOVÁ, Stanislava, *Slavatovské dělení. Několik poznámek k rozdělení majetku po smrti posledního vladaře z rodu Slavatů v roce 1691*, *Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska* 24, 2012, s. 26–36.
- NOVOTNÝ, Miroslav, *Jindřichohradecká kolej Tovaryšstva Ježíšova v letech 1594–1618*, *Opera historica* 6, 1998, s. 371–385.
- NOVOTNÝ, Robert, *Die Rosenberger und der südböhmische Niederadel zur Rolle der Herrschaftsburgen in den Beziehungen zwischen den Patronen und ihrer Klientel*, in: Klaus Birngruber – Christina Schmid (edd.), *Adel, Burg und Herrschaft an der "Grenze": Österreich und Böhmen*, Linz 2012, s. 145–159.
- NOVOTNÝ, Robert, *Konverze české a moravské šlechty v husitském století*, in: Týž (ed.), *Husitské reformace. Proměna kulturního kódu v 15. století*, Praha 2019, s. 305–325.
- NOVOTNÝ, Robert, *Rožmberská klientela v 15. století*, Praha 2000 (diplomová práce). *Ottův slovník naučný* I–XXVIII, Praha 1888–1909.
- OULÍK, Jan, *Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Jeho náhrobní kameny a heraldické památky*, in: Jiří Roháček (ed.), *Epigraphica & Sepulcralia. Sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulkrálních památek, pořádaných Ústavem dějin umění AV ČR v letech 2006–2007*, Praha 2009, s. 167–178.
- PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II. Od roku 1253 až do roku 1403*, Praha 1939.
- PALACKÝ, František, *Přehled současných nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941.
- PÁNEK, Jaroslav, *Aristokratie – Klientel – Untertanen im 16. Jahrhundert. Institutionelle und soziale Beziehungen auf dem südböhmischen Dominium der letzten Herren von Rosenberg*, in: Jan Peters (ed.), *Gustsherrschaftsgesellschaften im europäischen Vergleich*, Berlin 1997, s. 177–184.
- PÁNEK, Jaroslav, *Česká a moravská aristokracie v době Adama II. z Hradce*, *Opera historica* 6, 1998, s. 77–90.

- PÁNEK, Jaroslav, *Od České konfederace k Obnovenému zřízení zemskému. Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*, Praha 2006, s. 13–29.
- PÁNEK, Jaroslav, *Politický systém předbělohorského českého státu (1526–1620)*, *Folia Historica Bohemica* 11, 1987, s. 41–101.
- PÁNEK, Jaroslav, *Stavovství v předbělohorské době*, *Folia historica bohemica* 6, 1984, s. 163–219.
- PARMA, Tomáš, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011.
- PETRÁŇ, Josef, *Staroměstská exekuce*, Praha 1996.
- PFISTER, Ulrich, *Politischer Klientelismus in der frühneuzeitlichen Schweiz*, *Schweizerische Zeitschrift für Geschichte* 42, 1992, s. 28–68.
- PILNÁČEK, Josef, *Staromoravští rodové*, Brno 1972.
- PLETZER, Karel, *Poprava Kryštofa Čabelického ze Soutic v Č. Budějovicích roku 1632*, *Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích* 30, 1993, č. 2, s. 113–114.
- POLÁCH, Jaroslav, *Jan Smil z Křemže. Život táborského hejtmana a loupeživého rytíře*. České Budějovice 2011.
- POLIŠENSKÝ, Josef – SNIDER, Frederik, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, *Československý časopis historický* 20, 1972, s. 515–526.
- PRESS, Volker, *Patronat und Klientel im Heiligen Römischen Reich*, *Schriften des Historischen Kollegs* 9, 1988, s. 19–46.
- PRCHAL, Vítězslav – VÁVRA, Filip, *Jídlo a slavnosti na císařské ambasádě v Petrohradě ve 30. letech 18. století*, in: Titíž (edd.), *Krajiny prostřených i prázdných stolů I. Evropská gastronomie v proměnách staletí*, Pardubice–Polabiny 2016, s. 93–108.
- REINHARD, Wolfgang (ed.), *Power Elites and State Building*, Oxford 1996.
- REINHARD, Wolfgang, *Freunde und Kreaturen, Historische Antropologie von Patronage – Klientel – Beziehungen*, *Freiburger Universitätsblätter* 139, 1998, s. 127–141.
- REINHARD, Wolfgang, *Freunde und Kreaturen. „Verflechtung“ als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen Römische Oligarchie um 1600*, München 1979.
- REZEK, Antonín, *Dějiny saského vpádu do Čech (1631–1632) a návrat emigrace*, Praha 1889.
- RIEGER, Bohuš, *Zřízení krajské v Čechách I–II*, Praha 1883–1884.
- RICHTER, David, *Drobná šlechta v Čechách na přelomu pozdního středověku a raného novověku. Chrudimsko*, Pardubice 2023.
- ROUBÍK, František, *Místodržitelství v Čechách v letech 1577–1749*, *Sborník archivních prací archivu ministerstva vnitra* 17, 1967, s. 539–603.
- RYANTOVÁ, Marie, *Těžké časy urozeného a statečného rytíře Bořka Mateřovského z Mateřova, exulanta v městě Pirně*, in: Michaela Hrubá (ed.), *Víra nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku. Sborník z konference konané v Muzeu města Ústí nad Labem ve dnech 5.–6. listopadu 1998*, Ústí nad Labem 2001, s. 249–257.

- RYBIČKA, Antonín, *Hrad Košumberk*, Památky archeologické a místopisné 4, 1860, s. 49–57.
- ŘEŘICHOVÁ, Sylvína, *Franziska von Meggau, verehelichte Slawata (1610–1676). Ein Beitrag zur Adelsgeschichte Bömens und Österreichs in 17. Jahrhundert*, Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchiv 18, 1996, s. 361–383.
- ŘÍHOVÁ, Jana, *Kateřina Hradecká z Montfortu (1556–1631)*, České Budějovice 2017 (diplomová práce).
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého I–XV*, Praha 1882–1927.
- SEDLÁČEK, August, *Něco o Husových průvodcích do Kostnice*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 29, 1921, s. 49–61.
- SEDLÁČEK, August, *Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův*, Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko – historicko – filologická 1914, 1915, č. 3, s. 1–113.
- SEDLÁČKOVÁ, Helena, *Krajští hejtmané v Čechách (1623) 1641–1849. Personální obsazení*, Praha 2021.
- SKOŘEPOVÁ, Markéta, *Kmotrovství jako badatelský problém. K sociálním dějinám raného novověku a 19. století*, Český časopis historický 114, 2016, s. 64–88.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Komunikační síť knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku na přelomu 17. a 18. století*, Theatrum historiae 9, 2011, s. 333–355.
- SOUKUP, Josef, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století XVIII. Politický okres Pelhřimovský*, Praha 1903.
- STARÝ, Marek, *Erbovní listina Ludvíka Jagellonského pro Poněšické z Poněšic a další osudy tohoto erbovního rodu*, Heraldická ročenka, 2016, s. 43–58.
- STARÝ, Marek, *Korkové Cholovští z Korkyně. K otázce původu rodu a jeho českého inkolátu*, Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy 7, 2016, č. 2, s. 130–141.
- STARÝ, Marek, *Přední klenot zemský. Větší zemský soud království českého v době rudolfínské*, Praha 2014.
- STARÝ, Marek, *Rytíři přijatí do českého panského stavu v době předbělohorské*, Sborník archivních prací 60, 2010, s. 240–278.
- STERNECK, Tomáš, *Závěť žumberského rytíře. Jindřich Pouzar z Michnic a jeho nelegitimní rodina*, Jihočeský sborník historický 76, 2007, s. 215–271.
- STLOUKAL, Karel, *Konec rodu pánů z Hradce*, Jihočeský sborník historický 33, 1964, s. 121–130.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489–527.
- ŠANDERA, Martin, *Jan Zajíc z Házmburka. Tvůrce programu a hlavní diplomat Zelenohorské jednoty*, Východočeské listy historické 36, 2016, s. 21–42.
- ŠANDERA, Martin, *Zelenohorská jednota a císař Fridrich III. Spojenec, protektor i protivník*, Český časopis historický 119, 2021, s. 537–564.
- ŠANDERA, Martin, *Zelenohorská jednota a synové krále Jiřího*, in: Robert Novotný – Petr Šámal, *Zrození mýtu. Dva životy husitské epochy*, Praha 2011, s. 158–168.

- ŠANDERA, Martin, *Zelenohorská jednota. Stav poznání, otázky a úkoly*, in: Týž – Zdeněk Beran (edd.), *Poděbradská éra v zemích České koruny*, Praha 2016, s. 172–182.
- ŠIMA, Karel, *Antropologická konstanta – slepé místo historickoantropologického bádání?*, in: Lucie Storchová (ed.), *Conditio humana – konstanta (č) i historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*, Praha–Ústí nad Labem 2007, s. 39–57.
- ŠIMŮNEK, Robert, *"Dobrá vrchnost" a její rezidenční město. Jindřichův Hradec kolem roku 1500*, Jihočeský sborník historický 90, 2021, s. 61–141.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Rožmberská klientela 15. století*, Výběr 37, 2000, s. 186–193, s. 307–311; 38, 2001, s. 228–236; 39, 2002, s. 130–146; 41, 2004, s. 229–239; 42, 2005, s. 202–213.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418–1472*, Praha 2005.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Šlechta a města pozdního středověku: konfrontace či koexistence?*, in: Ján Lukačka – Martin Štefánik a kol. (ed.), *Stredoveké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie*, Bratislava 2010 s. 225–237.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Šlechta a města v pozdním středověku. Kontakty, konfrontace a geografický horizont (na příkladu Strakonice a Volyně)*, Historická geografie 33, 2005, s. 197–247.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Šlechta a město v pozdním středověku a raném novověku. Rokycany 1400–1600*, Minulostí Západočeského kraje 50, 2015, s. 72–149.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Terminologie služebných vztahů v pozdně středověkých Čechách*, Mediaevalia Historica Bohemina 7, 2000, s. 175–190.
- ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, Praha 1993.
- TAUBEROVÁ, Vendula, *Cesty a cestování posledních pánů z Hradce*, České Budějovice 2000 (diplomová práce), s. 50–60.
- TEPLÝ, František, *Dějiny města I/3. Slavatové v Jindřichově Hradci (1604–1691)*, Jindřichův Hradec 1935.
- TEPLÝ, František, *Dějiny města Jindřichova Hradce I. Od nejstarší doby až do vymření pánů z Hradce I/1, Dějiny města za vlády pánů z Hradce linie Telecké (1453–1604) I/2*, Jindřichův Hradec 1927.
- TEPLÝ, František, *Dějiny města Jindřichova Hradce I. Slavatové v Jindř. Hradci (1604–1691) I/3*, Jindřichův Hradec 1935.
- TEPLÝ, František, *Dějiny rybníků na Hradecku*, Vodňany 1925.
- TEPLÝ, František, *Dva staří hospodáři čeští. Štěpán Vratislav z Mitrovic † 1587; a Jiřík, bratr jeho, † 1603*, Olomouc 1916, s. 8–9.
- TEPLÝ, František, *O posledních novokřtěncích v jižních Čechách*, Časopis Společnosti přátel starožitností 38, 1930, č. 1, s. 95–102.
- TEPLÝ, František, *Příspěvky k dějinám českého rybníkářství*, Praha 1937.
- TEPLÝ, František, *Slavatovské palatinaty*, Český časopis historický 30, 1924, s. 470–501.
- TIEFTRUNK, Karel, *Odpor stavů českých proti Ferdinandovi I. l. 1547*, Praha 1872.
- TIRAY, Jan, *Vlastivěda moravská. Dačický okres*, Brno 1925.
- TIRAY, Jan, *Vlastivěda moravská. Slavonický okres*, Brno 1926.

- TISCHER, František, *Urbář proboštví jindřichohradeckého*, Sborník historického kroužku 22, 1921, s. 47–63, 98–119.
- TOPOLSKI, Jerzy, *Patronage und Klientel. Methodologische Erwägungen*, in: Hans Heinrich Nolte (ed.), *Patronage und Klientel. Ergebnisse einer polnisch-deutschen Konferenz*, Köln 1989.
- UHLÍKOVÁ, Patricie, *Adam Pavel Slavata*, České Budějovice 2017 (bakalářská práce).
- URBAN, Jan, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003.
- URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny II/3. Věk poděbradský*, Praha 1930, s. 672.
- VALENTA, Aleš, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011, s. 73.
- VANÍČEK, Vratislav, *Vítkovci a český stát v letech 1169–1278*, Československý časopis historický 29, 1981, s. 89–110.
- VAŘEKA, Marek, *Zadluženost Pernštejnů na příkladě plumlovského panství*, in: Richard Psík (ed.), *Studia iuvenilia MMIII. Sborník studentských prací*, Ostrava 2004, s. 91–107.
- VEČEŘE, Vojtěch, *Zachariáš z Hradce a jeho posmrtný obraz v pohřební řeči Zikmunda Domináčka z Písnice*, Jihočeský sborník historický 86, 2017, s. 60–112.
- VLASÁK, František, *Staročeská šlechta a její potomstvo po třicetileté válce. Příspěvky rodopisné, Památky archeologické a místopisné* 4, 1856, s. 49–58, 97–117; 5, 1857, s. 280.
- VODIČKOVÁ, Drahomíra, *Spor o dědictví Zachariáše z Hradce v letech 1589–1594*, in: Jiří Kubeš – Radmila Pavlíčková (edd.), *Šlechtic mezi realitou a normou. Miscellanea ze studentských prací k dějinám raného novověku*, Olomouc 2008, s. 63–93.
- VOKÁČOVÁ, Petra, *Jan Václav Vratislav z Mitrovic. Diplomat ve službách tří habsburských císařů*, Dějiny a současnost 37, 2015, č. 7, s. 16–18.
- VOKÁČOVÁ, Petra, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014, s. 29–38.
- VOLF, Josef, *Čeští exulanti ve Freiberce v letech 1620–40*, Praha 1912.
- VON DOERR, August, *Der Adel der böhmischen Kronländer. Ein Verzeichniss derjenigen Wappenbriefe und Adelsdiplome*, Praha 1900.
- VOREL, Petr, *Cimburkové a Pernštejnové. Majetkové a rodinné vztahy na přelomu 15. a 16. století*, in: František Hýbl (ed.), *Morava na prahu nové doby*, Přerov 1995, s. 76.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005.
- WEBER, Max, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen 1972.
- WINKELBAUER, Thomas, *Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*, Český časopis historický 98, 2000, s. 476–540.
- ZÁLOHA, Jiří, *Statky Chlum, Chlumeček a Koroseky za Častolarů z Dlouhé Vsi*, Jihočeský sborník historický 58, 1989, s. 1–9.
- ZÁTKA, František, *Zámek Stráž*, Jindřichův Hradec 1939, s. 91.
- ZELENKA, Jan, *Beneficium et feudum. Podoba a proměny lenního institutu*, Praha 2016.
- ŽITNÝ, Miroslav, „Dobrý krýksman“ – diskursivní kategorie a maskulinní vzor myšlení nižší šlechty z českých zemí na přelomu 16. a 17. století, *Studia Comeniana et historica* 43, 2013, s. 224–248.
- ŽUPANIČ, Jan, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006, s. 50–55.

7. Seznam příloh

Příloha č. 1: Erb Babků z Meziříčka; převzato z Archiv hlavního města Prahy, Heraldická (Rentzova) sbírka, inv. č. 658.

Příloha č. 2: Erb Čabelických se Soutic; osobní archiv autora; náhrobek Václava Čabelického ze Soutic v Týnském chrámě v Praze; převzato z A. SEDLÁČEK, *Hrady* III, s. 197.

Příloha č. 3: Erb Hodějovských z Hodějova; osobní archiv autora; náhrobek rodiny Jana Hodějovského z Hodějova v Českém Rudolci; převzato z Romana ČIVRNÁ, *Restaurování*, s. 244.

Příloha č. 4: Erb Lipovských z Lipovice; osobní archiv autora.

Příloha č. 5: Erb Malovců z Malovic; osobní archiv autora.

Příloha č. 6: Erb Růtů z Dírného; převzato z J. JÚNA, *Růtové*, s. 6.

Příloha č. 7: Erb Vencelíků z Vrchovišť; osobní archiv autora; náhrobek Kryštofa Vencelíka z Vrchovišť v Třešti; převzato z L. HAVLÍČKOVÁ, *Třešť*, s. 124.

Příloha č. 8: Erb Vratislavů z Mitrovic; osobní archiv autora; náhrobek Jana Václava Vratislava z Mitrovic v bazilice svatého Jakuba Většího na Starém Městě pražském; osobní archiv autora.

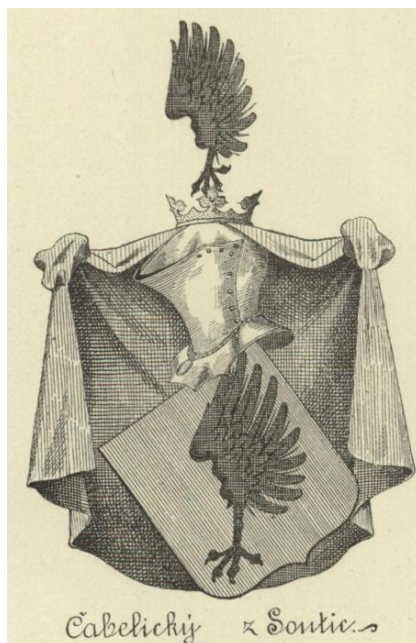
Příloha č. 9: Erb Zahrádeckých ze Zahrádek, osobní archiv autora.

8. Přílohy

Příloha č. 1
Erb Babků z Meziříčka

Příloha č. 2
Erb Čabelických se Soutic

Náhrobek Václava Čabelického ze Soutic v Týnském chrámě v Praze

Příloha č. 3
Erb Hodějovských z Hodějova

Náhrobek rodiny Jana Hodějovského z Hodějova v Českém Rudolci

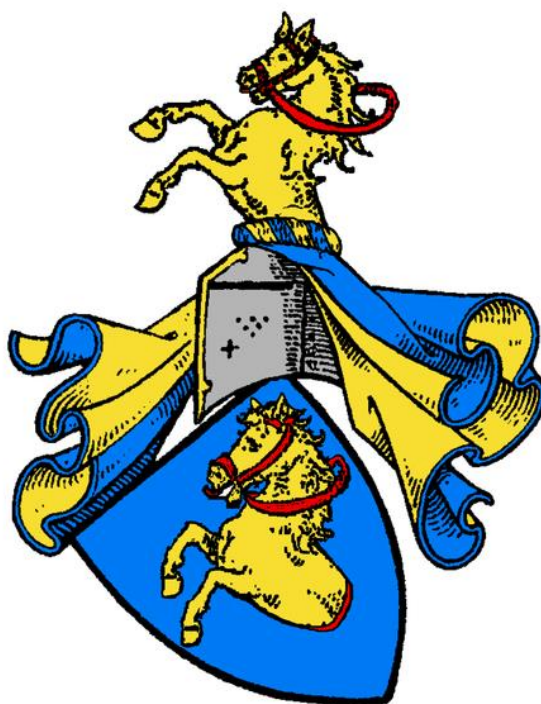

Příloha č. 4
Erb Lipovských z Lipovice

Lipovští z Lipovice

Příloha č. 5
Erb Malovců z Malovic

Příloha č. 6
Erb Růtů z Dírného

Příloha č. 7
Erb Vencelíků z Vrchovišť

Náhrobek Kryštofa Vencelíka z Vrchovišť v Třešti

Příloha č. 8
Erb Vratislavů z Mitrovic

Náhrobek Jana Václava Vratislava z Mitrovic v bazilice svatého Jakuba Většího na
Starém Městě pražském

Příloha č. 9

Erb Zahrádeckých ze Zahrádek

